

Nr 78.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om uppsikt å jordbruk m. m.; given Stockholms slott den 28 februari 1947.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om uppsikt å jordbruk;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk;
- 3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom;
- 4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord;
- 7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom; samt
- 8) lag om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

F ö r s l a g
till
L a g
om uppsikt å jordbruk.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Omfattar brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande två hektar, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att för jordbruket erforderliga byggnader bortföras eller lämnas utan nödigt underhåll.

Uppsikten skall utövas av lantbruksnämnderna.

2 §.

Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å brukningsdel eller del därav, om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter det måste anses olämpligt att där driva varaktigt jordbruk.

Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehörlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket, som är till varaktig fördel för detsamma, eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, eller ock av annan giltig anledning.

Ägare av brukningsdel må hos lantbruksnämnden påkalla prövning huruvida förhållande föreligger, som enligt bestämmelserna i första eller andra stycket berättigar till att nedlägga jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till att bortföra därå befintlig byggnad eller lämna densamma utan nödigt underhåll.

3 §.

För avhjälpande av vanhävd som avses i denna lag är ägaren av brukningsdelen ansvarig, dock att, om brukningsdelen brukas av annan än ägaren, ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd av jorden åvilar brukaren.

Att i vissa fall ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd kan åvila annan än i första stycket sägs, därom stadgas i 8 § andra stycket samt 9 § första och andra styckena.

4 §.

Där lantbruksnämnden på grund av inkommen anmälan eller eljest finner skäligen anledning antaga att vanhävd förekommer, skall nämnden före-

taga besiktning å brukningsdelen. Vid besiktningen skall föras protokoll över gjorda iakttagelser.

5 §.

Finner lantbruksnämnden vid sådan besiktning som i 4 § sägs vanhävd föreligga, skall nämnden omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid vidtaga därför erforderliga åtgärder. I överenskommelsen skola angivas de åtgärder som skola vidtagas ävensom utsättas tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet ej överstiga två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Tillika må i överenskommelsen fastställas vite för underlåtenhet att fullgöra densamma.

6 §.

Kan överenskommelse som i 5 § sägs ej träffas eller fullgöres ej åtagande i sådan överenskommelse, skall lantbruksnämnden utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som nämnden finner nödiga för vanhävdens avhjälpande.

7 §.

Har anmälan jämlikt 6 § skett, skall länsstyrelsen höra den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, samt, om denne så påkallar, förordna om syn. Sådan syn hålles av tre gode män, vilka av länsstyrelsen utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän, ägodelningsnämndemän eller gode män vid lantmåteriförrättning. En av synemännen må, där så finnes lämpligt, i stället vara tjänsteman hos hushållningssällskap. Synemännen skola snarast möjligt verkställa undersökning å stället samt senast inom fjorton dagar efter synen till länsstyrelsen inkomma med skriftlig redogörelse för vad vid densamma förekommit.

Länsstyrelsen skall därefter föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga den, som är därför ansvarig, viss tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bestämmes i enlighet med vad i 5 § sägs. Har i överenskommelse som avses i 5 § fastställts vite, må länsstyrelsen tillika, såvitt skäl föreligga därtill, utdöma vitet.

Försittes tid som i andra stycket nämnts, äger länsstyrelsen på yrkande av lantbruksnämnden giva det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande, som med avseende å brukningsdelens skick då må finnas erforderligt.

Länsstyrelsen äger vid meddelande av föreläggande enligt denna paragraf fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse ävensom fälla till sådant vite.

8 §.

Vad i 5—7 §§ stadgats äger ej tillämpning, där den för vanhävd ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävd.

Föreligger fall som i första stycket sägs och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger lantbruksnämnden, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande enligt denna lag på samma sätt som om han vore brukare.

9 §.

Har lantbruksnämnden företagit besiktning å brukningsdel i enlighet med vad i 4 § sägs och överlåter ägaren därefter äganderätten till brukningsdelen till annan, medför överlåtelsen icke befrielse för överlåtaren från den ansvarighet för den vid besiktningen befintliga vanhävden, som före överlåtelsen åvilat honom, där ej nämnden finner anledning befria honom från ansvarigheten.

Annan brukare än ägaren vare även efter det brukningsrätten upphört ansvarig för verkställandet av sådan åtgärd till avhjälpan av vanhävd, som det på grund av överenskommelse enligt 5 § eller föreläggande enligt 7 § andra eller tredje stycket ålegat honom att vidtaga, där han ej av lantbruksnämnden befrias från ansvarigheten.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpan av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å brukningsdelen som därför erfordras.

Vad i första och andra styckena här ovan stadgats angående den ansvarighet för vanhävd, som åvilar förutvarande ägare eller brukare, medför ej inskränkning i den ansvarighet för vanhävden, som jämlikt denna lag må åligga annan.

10 §.

Vite, som ådömes enligt denna lag, tillfaller kronan och må i händelse av bristande tillgång till dess gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

11 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Kostnaden för syn skall, där föreläggande enligt 7 § andra stycket meddelats den som påkallat synen, gäldas av denne, där ej särskilda skäl till annat föranleda.

12 §.

Brukningsdel må utan hinder av bestämmelserna i denna lag tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte.

13 §.

Klagan över länsstyrelsens beslut i ärende enligt denna lag må föras i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Över lantbruksnämndens beslut i ärende som omförmäles i 2 § tredje stycket må klagan föras genom besvär hos lantbruksstyrelsen inom en månad från den dag klaganden erhöll del av beslutet. Över lantbruksstyrelsens beslut i dylikt ärende må klagan ej föras.

14 §.

Vad i denna lag finnes stadgat skall ej äga tillämpning beträffande brukningsdel som tillhör kronan.

Angående tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Lagen må ej tillämpas med avseende å jord, varå redan den 1 juli 1942, då lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk trädde i kraft, jordbruket var fullständigt förfallet, och ej heller såvitt angår ägarens ansvarighet för avhjälpande av vanhävd å brukningsdel, som genom avtal, träffat före den 1 juli 1942, är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten; dock att lagen även i nu nämnda fall skall tillämpas, därest före den 1 juli 1942 lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland eller lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk var tillämplig å brukningsdelen.

Genom denna lag upphävas lagen den 27 juni 1927 och lagen den 25 juni 1909, sistnämnda lag i den mån den på grund av övergångsbestämmelserna till lagen den 27 juni 1927 fortfarande kunnat tillämpas.

Har i anledning därav att överenskommelse angående avhjälpande av vanhävd ej kunnat träffas jordbrukskommissionen jämlikt 6 § andra stycket lagen den 30 juni 1942 anmält förhållandet till länsstyrelsen och har länsstyrelsen ej prövat ärendet före den 1 juli 1948, skall sådan anmälan hava samma verkan som om den enligt den nya lagen gjorts av lantbruksnämnd; och må i dylikt fall länsstyrelsen, därest den finner syn erforderlig och syn tidigare icke hållits, förordna om hållande av syn i enlighet med bestämmelserna i 7 § första stycket av den nya lagen. Dylik syn ävensom syn, som hållits jämlikt 4 § lagen den 25 juni 1909, 5 § lagen den 27 juni 1927 eller 5 eller 7 §§ lagen den 30 juni 1942 utan att före den 1 juli 1948 överenskommelse om vanhävdens avhjälpande träffats eller föreläggande i sådant hänseende skett, skola hava samma verkan som besiktning enligt 4 § av den nya lagen. Kostnaden för sådan syn som nu nämnts skall, därest länsstyrelsen meddelar föreläggande enligt 7 § andra stycket av den nya lagen, gäldas av den, vilken avhjälpandet av vanhävd enligt föreläggandet åligger, där ej särskilda skäl till annat föranleda.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagen den 25 juni 1909, lagen den 27 juni 1927 eller lagen den 30 juni 1942, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

F ö r s l a g
till
L a g
angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om
åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Härigenom förordnas, att lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk¹, vilken lag gäller till och med den 30 juni 1947, skall äga fortsatt giltighet under tiden den 1 juli 1947—den 30 juni 1948. Har under sistnämnda tid överenskommelse träffats enligt 6 § eller föreläggande meddelats enligt 7 § sagda lag, skall lagen jämväl efter den 30 juni 1948 i fråga om brukningsdel, som överenskommelsen eller föreläggandet avser, gälla intill dess i överenskommelsen eller föreläggandet angivna åtgärder vidtagits. I den mån lagen äger giltighet efter den 30 juni 1948 skola beträffande de personer, som må utses till synmän, i stället för vad därom finnes föreskrivet i 5 § andra stycket i lagen, tillämpas bestämmelserna i 7 § första stycket lagen om uppsikt å jordbruk.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1946:62 och 90.

F ö r s l a g
till
L a g
om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Förekommer å jordbruksegendom synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden eller för jordbruket erforderliga byggnader och finnes med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl nödigt att åtgärder till avhjälpande av vanhävden vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen om uppsikt å jordbruk, må Konungen med riksdagens samtycke förordna att egendomen eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av egendomen skall mot lösen avstås till kronan.

2 §.

Fråga om inlösen enligt 1 § må väckas av vederbörande lantbruksnämnd eller länsstyrelse. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömande.

I övrigt skola i avseende å inlösen i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation; dock äge Konungen, om särskilda skäl äro därtill, i samband med beslut om inlösen förordna att egendomen eller del därav må tagas i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1947, dock att intill den 1 juli 1948 vad i 1 § sägs angående lagen om uppsikt å jordbruk i stället skall äga avseende å lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk samt vad i 2 § finnes stadgat om lantbruksnämnd i stället skall gälla i fråga om jordbrukskommission.

F ö r s l a g
till
L a g
angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om
nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas *dels* att till 2 kap. lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall fogas en ny paragraf, betecknad 49 a §, av nedan angivet innehåll, *dels* att 55 och 66—69 §§¹ samma kapitel skola erhalla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 KAP.

49 a §.

För fullgörande av vissa i denna lag angivna uppgifter skall för varje hushållningssällskaps område finnas en arrendenämnd, bestående av tre ledamöter. En ledamot, vilken tillika skall vara ordförande, utses av Konungen och de båda andra av länsstyrelsen. Av de sistnämnda skall den ene vara ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Samtliga ledamöter utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant. Avgår ledamot eller suppleant före utgången av den tid för vilken han utsetts, skall ny ledamot eller suppleant utses för den tid, som återstått för den avgångne. Har inom nämnden var röstande sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälle ordförandens. Beträffande jäv mot ledamot skall i tillämpliga delar gälla vad om domarjäv är stadgat.

Närmare bestämmelser om arrendenämndens verksamhet meddelas i reglemente, som utfärdas av Konungen.

55 §.

Vid skiljedomsförfarande enligt 54 § skall, där ej mellan parterna träffats skiljeavtal, den arrendenämnd, inom vars verksamhetsområde fastigheten är belägen, vara skiljenämnd; och skall i sådant fall part anses hava hänskjutit tvisten till avgörande, när han hos nämndens ordförande skriftligen framställt begäran om skiljedom.

Skiljedomskostnaderna skola — — — utan skäl.

66 §.

När arrendeavtal slutits, må jordägaren eller arrendatorn påkalla arrendenämndens granskning av avtalet; skolande vid ansökan härom fogas bestyrkt

¹ Senaste lydelse, se beträffande 55 § SFS 1945: 342 samt beträffande 66—69 §§ SFS 1943: 883.

avskrift av avtalet ävensom uppgift om arealen av den odlade jord arrendet omfattar.

Finner arrendenämnden att avtalet innehåller bestämmelse, som enligt denna lag är utan verkan, skall nämnden så snart ske kan i rekommenderat brev lämna jordägaren och arrendatorn besked därom.

67 §.

Har rätt till nytt arrende jämligt 53 § förfallit på den grund att jordägaren avsett att själv bruka fastigheten, vare jordägaren skyldig att inhämta arrendenämndens tillstånd, därest han, innan två år förflutit från arrendets upphörande, vill sälja fastigheten, eller om han, inom fem år från samma tidpunkt, vill ånyo upplåta fastigheten på arrende. Vad sålunda stadgats äge motsvarande tillämpning, när annan än jordägaren efter vad i 53 § sägs skall bruka fastigheten.

Bryter jordägaren — — — straffet dagsböter.

68 §.

Visas särskilda omständigheter böra föranleda därtill, att arrendeavtal undantages från tillämpning av något av stadgandena i 50—61 §§ eller 63—65 §§ och innehåller avtalet förbehåll, att medgivande därtill må sökas, ankomme på arrendenämnden att medgiva sådant undantag. Såsom sådan omständighet skall särskilt anses, att jordägaren, för att kunna planmässigt ombesörja åbyggnadernas iståndsättande å ett flertal utarrenderade brukningsdelar, är i behov av anstånd med byggnadsskyldighetens fullgörande i det föreliggande fallet, eller att det för jordägaren, med hänsyn till dennes eget jordbruk eller skogsbruk, är av synnerlig vikt att över det arrenderade området äga friare bestämmanderätt än som följer av nämnda stadganden.

Föreligger ej — — — anses förfallet.

Över arrendenämndens beslut i ärende som nu sagts må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad, räknat från det klaganden erhöll del av beslutet. Den som ej nöjes åt länsstyrelsens beslut äge föra klagan däröver i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

69 §.

Förseelse, varom stadgas i 67 §, åtalas efter angivelse av arrendenämnden av allmän åklagare vid allmän underrätt i den ort, där fastigheten är belägen. Böter, som — — — till frihetsstraff.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas, att femte stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall erhålla följande ändrade lydelse.

Där på grund av bestämmelse i tredje eller fjärde stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal sluttits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva jordägaren befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där sådana särskilda omständigheter som i 2 kap. 68 § avses visas därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från lagens ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 68 § tredje stycket stadgar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord.

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 12 april 1946 med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ävensom övergångsbestämmelserna till sagda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

4 §.

Visas särskilda omständigheter böra föranleda därtill, att arrendeavtal undantages från tillämpning av något av stadgandena i 2 kap. 50—61 §§ eller 63—65 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, 50—54 §§ med de avvikelser som angivas i 2 och 3 §§ denna lag, och innehåller avtalet förbehåll att medgivande därtill må sökas, ankomme på arrendenämnden att medgiva sådant undantag. Föreligger ej dispensskäl och avslås på den grund ansökningen, skall arrendeavtalet, därest detta ej annorlunda stadgar, anses förfallet.

Undantag som — — — i avtalet.

Över arrendenämndens beslut i ärende som ovan sagts må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad, räknat från det klaganden erhöll del av beslutet. Den som ej nöjes åt länsstyrelsens beslut äge föra klagan däröver i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Övergångsbestämmelser.

Denna lag — — — juli 1946.

Har arrendeavtal — — — tio år.

Därest i — — — nya arrendetiden.

Där på grund av bestämmelse i andra eller tredje stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal slutits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva kommunen befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där särskilda omständigheter visas böra därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från lagens ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 4 § tredje stycket denna lag stadgar.

Bestämmelserna i — — — lagens ikraftträdande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas, att fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall erhålla följande ändrade lydelse.

Där på grund av bestämmelse i andra eller tredje stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal sluits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva jordägaren befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där sådana särskilda omständigheter som i 2 kap. 68 § avses visas därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från denna lags ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 2 kap. 68 § tredje stycket stadgar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

Härigenom förordnas, att vad i lag finnes stadgat rörande egnahemsnämnd eller jordbrukskommission skall, såvitt ej annat särskilt föreskrives hava avseende å lantbruksnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 januari 1947.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågan om *ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk samt om förlängning av nu gällande provisoriska vanhävdslagstiftning med mera* samt anför därvid.

Genom beslut den 12 maj 1944 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sju sakkunniga för att verkställa utredning rörande ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga dåvarande häradshövdingen N. Wihlborg, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare O. L. Tjällgren i Multrå, ledamöterna av riksdagens andra kammare J. A. Andersson i Tungelsta, K. A. M. Andersson i Löbbo, G. K. Hellbacken i Gräsberg och S. Janson i Frändesta ävensom lantbrukaren A. Nilsson i Steneberg och hypoteksdirektören N. J. Falk i Lund.

Med skrivelse den 30 september 1946 ha de sakkunniga, vilka antagit benämningen 1944 års vanhävdsutredning, överlämnat betänkande med förslag till lag om uppsikt å jordbruk, lag om tvångsinlösen av vanhävddad jordbruksegendom och lag om jordbrukskommissioner (SOU 1946: 64).

Över betänkandet ha yttranden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, egnahemsstyrelsen, skogsstyrelsen, statens livsmedelskommission, riksantikvarieämbetet, samtliga länsstyrelser, jordbrukskommissioner och egnahemsnämnder, samtliga landstings och hushållningssällskaps förvaltningsutskott med undantag av landstingens förvaltningsutskott i Örebro och Västernorrlands läns ävensom i Kalmar läns södra område, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, Småbrukarnas riksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Skogsindustriernas samarbetsutskott samt Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet.

Gällande bestämmelser.

Lagstiftningen angående uppsikt å jordbruk innefattas i dels lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, vilken emellertid är satt ur kraft till och med den 30 juni 1947, dels lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, vilken lags giltighetstid utgår den 30 juni 1947. Till uppsiktslagstiftningen torde även böra hänföras lagen den 29 mars 1946 (nr 89) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruks-egendom, vilken lag jämväl äger giltighet allenast till och med den 30 juni 1947.

Uppsiktslagstiftningen leder sitt första ursprung från det betänkande som år 1904 avgavs av den s. k. norrlandskommittén. Av denna kommitté framlagda förslag ledde till antagande av bland annat lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne (den norrländska arrendelagen) och lagen samma dag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne (den norrländska uppsiktslagen). I samband med 1927 års reform av arrendelagstiftningen tillkom lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk.

1927 års uppsiktslag gäller för hela riket men har i likhet med vad förhållandet var med 1909 års uppsiktslag fått karaktären av ett komplement till den vid dess antagande gällande sociala arrendelagstiftningen. Lagen vänder sig i överensstämmelse härmed mot vanhävd endast av sådan brukningsdel, å vilken vid dess utarrendering nämnda lagstiftning skolat bliva tillämplig, sålunda brukningsdel som tillhör bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda skogspekulanter och som innehåller, i de delar av riket där lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand varit gällande, högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord samt i riket i övrigt minst 4 och högst 25 hektar odlad jord. Enligt lagen har vanhävdsbegreppet bestämts sålunda, att vanhävd skall anses föreligga där jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller där nödiga byggnader bortföres eller lämnas utan underhåll. Från denna regel göres det undantaget, att till vanhävd ej hänföres nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Såsom vanhävd skall ej heller anses att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Länsstyrelsen kan dessutom i annat fall, då synnerliga skäl föreligga att brukningsdel sammanslås med annan, medgiva att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll. Uppsiktslagen är, såvitt angår brukningsdel, som är utarrenderad, i regel tillämplig endast beträffande nödiga byggnader. Härjämte stadgas i lagen, att brukningsdel må, där länsstyrelsen prövar det nödigt, tagas i an-

språk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller annat liknande syfte.

Uppsikten utövas inom varje hushållningssällskaps verksamhetsområde av en jordbrukskommission, bestående av en ordförande, utsedd av Kungl. Maj:t, och fyra ledamöter, valda till lika antal av landstinget och hushållningssällskapetets förvaltningsutskott. De ledamöter, som väljas av förvaltningsutskottet, skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant.

Jordbrukskommissionens ingripande mot vanhävd förutsättes kunna ske antingen i anledning av kommissionens egna iakttagelser eller ock efter till kommissionen inkommen anmälan. Inkommer anmälan om vanhävd eller finner kommissionen eljest skälig anledning antaga att brukningsdel är utsatt för vanhävd, äger kommissionen föranstalta om syn å brukningsdelen. Till förrättande av sådan syn skall kommissionen förordna tre gode män, vilka skola utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän eller till ägodelningsnämndemän eller till gode män vid lantmåteriförrättning; till syneman kan jämväl väljas lantbruksingenjör eller jordbrukskonsulent. Synemännen skola å stället undersöka förhållandena och till kommissionen avgiva redogörelse däröver jämte förslag till de åtgärder som kunna finnas nödiga till vanhävdens avhjälpande. Finner kommissionen efter övervägande av synemännens utlåtande, att vanhävd föreligger, skall kommissionen i första hand söka träffa överenskommelse med jordägaren om vanhävdens avhjälpande. Sådan överenskommelse skall upprättas skriftligen och innehålla åtagande av jordägaren att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga de åtgärder som kommissionen kan finna erforderliga till vanhävdens avhjälpande. Kan överenskommelse ej träffas med jordägaren eller fullgör ej denne i överenskommelse gjort åtagande, äger kommissionen vid rätten i den ort, där fastigheten är belägen, efter stämning föra talan mot jordägaren med yrkande om föreläggande för denne att avhjälpa vanhävden. Det ankommer i så fall på domstolen att föreskriva därför erforderliga åtgärder samt förelägga jordägaren viss tid, även i detta fall högst fyra år, inom vilken åtgärderna skola vara vidtagna. Försittes sådan tid äger rätten på yrkande av kommissionen giva ägaren det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande som må finnas erforderligt. Underlåtenhet att fullgöra överenskommelse eller att verkställa av domstol föreskrivna åtgärder för vanhävdens avhjälpande medför den påföljd att, där jordägaren är bolag eller förening, envar som under den i överenskommelsen eller föreläggandet bestämda tiden ägt företräda bolaget eller föreningen — med undantag likväl för den som finnes icke ha i avsevärd grad bidragit därtill att åtagandet eller föreläggandet ej blivit fullgjort — och där jordägaren är enskild person denne ävensom den eller de som enligt stadgande i lag kunna ha företrätt honom dömas till böter. Talan om tillämpning av sagda bötespåföljd utföres av allmän åklagare efter uppdrag av jordbrukskommissionen. Slutligen må anmärkas, att i lagen till förhindrande av dess kringgående intagits stadgande dels där-

om att, om brukningsdel upplåtes på arrende efter det den varit föremål för nyss nämnd syn, ägaren är ansvarig för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävden och dels därom att, om brukningsdel efter sådan syn genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, förre ägaren dock är ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävden där ej med jordbrukskommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av den nye ägaren.

Som förut nämnts har 1927 års uppsiktslag för tiden till och med den 30 juni 1947 satts ur tillämpning genom 1942 års *vanhävds*lag. Sistnämnda lag var föranledd av önskvärdheten av att tillse, att i det ansträngda försörjningsläge, som förelåg under avspärrningen, produktionsmöjligheterna skulle tillvaratagas i största möjliga utsträckning. Utformningen av 1942 års vanhävdslag har därför också kommit att i åtskilliga avseenden avvika från bestämmelserna i 1927 års uppsiktslag. 1942 års lag är sålunda ej begränsad till fastigheter, varå den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, utan avser jordbruksfastigheter oavsett vem som är ägare, allenast med uteslutande av brukningsdelar som tillhöra kronan. Vad angår fastigheternas storlek har någon övre arealgräns icke bibehållits och den nedre arealgränsen bestämts på det sätt att å en brukningsdel skall, för att lagen skall vara tillämplig å densamma, finnas odlad jord till en vidd överstigande ett hektar. 1942 års lag är sålunda, i motsats till den förutvarande uppsiktslagstiftningen, av så gott som generell natur.

I fråga om vanhävsbegreppet föreligga också en del skiljaktigheter mellan de båda lagarna. I 1942 års lag stadgas sålunda, att den i lagen föreskrivna uppsikten såvitt jorden angår skall avse förhindrande att jorden så vanskötes att dess avkastningsförmåga äventyras. Härutinnan är sagda lag strängare än 1927 års lag, som ej syftar längre än till förekommande att jordbrukets vidmakthållande äventyras. Såsom vanhävd skall dock ej räknas nedläggande av jordbruk å äga, om det med hänsyn till dennas naturliga beskaffenhet eller belägenhet eller annan omständighet måste anses olämpligt att där driva jordbruk. Beträffande skyldigheten att underhålla nödiga byggnader är 1942 års lag i viss mån mildare än 1927 års lag. Den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll skall sålunda enligt 1942 års lag ej anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, eller ock av annan dylik anledning. Vad angår frågan, när sammanslagning som nyss sagts må anses medföra väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, stadgas i lagen, enligt ett genom lag den 8 mars 1946 (nr 62) gjort tillägg, att så må anses vara förhållandet endast om någon av de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna är av sådan beskaffenhet eller omfattning, att brukaren därav icke kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, och det ej kan anses förmanligare för jordbrukets bedrivande i orten, att denna brukningsdel tages i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar. Vad nu sagts gäl-

ler dock ej om i sammanslagningen ingår brukningsdel som avses i 1927 års lag. För sådant fall gäller även efter lagändringen den 8 mars 1946, att byggnad må bortföras eller lämnas utan underhåll endast om först genom sammanslagningen uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. I likhet med vad som gäller enligt 1927 års lag har åt länsstyrelsen tillerkänts rätt att meddela tillstånd till bortförande av byggnad även vid sammanslagning av brukningsdelar i andra fall än som nu nämnts.

1942 års lag är utan inskränkning tillämplig även å utarrenderade brukningsdelar. Ansvarigheten för vanhävd åvilar i fråga om byggnaderna brukningsdelens ägare och beträffande jorden brukaren. Från denna huvudregel gäller dock visst undantag som icke har någon motsvarighet i 1927 års lag. Det stadgas sålunda i 1942 års lag, att ingripande enligt lagen icke skall ske i det fall att den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävden. Föreligger sådant fall och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, inträder en subsidiär ansvarighet för ägaren. Jordbrukskommissionen kan nämligen, om ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande på samma sätt som om han vore brukare.

Den i 1942 års lag föreskrivna uppsikten skall utövas av de enligt 1927 års lag tillsatta jordbrukskommissionerna. Jordbrukskommission äger, såsom förhållandet är även enligt 1927 års lag, med vederbörande träffa skriftlig överenskommelse om avhjälpan av konstaterad vanhävd. För ernående av ett snabbare förfarande i vanhävdsärenden har i 1942 års lag länsstyrelsen i stället för domstol insatts såsom den myndighet som, i händelse överenskommelse ej kan träffas eller åtagande i överenskommelse ej fullgöres, har att meddela föreläggande att avhjälpa vanhävden. Beträffande länsstyrelsens befogenhet i detta hänseende, såvitt angår byggnadsbeståndet å brukningsdelen, har såsom ett uttryck för innebörden av vanhävdsbegreppet i fråga om byggnader stadgats, att länsstyrelsen ej må föreskriva andra åtgärder än sådana som äro oundgängligen nödvändiga för att å brukningsdelen skola finnas byggnader av den beskaffenhet, som fordras för jordbrukets ändamålsenliga bedrivande. I fråga om utredningen angående förefintligheten av vanhävd föreligger den olikheten mellan de båda lagarna, att enligt 1942 års lag hållandet av syn icke är obligatoriskt. Syn skall hållas endast om jordbrukskommissionen finner syn erforderlig eller syn påkallas av den, som är ansvarig för vanhävden, eller, sedan ärendet kommit under länsstyrelsens prövning, därest den för vanhävden ansvarige påkallar syn och sådan förut icke hållits eller länsstyrelsen eljest finner anledning till syn. I skriftlig överenskommelse angående avhjälpan av vanhävd som jordbrukskommissionen träffar må fastställas vite, högst femhundra kronor, för underlåtenhet att fullgöra överenskommelsen, liksom ock länsstyrelsen vid meddelande om föreläggande att avhjälpa vanhävd äger fastställa vite — utan begränsning beträffande beloppet — för underlåtenhet att ställa sig

föreläggandet till efterrättelse. I båda fallen är det länsstyrelsen som utdömer vitet. Såsom en följd av den omnämnda möjligheten till föreläggande av vite har någon bötespåföljd för underlåtenhet att fullgöra överenskommelse eller åläggande beträffande avhjälpande av vanhävd ej upptagits i 1942 års lag.

Slutligen må nämnas, att i 1942 års lag meddelats en särskild bestämmelse därom att, då för säkerställande av sådd eller skörd å brukningsdel så är oundgängligen nödvändigt, länsstyrelsen må efter anmälan av jordbrukskommissionen förordna att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg. Kostnaden för åtgärden skall förskjutas av allmänna medel och slutligen gäldas av brukaren.

Vad angår *lagen om tvångsinlösen av vanhävdad egendom* är denna att betrakta som ett komplement till 1942 års vanhävdslag med uppgift att, då synnerligen grov vanhävd föreligger, skapa möjlighet till ett mera effektivt ingripande av det allmänna än vad 1942 års lag medgiver. Enligt förstnämnda lag äger Konungen under vissa förutsättningar förordna att vanhävdad jordbruksegendom eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av sådan egendom skall mot lösen avstås till kronan. Förutsättningarna för ett dylikt förordnande äro dels att å egendomen förekommer synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden eller för jordbruket nödiga byggnader och dels att det med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl finnes erforderligt att åtgärder till avhjälpande av vanhävden vidtagas i annan ordning än som stadgas i 1942 års vanhävdslag. Fråga om inlösen kan väckas av vederbörande jordbrukskommission eller länsstyrelse. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömande. I övrigt skola å inlösenförfarandet i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i expropriationslagen. Dock gäller den avvikelser att Konungen, om särskilda skäl äro därtill, kan i samband med beslutet om inlösen förordna, att egendomen eller del därav får tagas i besittning redan sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.

Ett för samtliga jordbrukskommissioner gemensamt reglemente utfärdades den 13 december 1929 (nr 390). I samband med tillkomsten av 1942 års lag utfärdades den 30 juni 1942 (nr 536) ett nytt reglemente. Giltighetstiden för det sistnämnda har liksom för lagen begränsats till tiden till och med den 30 juni 1947, under vilken tid 1929 års reglemente ej skall vinna tillämpning.

Beträffande jordbrukskommissionernas arbetsuppgifter kan anmärkas att åt kommissionerna efter hand anförtratts åtskilliga andra uppgifter än de som äro förenade med verksamheten såsom uppsiktsorgan i fråga om vanhävd av jordbruk. Sålunda ha jordbrukskommissionerna enligt lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom ålagts att då anledning finnes till antagande att bulvanförhållande föreligger därom göra anmälan till länsstyrelsen. Jämlikt lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning

av fastigheter å landet gäller, att jordbrukskommissionens yttrande kan av ägodelningsdomaren inhämtas i vissa sammanläggningsärenden samt att kommissionen, som skall erhålla underrättelse om besluten i dessa ärenden, äger rätt att överklaga besluten i fråga.

Genom de av 1943 års riksdag antagna ändringarna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom med däri genom lag den 22 juni 1945 (nr 342) vidtagna ytterligare ändringar ha jordbrukskommissionerna pålagts vissa nya uppgifter av icke obetydlig omfattning. Stadganden härom finnas intagna i 2 kap. 55 samt 66—69 §§ nyttjanderättslagen. De nya uppgifterna hänföra sig till de sociala arrendena. Angående deras innebörd må nämnas följande. Där jordägaren eller arrendatorn, då den sistnämnde på grund av lagens bestämmelser om optionsrätt vid en arrendeperiods utgång äger rätt till nytt arrende, vill påkalla ändring av arrendevillkoren, skola dessa vid bristande överenskommelse mellan parterna bestämmas av skiljemän. Har ej mellan parterna träffats skiljeavtal, skall den jordbrukskommission, inom vars verksamhetsområde den arrenderade fastigheten är belägen, vara skiljenämnd. I syfte att förhindra jordägaren att kringgå lagens stadganden om optionsrätt har det föreskrivits att, om optionsrätten förfallit på den grund att jordägaren avsett att själv bruka fastigheten, jordägaren skall vara skyldig inhämta jordbrukskommissionens tillstånd, därest han, innan två år förflutit från arrendets upphörande, vill sälja fastigheten eller om han inom fem år från samma tidpunkt vill ånyo upplåta fastigheten på arrende. Bryter jordägaren mot vad sålunda föreskrivits skall förseelsen åtalas av allmän åklagare efter angivelse av jordbrukskommissionen. De sociala arrendebestämmelserna äro — med visst undantag — av tvingande karaktär. Emellertid kan under vissa omständigheter efter därom gjord ansökan dispens erhållas från en eller flera av nämnda bestämmelser. Förutsättning för att dispens skall kunna medgivas är att avtalet innehåller förbehåll att medgivande därtill må sökas. Dispensansökan prövas i första hand av jordbrukskommissionen. På jordbrukskommissionen ankommer även att på begäran av jordägaren eller arrendatorn granska dem emellan slutet arrendeavtal samt meddela dem underrättelse, huruvida avtalet innehåller bestämmelse, som enligt lagen är utan verkan.

Enligt lagen den 21 december 1945 (nr 805) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet åligger det, då den som erhållit tillstånd att förvärva dylik fastighet avgivit förbindelse att vidtaga vissa åtgärder för främjande av jordbruket eller skogsbruket å fastigheten eller i fråga om användandet av fastigheten, vederbörande jordbrukskommission att hålla uppsikt över att förbindelsen fullgöres och i mån av behov vidtaga åtgärder för vinande av rättelse.

Genom lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ha de sociala arrendebestämmelserna i princip gjorts tillämpliga å arrende av kommun tillhörig jord. Enligt särskilda stadganden i denna lag har jordbrukskommissionen tillagts befogenhet att under vissa omständigheter medgiva undantag från tillämpningen av nämnda bestämmelser.

Slutligen må erinras om att jordbrukskommission, såsom nyss nämnts, jämlikt 2 § lagen den 29 mars 1946 om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom äger väcka fråga om inlösen av jordbruksegendom enligt nämnda lag.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande.

I stället för 1927 och 1942 års lagar bör från och med den tidpunkt, då sistnämnda lag upphör att gälla, d. v. s. utgången av juni 1947, träda en ny uppsiktslagstiftning av permanent karaktär. Vidare bör 1946 års provisoriska lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, vars giltighetstid likaså utgår den 30 juni 1947, ersättas av en ny lag om sådan tvångsinlösen, vilken jämväl skall vara av permanent art. Slutligen böra vissa bestämmelser om jordbrukskommissionernas sammansättning med mera, vilka hittills funnits i 1927 års lag samt i för kommissionerna gällande reglemente, intagas i en särskild lag om jordbrukskommissioner.

Rörande det huvudsakliga innehållet i de olika lagförslagen kan nämnas följande.

Förslaget till ny uppsiktslag överensstämmer i fråga om lagstiftningens tillämplighetsområde med 1942 års lag. Beträffande innebörden av vanhävdsbegreppet föreslås däremot vissa ändringar bland annat i syfte att möjliggöra en anpassning till rationaliseringsverksamheten inom jordbruket. Delvis innebära ändringarna en återgång till bestämmelserna i 1927 års lag. I fråga om förfarandet överensstämmer förslaget i huvudsak med 1942 års lag. På åtskilliga punkter föreslås dock ändringar i syfte att ytterligare förenkla förfarandet och göra uppsikten mera effektiv.

Enligt lagförslaget skall uppsikten avse alla brukningsdelar innehållande odlad jord till en vidd överstigande ett hektar, dock med undantag för kronan tillhörig jord (1 och 14 §§). Bortsett från detta undantag göres sålunda ej någon skillnad mellan olika kategorier av jordägare.

I likhet med vad som gäller enligt 1942 års lag avses den nu föreslagna lagen skola vara tillämplig å en fastighet vare sig denna brukas av ägaren själv eller av annan. Ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd i fråga om byggnaderna ligger på ägaren och ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd å jorden åvilar i första hand brukaren (3 §). Under vissa förhållanden kan dock ägaren bli ansvarig för vanhävd av jorden även då fastigheten brukas av annan.

Den allmänna definitionen av vanhävdsbegreppet överensstämmer i förslaget såvitt angår byggnaderna i sak med motsvarande stadgande i 1942 års lag, medan i fråga om jorden skett en återgång till den något mildare formuleringen i 1927 års lag. Vanhävd av en brukningsdel skall sålunda enligt förslaget anses föreligga, då jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller då för jordbruket nödvändiga byggnader bortföras eller

lämnas utan underhåll (1 §). Till vanhävd skall dock ej hänföras nedläggande av jordbruk å brukningsdel eller del därav, om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet eller belägenhet eller annan omständighet det måste anses ekonomiskt ofördelaktigt eller eljest olämpligt att där driva varaktigt jordbruk. Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket, som är till varaktig fördel för detsamma, eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, eller ock av annan giltig anledning (2 § första och andra styckena). Dessa bestämmelser överensstämmer i huvudsak med vad som enligt 1942 års lag gäller beträffande andra fastigheter än sådana som omfattas av 1927 års lag. Vissa omformuleringar ha dock gjorts i syfte att betona, att de överväganden, som här måste göras, i regel skola vara av ekonomisk natur. Det föreslås vidare, att ägare av brukningsdel skall kunna hos jordbrukskommissionen påkalla prövning huruvida sådana förhållanden föreligga, som enligt nyss återgivna stadganden skulle berättiga till nedläggande av jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till bortförande eller lämnande utan underhåll av därå befintlig byggnad (2 § tredje stycket). Sistnämnda stadgande saknar motsvarighet i gällande uppsiktslagstiftning.

Uppsikten över efterlevnaden av bestämmelserna skall liksom för närvarande handhas av jordbrukskommissionerna (1 § andra stycket). Då jordbrukskommission på grund av inkommen anmälan eller eljest finner skäl原因 anledning antaga, att å en brukningsdel förekommer vanhävd, skall kommissionen företaga besiktning å brukningsdelen, vid vilken skall föras protokoll upptagande gjorda iakttagelser (4 §). Föreskriften om besiktning utgör en nyhet och har tillkommit i syfte att i regel göra det i 1927 och 1942 års lagar omförmälda syneförfarandet obehövligt.

Finner jordbrukskommissionen vid besiktningen, att å brukningsdelen föreligger vanhävd, skall kommissionen omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skola angivas de särskilda åtgärder som skola vidtagas ävensom utsättas tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet ej överstiga två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Tillika må i överenskommelsen fastställas vite för underlåtenhet att fullgöra densamma (5 §). Stadgandena i denna paragraf överensstämmer i huvudsak med motsvarande bestämmelser i 1942 års lag med den skillnaden, att där föreskriven maximering av vitesbeloppet till 500 kronor borttagits i förslaget.

Medan enligt 1927 års lag föreläggande rörande vanhävdens avhjälpande skulle meddelas av domstol, överfördes i 1942 års lag, för att få ett snabbare förfarande till stånd, denna uppgift till länsstyrelsen. Enligt det nu

föreliggande förslaget bibehålles sistnämnda anordning. I förslaget stadgas sålunda att, om överenskommelse ej träffas eller åtagande i överenskommelse ej fullgöres, skall jordbrukskommissionen utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande (6 §). Då anmälan skett, skall länsstyrelsen höra den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, samt, om denne påkallar syn, förordna om syn av tre gode män som utses av länsstyrelsen. Av synemännen skola två utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän, ägodelningsnämndemän eller gode män vid lantmåteriförrättning. Den tredje synemannen skall vara lantbruksingenjör eller tjänsteman hos hushållningssällskap eller egnahemsnämnd. Synemännen skola å stället undersöka förhållandet samt snarast möjligt och senast inom fjorton dagar efter erhållet förordnande till länsstyrelsen inkomma med skriftlig redogörelse för vad vid synen förekommit.

Länsstyrelsen skall därefter föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga den, som är därför ansvarig, för en var av åtgärderna viss tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd.

För att framtinga verkställighet av givet föreläggande må länsstyrelsen i vissa fall förelägga vite. Länsstyrelsen äger vidare utdöma såväl dylikt vite som ock vite, vilket stadgats i överenskommelse mellan jordbrukskommissionen och den för vanhävden ansvarige (7 §).

Där den för vanhävden ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa vanhävden skall ingripande enligt lagen icke ske. Föreligger sådant fall och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger jordbrukskommissionen, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande på samma sätt som om han vore brukare (8 §).

Förslagets bestämmelser i övrigt ansluta sig i stort sett till motsvarande bestämmelser i 1942 års lag. Dock kan nämnas, att förslaget ej upptager den i sagda lag förekommande bestämmelsen att länsstyrelsen, då så för säkerställande av sådd eller skörd å brukningsdel är oundgängligen nödvändigt, må efter anmälan av jordbrukskommissionen förordna att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg och på brukarens bekostnad.

Det nya *förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom* överensstämmer med nu gällande provisoriska lag med allenast den avvikelsen, att enligt förslaget Kungl. Maj:t endast med riksdagens samtycke skall äga meddela förordnande om avstående av egendom till kronan.

Vad slutligen angår *förslaget till lag om jordbrukskommissioner* överensstämmer detta i sak med nu gällande bestämmelser i 1927 års lag, varjämte, såsom förut nämnts, vissa föreskrifter, som hittills funnits i reglemente för jordbrukskommissionerna, intagits i lagförslaget. Enligt detta skall jordbrukskommission bestå av en ordförande och fyra ledamöter. Ordföranden utses av Kungl. Maj:t. Ledamöterna väljas till lika antal av landstinget och hus-

hållningsällskapetets förvaltningsutskott. De ledamöter som väljas av förvaltningsutskottet skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant. Avgår ordförande, ledamot eller suppleant före utgången av den tid för vilken han utsetts, skall ny ordförande, ledamot eller suppleant utses för den tid som återstått för den avgångne. Skall i sådant fall ledamot eller suppleant utses av landstinget, må därmed anstå till landstingets näst därefter infallande lagtima möte (2 §). Jordbrukskommission är beslutför, då ordföranden och två ledamöter äro närvarande.

Vid behandling av ärenden, som jämlikt lagen om nyttjanderätt till fast egendom eller lagen med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ankomma på kommissionen, skola bland ledamöterna jordägare och arrendatorer närvara till lika antal (3 §).

Rörande behovet av en fortsatt uppsiktslagstiftning har utredningen i sin *motivering* inledningsvis anført, att den ansett sig böra, i den mån så varit möjligt, söka få klarhet i frågan om den omfattning, i vilken sådan vanhävd som berättigat ett ingripande från det allmännas sida, verkligen förekommit. För detta ändamål hade i första hand införskaffats statistiska uppgifter från jordbrukskommissionerna rörande antalet vanhävd-fall med mera ävensom vissa uppgifter från hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egnahemsnämnderna med flera. Efter en redogörelse för det sålunda förebragta statistiska materialet (s. 27—42) har utredningen anført i huvudsak följande.

Enligt vad sagda material utvisar ha jordbrukskommissionerna under tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1945 tagit befattning med inalles 1 625 ärenden angående anmälda eller eljest upptäckta fall av vanhävd. Av dessa ärenden ha enligt av jordbrukskommissionerna lämnade uppgifter 777 inkommit till jordbrukskommissionerna antingen tidigare än den 1 juli 1942 men icke blivit slutbehandlade före sagda dag eller ock under senare halvåret 1942. Under år 1943 inkommo 371, under år 1944 302 och under första hälften av år 1945 175 ärenden. Jämtlands, Värmlands, Älvsborgs, Norrbottens, Västernorrlands och Västerbottens län uppvisa det största antalet ärenden eller respektive 325, 279, 137, 103, 101 och 95 ärenden; jordbrukskommissionerna i dessa län ha sålunda behandlat sammanlagt ej mindre än 1 040 ärenden eller 64 procent av hela antalet ärenden. Mellan 50 och 60 ärenden ha förekommit i Kalmar, Kristianstads, Skaraborgs, Kopparbergs och Gävleborgs län, mellan 40 och 50 ärenden i Jönköpings och Malmöhus län, mellan 30 och 40 ärenden i Stockholms län och stad samt Uppsala län, mellan 20 och 30 ärenden i Södermanlands, Blekinge och Hallands län samt mellan 10 och 20 ärenden i Östergötlands, Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Örebro och Västmanlands län. För Gollands län har icke redovisats något vanhävdärende.

I 302 av dessa ärenden har skriftlig överenskommelse kunnat träffas med den för vanhävden ansvarige angående vanhävdens avhjälpande, medan i 67 ärenden anmälan utan föregående överenskommelse gjorts till länsstyrelsen om åtgärd enligt vanhävdslagen eller allmänna förfogandelagen samt 768 ärenden avskrivits utan att sådan överenskommelse träffats eller anmälan gjorts. Bland dessa avskrivna ärenden ingå bland andra de efter jordbruks-

kommissionernas årsberättelse att döma talrika fall, då vanhävd visserligen konstaterats men då densamma efter påpekande eller muntlig överenskommelse avhjälppts. Vid utgången av juni 1945 var ett betydande antal ärenden eller 488 stycken fortfarande beroende på jordbrukskommissionernas prövning utan att i dessa ärenden vidtagits åtgärd som förut angivits.

Utredningen framhåller, att den förebragta statistiken över vanhävsärenden som behandlats av jordbrukskommissionerna lede av den bristen, att man icke med säkerhet kunde utläsa i huru många ärenden omständigheterna varit sådana, att verklig vanhävd förelegat. Att så varit förhållandet i alla de ärenden, i vilka skriftlig överenskommelse kommit till stånd, liksom så gott som undantagslöst i de fall då framställning om åtgärd gjorts till länsstyrelsen vore uppenbart. Dessutom hade i ett säkerligen betydande antal ärenden vanhävd visserligen befunnits föreligga men ärendena kunnat avskrivnas, sedan vanhävden avhjälppts utan att skriftlig överenskommelse behövt träffas. Avskrivning kunde också ha skett av den anledning, att ehuru vanhävd förelegat möjlighet till ingripande enligt vanhävdslagen saknats, därför att den för vanhävden ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak varit urståndsatt att avhjälpa vanhävden. Att avskrivning skett av anledning som sist angivits hade bekräftats genom utsagor från åtskilliga jordbrukskommissioner.

Utredningen har härefter uttalat.

Ehuruväl man sålunda kan vara berättigad antaga, att även i ett betydande antal av de ärenden, som av jordbrukskommissionerna avskrivits utan att skriftlig överenskommelse träffats eller anmälan till länsstyrelsen gjorts, avskrivningen icke berott på att vanhävd ej befunnits föreligga, återstå dock av de för jordbrukskommissionerna anmälda vanhävdsfallen åtskilliga vilka avskrivits på den grund att anmälningen om vanhävd befunnits sakna fog. Antalet av jordbrukskommissionerna behandlade vanhävsärenden, 1 625, rymmer sålunda en del fall då vanhävd icke förekommit. Med hänsyn till vad sålunda anförts kan sagda siffror ej utan vidare tagas till utgångspunkt vid bedömning av frågan om behovet av en vanhävdsdagstiftning för det svenska jordbruket. Å andra sidan är emellertid att märka, att det ligger i sakens natur att jordbrukskommissionerna, vilkas verksamhetsområden såsom i de flesta fall sammanhängande med länen äro synnerligen vidsträckta, icke kunna ha erhållit kännedom om alla de fall av vanhävd av jordbruksfastigheter som i verkligheten förekommit. Detta bestyrkes också av det förhållandet, att utredningsmännen under sina resor upptäckt visserligen ej många men dock några vanhävdsfall, om vilka vederbörande jordbrukskommission icke haft vetskap, och att för utredningsmännens ordförande också anmälts ett och annat vanhävdsfall, som icke varit känt för jordbrukskommissionen. Det kan förty förutsättas att vanhävdsfallen i verkligheten varit icke obetydligt flera än siffermaterialet giver vid handen.

Förfrågningarna hos hushållningssällskapens förvaltningsutskott och egna-hemsnämnderna ha äsyftat att erhålla på vederbörande organs allmänna erfarenhet grundade uttalanden rörande den omfattning, inom vilken efter den 30 juni 1942 inom deras verksamhetsområden förekommit vanhävd å jordbruksfastigheter. Rörande de erhållna svaren har utredningen lämnat följande sammanfattande redogörelse.

Vanhävd å jordbruksfastigheter uppgives i större utsträckning förekomma endast inom tre län, nämligen Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Egnahemsnämnden i Västernorrlands län upplyser sålunda, att vanhävd vore relativt vanlig å sådana fastigheter, som vid utarrendering fölle under de sociala arrendebestämmelserna, och att beträffande andra fastigheter vanhävd av byggnader förekomme relativt ofta. Beträffande förhållandena i Jämtlands län uppgives av egnahemsnämnden, att inom länet ofta påträffades fall av vanhävd å båda fastighetskategorierna. Hushållningssällskapet inom samma län är å den uppfattning, att förekomsten av vanhävd icke vore anmärkningsvärt stor och att den snarare minskat än ökat efter den 30 juni 1942, vilket skulle sammanhänga med en allmän strävan hos jordbrukarna att under krisåren tillvarataga alla produktionsmöjligheter och även med en något ökad lönsamhet av jordbruksdriften. Hushållningssällskapet i Västerbottens län säger sig ha iakttagit, att vanhävd särskilt i fråga om byggnader förekommit i ganska stor utsträckning å fastigheter, beträffande vilka de sociala arrendebestämmelserna ej vore tillämpliga. I övriga län angives vanhävd av jordbruksfastigheter förekomma i ringa omfattning eller endast i ett fåtal fall. Hushållningssällskapet i Kronobergs län, som uppgivit att vanhävd under de senaste åren konstaterats blott å ett ringa antal jordbruk, uttalar som sin mening, att det icke finnes anledning att för framtiden befara vanhävd i någon större utsträckning å sådana fastigheter, som vore relativt välbelägna och omfattade åker å åtminstone medelgod beskaffenhet. Däremot kunde det på grund av höjda levnadsanspråk och därav föranledd brist på arbetskraft å landsbygden förväntas, att torp och lägenheter, som vore sämre belägna, nedlades och att den steniga och dåliga jorden på dessa ställen planterades med skog. En dylik utveckling hade länge kunnat konstateras. I åtskilliga yttranden påtalas den märkbara försämring av byggnadsbeståndet å jordbruksfastigheter, som inträtt under de sista åren och som enligt uppgift huvudsakligen haft sin orsak i de höga byggnadskostnaderna. Från några håll antydes, att försämringen av byggnadsbeståndet tangerat gränsen till vanhävd.

Utredningen har härefter rörande resultatet av de av densamma gjorda undersökningarna sammanfattningsvis anført.

Något ytterligare material utöver det, för vilket redogörelse nu lämnats, för bedömande i vad mån vanhävd av jordbruksfastigheter förekommer i Sverige torde näppeligen stå till buds. Det må medgivas att den åvägabragta utredningen ingalunda, åtminstone om man ser landet i dess helhet, kan tagas till intäkt för det berättigade i ett påstående att vanhävd av jordbruk är en vanlig företeelse. Att så är förhållandet göres ej heller från något håll gällande. Tager man vidare i betraktande att enligt senast tillgängliga jordbruksräkning, som avser år 1937, i landet finnas 366 309 brukningsdelar med en åkerareal över ett hektar, omfattande i det närmaste 99 procent av landets hela åkerareal, som angives till 3 731 038 hektar, framgår det att, även om vanhävdsfallen varit flera än vad utredningsmaterialet giver vid handen, det dock i allt fall är en mycket ringa del av landets jordbruksjord som är uppenbart vanhävdad.

Trots vad sålunda anførts angående den säkerligen ringa förekomsten av vanhävd av jordbruk finna utredningsmännen det dock icke kunna ifrågasättas annat än att en uppsiktslagstiftning skall finnas även efter det giltighetstiden för 1942 års vanhävdslag utgått. Ändamålet med uppsiktslagstiftningen är ej blott att giva det allmänna medel i sin hand att avhjälpa en vanhävd som redan inträtt och att neutralisera de skadliga verkningarna av densamma; lagstiftningens uppgift är också att överhuvud taget förebygga att jordbruksfastigheter misskötas på sådant sätt att vanhävd av dem kan an-

ses föreligga. Uppsiktslagstiftningen såsom sådan är visserligen icke — såsom motståndarna till densamma gärna velat göra gällande — en strafflag, men den har dock det gemensamt med strafflagen att densamma i sig innebär ett prohibitivt eller rent av avskräckande moment. Skulle uppsiktslagstiftningen med de påföljder som den stadgar för vanhävd av jord och byggnader avskaffas, skulle med visshet vanhävdsfallen öka i antal och detta måhända i så oroväckande grad, att svårighet skulle föreligga att genom ett återupplivande av uppsiktslagstiftningen neutralisera de redan inträdda svårartade följderna av dess upphävande. För övrigt är den svenska jordbruksjorden i och för sig ett kapital som ej får förvaltas efter ägarens eller brukarens gottfinnande. Med äganderätten till jord följer ovedersägligen skyldighet att sköta den på sådant sätt, att det odlingsens arv som svenska män och kvinnor lämnat efter sig till efterkommande släkten icke förspilles.

Beträffande frågan om uppsiktslagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare har utredningen erinrat om att ända till ikraftträdandet av 1942 års lag överensstämme rätt mellan uppsiktslagstiftningen och den sociala arrendelagstiftningen. Rörande de skäl, som föranledde att uppsiktslagstiftningens tillämpningsområde då utvidgades till att avse alla kategorier av jordägare, och rörande dessa skäls giltighet i nuvarande läge har utredningen anfört följande.

De skäl, som då ansågos motivera en utvidgad uppsiktslagstiftning, hänförde sig till för landet uppkomna försörjningssvårigheter. På grund av avspärrningen under kriget hade landet för livsmedelsförsörjningen blivit så gott som helt hänvisat till egna resurser. Då läget till följd av felslagna skördar därtill blivit ytterligare ansträngt, var det av största vikt, att all odlad jord utnyttjades så att högsta möjliga produktion av livsmedel ernåddes. Under sådana förhållanden ansågs det icke kunna tillåtas att jordbruk förföll eller vansköttes. Under ett krisläge måste vidare hänsyn tagas till det missnöje och den indignation, som skulle uppväckas hos befolkningen, om trots den föreliggande svåra försörjningssituationen möjligheter till livsmedelsproduktion lämnades outnyttjade eller illa tillvaratogs. Även av psykologiska skäl förmenades alltså en utvidgad uppsiktslagstiftning vara påkallad.

Den utvidgning av uppsiktslagstiftningens räckvidd, som skedde genom 1942 års lag, var sålunda föranledd huvudsakligen av rådande exceptionella förhållanden på livsmedelsförsörjningens område. Om också numera efter krigets avslutande förhållandena i detta hänseende i viss mån förbättrats, torde dock försörjningsläget ännu icke kunna anses vara så stabiliserat, att man utan vidare kan påstå, att de överväganden, som föranledde antagandet av 1942 års allmänna vanhävdslag, ej längre motivera en vanhävdslagstiftning av samma räckvidd. Frågan härom måste emellertid skärskådas även och i all synnerhet från vissa andra synpunkter än dem som sammanhånga med försörjningsläget.

Utredningen har för detta ändamål till en början gjort en undersökning av huru de vanhävdsärenden, som varit föremål för jordbrukskommissionernas behandling under tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1945, fördela sig på olika fastighetsgrupper. Rörande resultatet av denna undersökning har utredningen bland annat anfört.

Av de utav jordbrukskommissionerna under sagda tid behandlade vanhävdsärendena ha ej fullt två femtedelar berört fastigheter, som icke falla under de sociala arrendebestämmelserna, och något mer än tre femtedelar

fastigheter, å vilka nämnda bestämmelser äro tillämpliga. Att någon förskjutning i dessa siffror skulle under de återstående två åren av 1942 års lags giltighetstid inträda i den riktningen, att antalet vanhävdsärenden rörande fastigheter av förnämnda slag proportionellt minskades, är icke troligt. Snarare torde det förhålla sig så, att uppsiktslagstiftningens generella räckvidd enligt 1942 års lag ej ännu trängt in i det allmänna medvetandet och att lagstiftningen mångenstädes alltjämt uppfattas såsom om den vore riktad endast mot bolag och därmed likställda jordägare samt att därför med ökad kännedom om vanhävdslagens rätta innebörd antalet vanhävdsfall, som bringas till jordbrukskommissionernas kännedom och som röra fastigheter vilka ej falla under den sociala arrenderegleringen, kommer att ökas.

Rörande de slutsatser för bedömningen av nu föreliggande spörsmål, som borde dragas av den verkställda undersökningen, har utredningen uttalat, att det från jordbrukskommissionerna erhållna materialet gäve vid handen, att vanhävd av jordbruk vore en företeelse som förekomme icke endast vid fastigheter, vilka vid utarrendering fölle under de sociala arrendebestämmelserna, utan även och, såvitt siffermässigt kunde bedömas, i allenast obetydligt mindre grad vid fastigheter av annat slag. Redan häri låge enligt utredningens uppfattning en anledning till att icke begränsa den blivande vanhävdslagstiftningens uppgift till att utgöra ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen.

Utredningen har vidare anfört, att även vissa andra skäl av vägande innebörd syntes kunna åberopas för att den ifrågavarande lagstiftningen skulle göras tillämplig å fastigheter i allmänhet. Utredningen har sålunda framhållit, att det icke kunde betvivlas, att redan den omständigheten att en allmän uppsiktslagstiftning funnes hade fördelaktiga verkningar beträffande åtskilliga mindre väl skötta jordbruk och motverkade att en begynnande vanskötsel skulle fortskrida till uppenbar vanhävd. Förefintligheten av en uppsiktslagstiftning med allmän räckvidd innebure otvivelaktigt ett kraftigt återhållande moment för en brukare, som eljest icke skulle ha tvekat att efter-sätta jordbrukets skötsel. Vidare har utredningen uttalat, att en allmän uppsiktslagstiftning ofta såsom en önskvärd biverkan torde leda till att odlad jord, som brukades av personer, vilka icke intresserade sig för dess ändamålsenliga skötsel, överginge till lämpligare brukare. I detta hänseende har utredningen bland annat framhållit, att det i åtskilliga fall visat sig möjligt för jordbrukskommissionerna att efter förhandlingar med ägare till jordbruksfastigheter, som utsatts för vanhävd, förmå ägarna att sälja eller utarrendera fastigheterna.

Såsom ytterligare skäl för en allmän uppsiktslagstiftning har utredningen pekat dels på de år 1945 införda inskränkningarna i rätten att förvärva jordbruksfastighet, dels på uppsiktslagstiftningens förhållande till den framtida jordbrukspolitiken. I det förra hänseendet har utredningen anfört följande.

Syftet med lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet har angivits vara att förhindra, att dylika fastigheter bleve föremål för spekulationsköp eller köp i kapitalplaceringssyfte ävensom att de köptes för sommarnöjes- eller evakueringsändamål. Enligt lagen får jordbruksfastighet med ett värde av mer än 5 000 kronor eller del

av sådan fastighet i regel icke förvärfvas genom köp eller byte utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Av intresse i förevarande sammanhang är, att bland de i lagen stadgade hindren för lämnande av dylikt tillstånd upptages även den omständigheten, att det föreligger anledning till antagande att fastigheten skulle bli vanskökt i förvärfvarens ägo. I förarbetena till lagen har härom uttalats, att det kunde tänkas att köparen redan tidigare ägt den ena gården efter den andra och att det vore känt, att han städe vanskökt jordbruket å sina egendomar. Att då genom beviljande av tillstånd till nytt förvärfv från hans sida så att säga sanktionera detta förvärfv skulle framstå såsom högst inkonsekvent, därest man i andra kanske mindre klara fall vägrade godkänna förvärfv, som förmenades vara riskabla för jordbruket.

Den på detta sätt lagfästa möjligheten att vid prövningen av vissa fastighetsförvärfv förhindra befarad vanhävd synes med nödvändighet förutsätta en uppsiktslagstiftning av allmän räckvidd, till vilken lagstiftning jordförvärfvslagens bestämmelser komma att utgöra en värdefull komplettering. Att det allmänna på sätt nämnda lag medgiver skulle äga inskrida mot en med hänsyn till förvärfvarens person befarad vanhävd men däremot sakna möjlighet till ingripande i det fall, då tillstånd till förvärfv meddelats enligt lagen och fastigheten sedermera genom förvärfvarens åtgärder eller försummelser råkat i vanhävd, måste anses utslutet.

Vad angår förhållandet mellan uppsiktslagstiftningen och den framtida jordbrukspolitiken har utredningen pekat på att 1942 års jordbrukskommitté i sitt betänkande angående riktlinjerna för sagda politik såsom en av de viktigaste uppgifterna för densamma angivit vara att få till stånd en rationalisering av jordbruket genom förvandling av de s. k. ofullständiga jordbruken till mera bärkraftiga och lönsamma jordbruk. I anslutning härtill har utredningen bland annat anfört följande.

Det torde vara uppenbart, att en blivande uppsiktslagstiftning ej får lägga hinder i vägen för rationaliseringssträvandena på jordbrukets område, exempelvis så, att den tvingar en jordbrukare att uppehålla jordbruksdrift som ej kan anses vara lönsam på lång sikt. Den nu anförda synpunkten kan komma att inverka på utformningen av vanhävdsbegreppet i en blivande uppsiktslag. Att däremot påstå att en uppsiktslagstiftning skulle bli obehövlig, därest det ovan skisserade rationaliseringsprogrammet vunne statsmakternas bifall, torde icke vara riktigt. Rationaliseringsprogrammet är — såsom ock av jordbrukskommittén uttalats — så omfattande och svårarbetat, att ett betydande antal år kan beräknas förflyta innan detsamma kan vara i huvudsak fullbordat. Det vill då synas som om förefintligheten av en allmän uppsiktslag vore nödvändig, i varje fall intill dess den avsedda omregleringen av jordbruksjorden i mera väsentliga delar blivit uppnådd. Därest den statliga kontroll över jordbrukens skötsel, som 1942 års uppsiktslag inneburit, skulle avskaffas i samband med rationaliseringsverksamhetens igångsättande och fältet därmed lämnas fritt för nedläggande av jordbruk eller bortförande av byggnader å fastigheter, som icke omfattades av 1927 års lag eller som icke föllo under den gällande sociala arrenderegleringen, skulle rationaliseringsarbetet säkerligen allvarligt försvåras. En sammanslagning av ofullständiga jordbruk till en större enhet torde i allmänhet för att fylla rationaliseringskravet förutsätta, att hävden av jorden å fastigheterna är god och att användbara byggnader finnas på åtminstone en av fastigheterna i fråga. Skulle jorden ha råkat i lägervall eller samtliga byggnader ha rivits eller på grund av försummat underhåll vara fallfärdiga, synes det kunna ifrågasättas, om en sam-

manslagning, som under andra förhållanden ansetts förmånlig och kanske mest förmånlig för jordbruksdriften i orten, fortfarande är rationell. Den vanhävd som förelupit kan helt ha förändrat utgångsläget för rationaliseringen och till äventyrs föranleda en lösning, som ur alla synpunkter är sämre än den ursprungligen tilltänkta och närmast till hands liggande. Genom att jordbruket nedlägges å sådan del av ett bärkraftigt jordbruk, som utgör lämplig tillskottsjord till ett angränsande ofullständigt jordbruk, är det tänkbart att en utvidgning av sistnämnda jordbruk förhindras eller i allt fall försvåras. Även vanhävd å redan bärkraftiga jordbruk i den mån de anses skola bliva föremål för rationaliseringsarbetet kan tänkas bliva till hinders mot förverkligande av dess syftemål.

Utredningen har härefter anfört, att såsom skäl mot en uppsiktslagstiftning, som hade större räckvidd än vad som kunde anses påkallat av hänsyn till den sociala arrendelagstiftningen, åberopats, att beaktandet av egna ekonomiska intressen måste antagas utgöra en tillräcklig garanti för att varje brukare såge till, att den odlade jorden sköttes och att åbyggnaderna hölles vid makt. Ett sådant antagande finge dock enligt utredningens mening icke tillmätas alltför stor vikt. Det hade nämligen visat sig att i de fall, då vanhävd kunnat konstateras å en jordbruksfastighet, densamma ofta berott på förhållanden, som varit att hänföra till den enskilde brukarens person. Utredningen hade, bland annat av de erfarenheter den gjort under studieresor i olika delar av landet, bibragts den bestämda uppfattningen, att lagstiftaren ingalunda kunde förlita sig på att för den enskilde brukaren de egna ekonomiska intressena skulle utgöra ett tillräckligt avhållande moment mot vanhävd. Man finge i detta sammanhang för övrigt icke förbise, att den som vore ansvarig för vanhävden kunde ha inkomstkällor, som gjorde honom ekonomiskt oberoende av det sätt varpå han skötte jordbruket. Även om så ej vore fallet kunde brukaren genom att utnyttja förefintliga belåningsmöjligheter eller genom att nedpressa den egna levnadsstandarden till ett minimum låta sig nöjas med en inkomst av jordbruket, som motsvarade endast en ringa del av den avkastning detsamma vid normalt bruk skulle ha givit.

Beträffande frågan om uppsiktslagstiftningens omfattning med hänsyn till brukningsdelarnas storlek har utredningen till en början framhållit, att en avgränsning uppåt av lagens tillämplighet borde vara utesluten. Enligt vad utredningen själv iakttagit eller eljest erfarit vore vanhävd av större fastigheter, varmed avsåges sådana som innehöllo över 25 hektar odlad jord, ingalunda en så sällsynt företeelse, att man utan vidare kunde lämna densamma åsido. Man kunde ej heller, då det gällde att konstruera en uppsiktslagstiftning som skulle tillfredsställa berättigade anspråk på effektivitet, bortse från att det just vore vanhävdsfallen vid de större fastigheterna, som vore ägnade att tilldraga sig den största uppmärksamheten och del största klandret från allmänhetens sida.

I fråga om en avgränsning nedåt av uppsiktslagens giltighetsområde har utredningen påpekat, att det visserligen med hänsyn till den principiella motiveringen för uppsiktslagstiftningen skulle ligga närmast till hands att ej alls bestämma någon nedre gräns för lagens tillämpning men att en dylik

ståndpunkt av praktiska skäl icke kunde förordas, eftersom den skulle nödvändiggöra en alltför vidlyftig organisation. Utredningen hade därför ansett sig böra utgå från att de minsta brukningsdelarna genom uppställande av en nedre arealgräns borde uteslutas från lagens tillämpningsområde. Vid en av utredningen till jordbrukskommissionerna framställd förfrågan, huruvida det enligt dessas uppfattning förefunnnes behov att utsträcka uppsiktslagen till att avse brukningsdelar under ett hektar, hade samtliga kommissioner utom en besvarat frågan nekande, och den enda kommission, som uttalat sig för en dylik utsträckning, hade såsom skäl därför åberopat det förhållandet, att från fastigheter under ett hektar ofta spriddes ogräsfrön till angränsande jordbruk. Utredningen hade med hänsyn till vad sålunda förekommit funnit sig böra utgå från att den nya uppsiktslagen i vart fall icke borde omfatta brukningsdelar under den i 1942 års lag angivna arealgränsen, d. v. s. brukningsdelar med en areal av ett hektar eller därunder. Beträffande en eventuell höjning av arealgränsen har utredningen anført, att det enligt dess uppfattning icke kunde komma i fråga att från uppsiktslagstiftningens tillämpningsområde skära bort brukningsdelar, som innehölle odlad jord överstigande 2 hektar. Skulle så ske, komme, vare sig man stannade vid den genom 1927 års lag antagna fyrahektarsgränsen eller vid någon gräns mellan 2 och 4 hektar, risken för nedläggande av jordbruk, vilka enligt den motivering, utredningen åberopat för en allmän vanhävdslagstiftning överhuvud taget, borde bibehållas, att bli va större än vad försvarligt vorè. Tveksamheten rörande den undre arealgränsen för den nya uppsiktslagstiftningen kunde förty endast gälla brukningsdelar som låge mellan ett och 2 hektar.

Utredningen har framhållit, att en höjning av den undre arealgränsen till 2 hektar skulle erbjuda vissa fördelar ur administrativ synpunkt, eftersom den bland annat skulle medgiva en inskränkning av den administrativa apparaten för utövande av uppsikten. I detta hänseende har utredningen erinrat om att enligt 1937 års jordbruksräkning antalet brukningsdelar med en åkerareal av 1—2 hektar uppginge till omkring 59 000, motsvarande 14,1 procent av sammanlagda antalet brukningsdelar, och att å dessa brukningsdelar fölle endast 2,7 procent av landets hela åkerareal. Utredningen har emellertid anført, att nu nämnda förhållande icke finge tillmätas avgörande betydelse vid bedömandet av frågan, var den undre arealgränsen borde sättas. utan att därvid hänsyn måste tagas även till andra omständigheter vilka finge anses vara av större vikt än en reducering av uppsiktsorganens arbete. I detta hänseende har utredningen anført följande.

De fastigheter, om vilkas uteslutande från uppsiktslagstiftningens tillämpningsområde det i förevarande sammanhang är fråga, utgöras till största delen av s. k. stödjordbruk, d. v. s. småbruk, där brukaren måste hämta sin huvudsakliga försörjning genom arbete utanför den egna brukningsdelen. Enligt det av jordbrukskommittén framlagda rationaliseringsprogrammet för jordbruket skola visserligen dylika stödjordbruk i allmänhet bibehållas med den struktur de ha, men uteslutet är naturligtvis ej att förhållandena kunna vara eller under rationaliseringsprogrammets genomförande komma att bli sådana, att även vissa av stödjordbruket måste dragas in i

rationaliseringsåtgärderna. Vad förut yttrats därom att för rationaliseringsprogrammets ändamålsenliga genomförande en allmän vanhävdslag icke kan undvaras gäller förty i lika mån de mindre fastigheterna som de större. För övrigt är det tydligt att, om stödjordbruken alltjämt skola bestå såsom särskilda fastigheter, det är av vikt att desamma hållas i tillfredsställande hävd, något som icke kan väntas alltid bliva förhållandet om de undantagas från uppsiktslagstiftningen. Genom den utformning som vanhävdsbegreppet är avsett att erhålla i den nya uppsiktslagen är sörjt för att jordbruket å fastigheter eller delar av fastigheter, beträffande vilka de ekonomiska betingelserna för jordbrukets vidmakthållande icke föreligga, må nedläggas utan att detta skall anses såsom vanhävd. Detta torde i all synnerhet gälla fastigheter av den storleksordning varom nu är fråga, vare sig de ha stödjordbrukets natur eller icke.

I förevarande sammanhang böra också beaktas de särskilda förhållanden, som äro rådande i landets skogsbygder och i all synnerhet i Norrland, Dalarna och Värmland. I dessa landsdelar, där ej blott skogen utan även den odlade jorden i stor omfattning äges av trävarubolag eller enskilda skogsspekulanter, förekomma åtskilliga jordbruk, som visserligen innehålla odlad jord endast till en vidd mellan ett och 2 hektar men till vilka också höra betydande arealer naturlig ängs- och slättermark. På dylika jordbruk hålles i allmänhet på grund av den existerande tillgången på foder och bete en ej obetydligt större kreatursbesättning än som står i proportion till den odlade jordens vidd. Att på grund härav dessa jordbruk äro av vikt för folkförsörjningen är uppenbart, vilket förhållande för övrigt framstår så mycket tydligare, som ju i de trakter, där de förekomma, jordbruksjorden är ringa till omfattningen och icke giver möjlighet till frambringande av för ortsbefolkningen tillräckliga jordbruksprodukter. Det synes obestriddigt att de nu avsedda jordbruken i allmänhet — ej minst ur beredskapssynpunkt — böra bibehållas vid full hävd såvitt angår både jord och byggnader. Det skulle emellertid vara att befara att, därest desamma avskures från det skydd som uppsiktslagstiftningen innebär, det i alltför många fall skulle inträffa att ägarna till dem d. v. s. trävarubolagen eller skogsspekulanterna särskilt på grund av de höga byggnadskostnaderna funne med sin fördel förenligt att nedlägga jordbruken och låta skogen tränga in på dem. Om också de omnämnda jordbruken så länge de bibehållas i allmänhet innehavas på arrende av skogsarbetare, föreligger dock på grund av den gällande arrendelagstiftningen numera icke något tvång för arrendatorerna att ägna sin från jordbruket lediga tid åt skogsarbete just åt ägarna av den jord de bruka. Något större intresse att uppehålla jordbruken i fråga kan förty icke väntas vara till finnandes hos jordägarna.

Utredningen har uttalat, att den funnit de sålunda angivna omständigheterna utgöra ett vägande hinder mot att, såvitt anginge de landsdelar, där de omnämnda jordbruken huvudsakligen förekomme, höja uppsiktslagens undre arealgräns över den nu gällande. Med hänsyn till uppsiktslagens generella karaktär hade utredningen ej heller funnit det kunna ifrågasättas, att olika arealgränser för lagens tillämpning skulle uppställas för skilda delar av riket.

I sin allmänna motivering har utredningen vidare behandlat det allmänna vanhävdsbegreppet och undantagen därifrån. Rörande det allmänna vanhävdsbegreppet har utredningen anfört följande.

Enligt utredningens mening bör i överensstämmelse med gällande lag i den blivande uppsiktslagen upptagas ett allmänt vanhävdsbegrepp, som anger i vilka fall ett ingripande enligt lagen i allmänhet skall vara påkallat. I avseende å utformningen av detta begrepp synes det följdriktigast, att detsamma, såvitt angår jorden, icke erhåller den vidsträcktare omfattning, som infördes genom 1942 års vanhävdslag. När vanhävdsbegreppet i nämnda lag bestämdes så, att det medgav ingripande redan mot en vanskötsel, som yttrade sig däri att jorden, kanske endast tillfälligt, gav avsevärt mindre avkastning än man kunde förvänta, var detta betingat av hänsyn till då rådande försörjningsläge. Anledning synes saknas att i fortsättningen, då sambandet mellan uppsiktslagstiftningen och folkförsörjningen icke kan antagas bliva detsamma som då 1942 års lag antogs, tillåta ingripande från det allmännas sida redan mot en sådan vanskötsel av jordbruk som äventyrar dess avkastningsförmåga. I detta hänseende torde det vara tillfyllest att ingripande sker först i det fall, då vanhävden tagit sådan omfattning att jordbrukets vidmakthållande äventyras. Det må dock framhållas att skillnaden i många fall icke är stor mellan en sådan vanskötsel av ett jordbruk, som i mera avsevärd grad nedsätter dess avkastningsförmåga, och en vanhävd, som äventyrar jordbrukets vidmakthållande, och att en vanskötsel av det förra slaget lätt leder till en vanhävd som har ett äventyrande av jordbrukets vidmakthållande till följd.

Vad angår de för jordbruket erforderliga byggnaderna är det klart, att de skäl, som tidigare åberopats till stöd för deras medtagande under vanhävdsbegreppet, alltjämt äga sin fulla styrka och ej minst då det gäller en lagstiftning som är avsedd att bli permanent. Man kan icke bortse från det förhållandet att ett nära samband föreligger mellan jorden och byggnaderna å en jordbruksfastighet och att en vanhävd av den förra ofta motsvaras av en vanskötsel av de senare. Det förtjänar ock anmärkas, att i de 369 av jordbrukskommissionerna under tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1945 behandlade vanhävdsärenden, i vilka skriftlig överenskommelse kunnat träffas med den för vanhävden skyldige eller, utan att sådan överenskommelse föregått, anmälan gjorts till länsstyrelse för åtgärder enligt allmänna förfogandelagen eller vanhävdslagen, vanhävd förelegat enbart å jorden i 93 fall, endast å byggnaderna i 82 fall och å såväl jord som byggnader i 194 fall. De anförda siffrorna giva otvetydbart belägg för att vanhävdslagstiftningen, därest den skall fylla sin uppgift, är lika nödvändig i fråga om byggnaderna å en jordbruksfastighet som i fråga om själva jordbruksjorden. Att på grund av de nuvarande höga byggnadskostnaderna göra något avkall på den princip i denna del, vilken följts i de hittills utfärdade uppsiktslagarna, kan icke vara tillrådligt.

I fråga om innebörden av vanhävdsbegreppet, såvitt angår byggnader, har utredningen anslutit sig till den ståndpunkt, som intagits vid utformningen av 1942 års lag. Utredningen har emellertid ej i sitt förslag till ny uppsiktslag upptagit någon motsvarighet till det stadgande i 1942 års lag, vari anges, att länsstyrelse till avhjälpande av vanhävd å byggnadsbeståndet ej må föreskriva andra åtgärder än sådana, som äro oundgängligen nödvändiga för att å brukningsdelen skola finnas byggnader av den beskaffenhet, som fordras för jordbrukets ändamålsenliga bedrivande. Rörande dessa frågor har utredningen anfört.

I förarbetena till 1942 års lag uttalas, att det icke finge ställas krav på högre standard å byggnaderna eller deras inredning än som för jordbrukets

rationella bedrivande vore absolut nödvändigt, att ingripande enligt lagen icke borde ske utan tvingande skäl samt att, särskilt i betraktande av rådande höga byggnadskostnader, vid meddelande av föreläggande rörande avhjälpande av brister å byggnaderna den största varsamhet borde iakttagas. Någon nybyggnadsskyldighet borde icke ifrågakomma så framt icke nybyggnad blivit ofrånkomlig på grund av att vederbörande mot lagens stadgande bortfört eller lämnat utan underhåll för brukningsdelen oundgängligen nödig byggnad. Såsom ett uttryck för den nu angivna tolkningen av vanhävdsbegreppet, såvitt angår byggnaderna, har i 7 § av 1942 års lag upplagits en särskild bestämmelse innebärande begränsning av länsstyrelsens rätt att meddela föreskrifter till avhjälpande av vanhävd å byggnadsbeståndet.

Utredningen är av den uppfattningen, att det allmänna vanhävdsgreppet beträffande byggnaderna i den nya uppsiktslagen bör i princip ha samma innebörd, som avsetts med därom förekommande bestämmelser i 1942 års lag. För denna sin uppfattning har utredningen åsyftat att giva uttryck genom bestämmelsen i 1 § av lagförslaget att en brukningsdel ej må vanhävdas därigenom att för jordbruket nödvändiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Det synes icke erforderligt att genom något tilläggsstadgande i fråga om byggnaderna i den paragraf av lagförslaget, som behandlar länsstyrelsens befattning med vanhävdsärendena, ytterligare framhäva länsstyrelsens begränsade befogenhet i detta hänseende. Utredningen vill dock uttryckligen betona, att den omständigheten att ett sådant tilläggsstadgande icke återfinnes i lagförslaget ej innebär, att uppsikten i förevarande hänseende skärpts så att uppsiktsmyndigheterna enligt den föreslagna lagen skulle kunna ställa större anspråk på byggnadsbeståndet än som varit fallet vid tillämpningen av 1942 års vanhävdslag.

De av utredningen berörda undantagen från det allmänna vanhävdsbegreppet avse nedläggande av jordbruk samt bortförande av byggnader eller underlåtenhet att underhålla byggnader. Rörande nedläggande av jordbruk har utredningen erinrat om att jordbrukskommittén i sitt betänkande angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken uttalat att det enligt dess mening ej kunde råda något tvivel om att — såvida jordbruksproduktionen ej komme att hämmas till följd av en opåräknat stark avgång av arbetskraft — en betydande överproduktion kunde beräknas uppkomma inom en ej avlägsen framtid och att enda sättet att undvika denna överproduktion enligt kommitténs åsikt vore att viss del av den jord, som nu toges i anspråk för jordbruksproduktion, skulle upphöra att användas för detta ändamål eller brukas mer extensivt än tidigare. Vidare har utredningen framhållit, att en i utredningens betänkande intagen historisk översikt över vad som enligt hittillsvarande uppsiktslagstiftning gällt angående förutsättningarna i vissa fall för nedläggande av jordbruk visade, att det ej varit lagstiftarens mening att genom uppsiktslagstiftningen framtinga vidmakthållandet av jordbruk, som ur jordbruksekonomisk synpunkt måste anses uppenbart olämpliga. Härefter har utredningen anförts.

De förutsättningar, som i hittillsvarande uppsiktslagstiftning angivits för rätt till nedläggande av jordbruk, ha i första hand avsett de fall, då jordmånens beskaffenhet eller det avlägsna läget med åtföljande dryga transporter medfört en bristande lönsamhet för jordbruket. Någon tvekan kan ej råda därom att den hittills följda grundsatsen i detta hänseende bör komma till uttryck även i den nya uppsiktslagstiftning av permanent natur, till vilken

förslag nu av utredningsmännen framläggas. Sagda grundsats torde också stå i full överensstämmelse med de av jordbrukskommittén uppdragna riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken i den del de härovan återgivits. En viss omformulering av stadgandet i 2 § första stycket av 1942 års vanhävdslag synes dock böra ske för framhävande dels att det är de ekonomiska synpunkterna, som skola i första hand bliva bestämmande vid avgörande om ett jordbruk må nedläggas eller ej, och dels att bedömandet i det särskilda fallet bör grundas på omständigheter av stadigvarande natur och icke enbart på svårigheter av mera tillfällig art, som kunna uppstå för den enskilde jordägaren och som för hans personliga del kunna göra att jordbruket icke är lönsamt.

Beträffande omfattningen av det undantag från det allmänna vanhävdsbegreppet, som avser befogenheten att bortföra åbyggnader å en jordbruksfastighet eller lämna dem utan underhåll, har utredningen uttalat, att den till fullo gillade den princip, som 1942 års lag följt i fråga om brukningsdelar i allmänhet, vilken princip innebure, att åbyggnader, som finge anses obehövlige för en rationell jordbruksdrift, icke behövde hållas vid makt. Härvid har utredningen först uppmärksammat det fall, att en byggnad bleve obehövlige till följd av förändringar i driften av jordbruket, och därom anført följande.

En förändring i jordbruksdriften på en fastighet kan ske på olika sätt, exempelvis genom övergång helt eller delvis från intensivt till ett mera extensivt jordbruk. I den mån till följd av driftsförändringen förut befintliga ekonomibyggnader bliva obehövlige bör något tvång att vidmakthålla dem icke föreligga. Härvid synes dock den förutsättningen böra uppställas, att den förändring i driften av jordbruket som medført att byggnad blivt obehövlige är till varaktig fördel för detsamma. En sådan omläggning av jordbruksdriften, som till äventyrs kan vara motiverad med hänsyn till en konjunkturförändring på jordbrukets område, vars varaktighet man icke kan beräkna, bör uppenbarligen icke utan vidare medföra rätt att bortföra en byggnad som förut varit att anse såsom för jordbruket nödvändig. Förändringen i jordbruksdriften bör vara ställd på lång sikt för att den skall medföra rätt till avsteg från den av uppsiktslagen uppställda allmänna skyldigheten att hålla befintliga jordbruksbyggnader vid hävd. För att så skall bliva förhållandet bör överhuvudtaget driftsomläggningen innebära en rationalisering av jordbruket.

I detta sammanhang har utredningen särskilt uppehållit sig vid den förändring i jordbruksdriften, som består i övergång från ett med kreaturskötsel förenat jordbruk till kreaturslös jordbruksdrift. Efter att ha framhållit, att utredningen av uppgifter, som på förfrågan erhållits från jordbrukskommissionerna, ansett sig kunna draga den slutsatsen, att den kreaturslösa jordbruksdriften åtminstone i allmänhet hade sin grund i den brist på arbetskraft, som sedan någon tid tillbaka vore rådande ej minst inom jordbruket, har utredningen härom anført.

Bristen på arbetskraft kan i vissa landsändar vara så pass svårartad, att jordbrukarna icke ha någon möjlighet att erhålla erforderliga kreaturskötare. Vid sådant förhållande är det förklarligt att de under inflytande av förhållanden, som rent av innebära force majeure, avyttra den kreatursbesättning de förut hållit och i stället inrikta jordbruket på ökad produktion av vegetabiliska födoämnen. Med en dylik omläggning av jordbruksdriften

kan helt visst följa ett försummat underhåll av de byggnader som förut använts för kreatursbesättningen. Den frågan uppställer sig då, om den nu senast behandlade förändringen i jordbruksdriften är av sådan art, att det försummade underhållet må anses ha fog för sig. Med hänsyn till den allmänna inställning till spörsmålet om undantag från skyldigheten att underhålla befintliga jordbruksbyggnader, som utredningen intager, torde det kunna utsägas att då övergången till kreaturslöst jordbruk näppeligen kan anses innebära en rationalisering av jordbruket en dylik förändring i jordbruksdriften icke i och för sig bör medföra befrielse från skyldigheten att bibehålla även sådana byggnader som uppförts för ett jordbruk med kreatursbesättning. Det må också framhållas, att en allt för stor släpphänthet i fråga om underhållet av dylika byggnader kan medföra, att den kreaturslösa jordbruksdriften blir av större omfattning än som är önskvärt med hänsyn till landets eller vissa landsdelars behov av animaliska födoämnen. Anmärkas kan även, att den nu på dagordningen stående rationaliseringen av det svenska jordbruket i dess helhet eller åtminstone till väsentliga delar väntas i sinom tid komma att medföra sådan förbättring av arbetsförhållandena i jordbruket, att något hinder för den enskilde jordbrukaren icke föreligger att, där de naturliga förutsättningarna därför äro för handen, uppehålla såväl vegetabilisk som animalisk produktion. Med hänsyn till det anförda synes det uppenbarligen vara av vikt att det redan befintliga byggnadsbeståndet, om det också tillfälligtvis står oanvänt, åtminstone nödtorftigt underhålles.

Utredningen har vidare även behandlat frågan, i vad mån sammanslagning av jordbruksfastigheter för brukande såsom en brukningsenhet borde medföra rätt att bortföra eller lämna utan underhåll byggnad, som på grund av sammanslagningen blivit obehövlig. Härom har utredningen bland annat anført följande.

Det är rationaliseringsprincipen, som vid sammanslagning av brukningsdelar konstituerar rätten till undantag från det av vanhävdslagen uppställda allmänna kravet på underhåll av befintliga jordbruksbyggnader. Att denna princip även i en ny uppsiktslag bör bliva bestämmande i det hänseende varom nu är fråga finner utredningen uppenbart. Är en sammanslagning av brukningsdelar att anse såsom ändamålsenlig eller — vilket är detsamma — såsom rationell, är det naturligt, att genom sammanslagningen obehövlige byggnader må bortföras eller lämnas utan underhåll och detta oavsett om det gäller brukningsdelar i allmänhet eller brukningsdelar som avses i 1927 års uppsiktslag. De befolkningspolitiska skäl för bibehållandet i allmänhet av de gamla brukningsdelarna, vilka i viss mån gjorde sig gällande även vid utformningen av 1927 års uppsiktslag, torde numera icke kunna tillmätas ensam betydelse för avgörande när en sammanslagning av brukningsdelar skall anses såsom rationell.

Efter att ha erinrat om jordbrukskommitténs program för den yttre rationaliseringen har utredningen fortsatt.

Det synes icke kunna ifrågasättas annat än att den uppsiktslagstiftning, som kommer att bestå samtidigt med ett genomförande av jordbrukskommitténs program, bör såvitt angår sammanslagningens betydelse för rätten att bortföra jordbruksbyggnader eller lämna dem utan underhåll icke erhålla sådan avfattning, att den motverkar jordbruksprogrammets förverkligande vare sig på det sätt, att sådan sammanslagning av brukningsdelar som är att anse såsom rationell förhindras eller försvåras, eller så, att icke ändamålsenliga sammanslagningar genom uppsiktslagstiftningen uppmuntras. Vad

nu sagts om förhållandet mellan uppsiktslagstiftningen och den allmänna jordbrukspolitikens synes böra gälla även för det fall att den senare kommer att gå efter andra linjer än de utav jordbrukskommittén uppdragna. Utredningen anser sig kunna utgå ifrån att under alla förhållanden en rationalisering av det svenska jordbruket är erforderlig efter riktlinjer som komma att utstakas av det allmänna och att i denna rationalisering såsom ett väsentligt moment kommer att ingå sammanläggning av ur jordbruksekonomisk synpunkt olämpliga brukningsdelar. Med sammanläggningen följer oavvisligen så gott som undantagslöst ett sammanförande av de förutvarande brukningsdelarna till gemensamt brukande, alltså en sammanslagning av den art som avses i 2 § av 1942 års vanhävdslag. Det bör dock framhållas, att däremot en sådan sammanslagning till gemensamt brukande ingalunda alltid behöver förutsätta en sammanläggning av fastigheterna i juridiskt hänseende. Från de synpunkter, till vilka utredningen har att taga hänsyn, är av de olika begreppen sammanläggning och sammanslagning, ehuru i de flesta fall synonyma, det senare det som i förevarande sammanhang närmast bör komma i betraktande.

Att avgöra när en sammanslagning av brukningsdelar skall anses rationell kan onekligen i åtskilliga fall vara förenat med svårighet. Under det att detta avgörande enligt den ursprungliga lydelsen av 2 § andra stycket i 1942 års lag var överlämnat åt uppsiktsorganens fria prövningsrätt, därvid de endast hade att följa den normen att sammanslagningen skulle medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften, ger lagrummet numera enligt den lydelse det erhöll genom 1946 års lagändring schematiska regler för avgörandet när sammanslagningen skall anses medföra dylika fördelar eller med andra ord när den skall anses vara rationell. Ju mera omfattande rationaliseringen av jordbruket anses böra bliva, av desto större vikt är det uppenbarligen att den sker efter grundsatser som, om de följas, verkligen leda till det med rationaliseringen åsyftade ändamålet.

Utredningen har vidare redogjort för de av jordbrukskommittén framlagda förslagen till regionalplanering på jordbrukets område och individuell jordbruksplanering samt fortsatt.

Utredningen ansluter sig till jordbrukskommitténs uppfattning att vid en rationalisering av jordbruket en föregående planläggning av rationaliseringens genomförande måste komma till stånd såvitt angår såväl större områden som ock de enskilda brukningsenheterna inom dessa områden. En sådan planläggning torde böra ske vare sig rationaliseringen blir av större eller mindre omfattning.

Det är tydligt att i varje fall planläggningen kommer att spänna över en avsevärd, till och med mycket avsevärd tidrymd. Det torde emellertid kunna förutsättas att för denna såsom nödvändig ansedda planläggning av jordbruket komma att fastställas vissa allmängiltiga regler, som angiva bland annat hur rationaliseringsåtgärderna beträffande de enskilda brukningsenheterna böra komma till utförande. Berörda regler, vilka i all synnerhet torde komma att innehålla normer för en fastighetsbildning som kan anses ändamålsenlig, synas lämpligen i avvaktan på att planläggningen blir genomförd kunna läggas till grund för bedömande om en sammanslagning av brukningsdelar ur jordbruksekonomisk synpunkt kan anses innebära så pass väsentliga fördelar för jordbruket i orten, att den bör medföra rätt att lämna befintliga jordbruksbyggnader utan hävd. I den mån dylika regler ännu icke fastställts, synes man kunna utgå ifrån att de organ, som ha tillämpningen av uppsiktslagstiftningen sig anförtrodd, dock skola vara i stånd att avgöra om och när en sammanslagning av brukningsdelar skall anses rationell.

Med utgång från de synpunkter på sammanslagningsproblemet som sålunda utvecklats anser utredningen, att i den blivande uppsiktslagstiftningen bör komma till uttryck att den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll ej skall anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan sammanslagning av brukningsdelar som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten. Härjämte torde böra tilläggas att även annan giltig anledning, som dock ej behöver närmare bestämmas, kan föreligga för jordbruksbyggnads lämnande utan hävd. I överensstämmelse med vad förut anförts bör härvid icke göras någon åtskillnad mellan brukningsdelar i allmänhet och brukningsdelar som falla under 1927 års uppsiktslag.

På tal om det allmänna vanhävdsbegreppet och undantagen från detta må även nämnas, att enligt utredningens förslag ägaren av en jordbruksfastighet skall kunna erhålla förhandsbesked av uppsiktsorganet, huruvida nedläggande av jordbruket å viss äga eller ett bortförande eller lämnande utan underhåll av byggnader kan anses stå i överensstämmelse med gällande bestämmelser på området. Utredningen anför härom.

Då spørsmålet om nedläggande av jordbruket å en brukningsdel blir aktuellt, är det uppenbarligen av största värde för jordägaren att snarast få kännedom om den åsikt, som vederbörande jordbrukskommission kan hysa beträffande åtgärdens tillåtlighet, eller med andra ord huruvida nedläggandet kan betraktas såsom vanhävd eller ej. Härvid kan erinras, att det för en ägare kan medföra betydande både olägenhet och direkt ekonomisk förlust, om han åtskillig tid efter det att jordbruk nedlagts och skogsplantering skett å åkerjorden nödgas på grund av jordbrukskommissionens ingripande avlägsna skogsbeståndet och återställa jorden i odlat skick. Även ur det allmännas synpunkt måste det vara önskvärt, att frågan om tillåtligheten av ett nedläggande av jordbruket blir avgjord så snabbt som möjligt och helst innan ännu någon åtgärd för nedläggandet blivit vidtagen av ägaren. Enligt hittillsvarande uppsiktslagstiftning har det icke funnits någon lagstadgad möjlighet för en jordägare att i dylikt fall få till stånd ett bindande uttalande av jordbrukskommissionen om den tilltänkta åtgärden kan anses stå i överensstämmelse med gällande bestämmelser på området. Emellertid har i vissa län utvecklats sig den praxis, att jordägare på förhand begärt jordbrukskommissionens besked om tillåtligheten av ett tillämnat nedläggande av jordbruket. Ett dylikt förfarande har länt till betydande fördelar för därav berörda parter.

De ovan anförda synpunkterna gälla i lika hög grad vid bortförande eller lämnande utan underhåll av obehövlige byggnader. Även här måste det lända till stor bättnad för jordägaren, därest han redan på ett tidigt stadium kan erhålla besked från jordbrukskommissionen, huruvida enligt dess mening byggnaderna böra hållas i stånd eller desamma kunna bortföras eller lämnas utan underhåll.

Det bör framhållas att det förhandsbesked beträffande rätten att nedlägga jordbruk eller bortföra byggnader eller lämna dem utan underhåll, som enligt vad ovan nämnts förutsättes skola på begäran av jordägaren meddelas av jordbrukskommissionen, blir avgörande för den fråga som beskedet avser. Såsom av 13 § första stycket i lagförslaget framgår kan dock jordbrukskommissionens beslut i ärende som nu omförmänts överklagas.

I fråga om uppsiktens omfattning må till sist nämnas, att utredningen, under hänvisning till att sambandet mellan uppsiktslagstiftningen och folk-

försörjningen numera icke är detsamma som vid tillkomsten av 1942 års lag ansett det obehövt att i den nya lagen upptaga någon bestämmelse motsvarande det i 9 § av 1942 års lag förekommande stadgandet att under viss förutsättning för säkerställande av sädd eller skörd å brukningsdel nödiga åtgärder må efter länsstyrelsens förordnande verkställas genom jordbrukskommissionens försorg.

Beträffande uppsiktsorganen och deras verksamhet har utredningen inledningsvis gjort det uttalandet att, därest för genomförandet av den väntade rationaliseringen av jordbruket i enlighet med av jordbrukskommittén framlagt förslag särskilda länsnämnder komme att tillsättas med uppdrag att handhåva rationaliseringsåtgärderna och därmed sammanhängande arbetsuppgifter, det kunde övervägas om ej den verksamhet med uppsikten över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen, som nu åvilade jordbrukskommissionerna, lämpligen borde överflyttas å de omförmälda rationaliseringsnämnderna. Ett definitivt avgörande av frågan om en sådan överflyttning borde ske syntes emellertid ej för närvarande vara påkallat. Spörsmålet i fråga borde vinna närmare beaktande i samband med omprövningen av jordbrukskommitténs jordbrukspolitiska program i dess helhet. Utredningen hade alltså utgått ifrån att jordbrukskommissionerna alltjämt skulle vara de lokala organ, som närmast ha tillämpningen av uppsiktslagstiftningen sig anförtrodd.

I fråga om formerna för behandlingen av vanhävdsärendena har utredningen framhållit, att en av dess uppgifter varit att undersöka om och i vad mån förenklingar i förfarandet — utöver de redan i 1942 års lag gjorda förenklingarna — kunde vidtagas utan eftersättande av rättssäkerheten. Utredningen har härvid först upptagit frågan huruvida ej jordbrukskommissionernas befogenheter kunde utökas så att kommissionerna tillerkändes rätt att meddela föreskrifter och i samband därmed förelägga viten för vanhävdens avhjälpande. Rörande frågan, huruvida några formella eller sakliga hinder kunde anses föreligga för en dylik utvidgning av jordbrukskommissionernas befogenhet, har utredningen bland annat anfört följande.

Jordbrukskommissionens sammansättning och de möjligheter som finnas för densamma att anlita tekniskt och juridiskt biträde synas borga för att kommissionen skulle vara väl vuxen den nya uppgiften. Emellertid kan man förvänta, att den invändningen framställes att jordbrukskommissionen, sedan ingripande från dess sida skett, kommer att framstå såsom part i vanhävdsärendet och att det under sådana förhållanden är olämpligt att tillerkänna kommissionen den ifrågasatta befogenheten. Denna invändning torde dock icke böra tillmätas alltför stor vikt; jordbrukskommissionen uppträder i vanhävdsärendena såsom myndighet och handlar under tjänsteansvar. I detta avseende synes det ligga nära till hands att göra en jämförelse med den ställning, som hälsovårdsnämnden intager. Enligt hälsovårdsstadgan äger hälsovårdsnämnd vid tillsynen över den allmänna hälsovården meddela föreläggande om avhjälpande av olika missförhållanden ävensom utsätta viten. I dylika hälsovårdsärenden torde hälsovårdsnämnden intaga samma ställning såsom part som jordbrukskommissionen i vanhävdsärenden, vilket för övrigt framgår av det förhållandet att, därest ett av hälsovårdsnämnd givet före-

läggande skulle upphävas av länsstyrelsen, nämnden är oförhindrad att besvärsvägen draga ärendet under Kungl. Maj:ts prövning.

Av det anförda har utredningen dragit den slutsatsen, att några dylika hinder för den berörda utvidgningen av jordbrukskommissionernas befogenheter ej kunde anses föreligga. Utredningen har emellertid vidare framhållit, att den avgörande synpunkten i detta sammanhang borde vara, huruvida utvidgningen verkligen skulle medföra någon mera avsevärd förenkling av förfarandet. Detta har utredningen ansett icke vara fallet. Den har nämligen framhållit att, därest åt jordbrukskommission skulle anförtros att meddela föreläggande om vanhävdens avhjälpan, möjlighet att överklaga jordbrukskommissionens beslut dock alltid måste förefinnas. Då det knappast kunde ifrågasättas, att överklagandet skulle ske direkt hos Kungl. Maj:t, utan länsstyrelsen komme att fungera såsom den första besvärinstansen, skulle besvärinstanserna i vanhävdsärendena bliva två i stället för såsom nu vore fallet en. Då detta uppenbarligen icke skulle innebära någon förenkling i förfarandet och det därjämte kunde befaras att besvären till länsstyrelserna skulle bliva jämförelsevis talrika, hade utredningen kommit till den uppfattningen, att en dylik utökning av jordbrukskommissionens kompetens ej för närvarande borde genomföras. Utredningen har emellertid samtidigt uttalat, att förhållandena i motsvarande hänseende kunde komma att bedömas annorlunda, därest jordbrukskommissionernas befattning med vanhävdsärendena överflyttades å de av jordbrukskommittén förordade rationaliseringsorganen och över dessa organ, såsom kommittén också förordat, komme att sättas ett särskilt centralorgan, vilket i så fall skulle bliva ensam besvärinstans över de lokala organen.

Härefter har utredningen diskuterat frågan, huruvida ej genom en ytterligare begränsning i möjligheten att anlita syn för utredning i vanhävdsärenden en enklare behandling av dessa ärenden kunde vinnas utan att därmed rättssäkerheten äventyrades. Utredningen har härvid bland annat nämnt, att från flera jordbrukskommissioners sida anförts, att bestämmelserna om syn vore överflödiga, eftersom kommissionen i regel själv måste verkställa besiktning av den ifrågavarande fastigheten, samt har vidare anført.

De sålunda framförda synpunkterna finner utredningen vara värda beaktande. Ändamålet med syneförfarandet är att få till stånd en i görligaste mån tillförlitlig beskrivning över förhållandena å en brukningsdel, som antages vara utsatt för vanhävd. En dylik beskrivning av samma värde synes kunna åstadkommas av jordbrukskommissionen. Det torde icke kunna bestridas, att kommissionen företräder minst lika stor sakkunskap som vanliga synemän. Enligt utredningens mening bör kommissionen alltid företaga besiktning av en brukningsdel, när den finner skälig anledning antaga att därå föreligger vanhävd. Vid denna besiktning bör upprättas protokoll upptagande de iakttagelser kommissionen gjort. I och med att ett sådant besiktningssprotokoll upprättats föreligger ett faktiskt underlag såväl för förhandlingar med den för vanhävdens ansvarige som för en eventuell anmälan till länsstyrelsen. Den besiktning som sålunda verkställs av jordbrukskommissionen bör i regel kunna göra syneförfarandet obehövt. Utredningen förordar därför, att de i 5 och 7 §§ av 1942 års vanhävdslag förekommande bestämmelserna att syn skall företagas om jordbrukskommission eller länssty-

relse så finner erforderligt icke upptagas i en ny uppsiktslag. Beträffande den rätt, som den för vanhävden ansvarige hittills haft att påkalla syn, torde en sådan rätt böra bibehållas men dock begränsas till det fall, då jordbrukskommissionen gjort framställning till länsstyrelsen om åtgärd antingen emedan överenskommelse ej kunnat träffas eller åtagande i överenskommelse ej fullgjorts. Detta innebär, att den för vanhävden ansvarige alltid kan få till stånd syn innan länsstyrelsen tager ställning till frågan om föreläggande bör meddelas för vanhävdens avhjälpan. Det torde vara att förvänta att, därest det av utredningen i enlighet med vad nyss anförts förordade förfarandet i fråga om utredningen i vanhävdsärenden vinner godkännande, ärendenas behandling skall i icke ringa mån påskyndas utan att det dock behöver befaras, att rättssäkerheten eftersättes.

Till motivering av förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävda jordbruksegendom har utredningen anfört.

Utredningen har funnit att de skäl, som åberopats för den vid 1946 års riksdag genomförda skärpningen av vanhävdslagstiftningen vid vissa fall av synnerligen grov vanhävd, alltså ha sin fulla betydelse och att behov därför fortfarande föreligger av särskilda regler för ingripande mot vanhävsfall av ifrågavarande slag. Då dessa skärpta regler icke lämpligen synas böra intagas i den av utredningen föreslagna uppsiktslagen, är en kompletterande lag till denna erforderlig. Utredningen anser liksom tidigare att tvångsinlösen till staten ur olika synpunkter är den bäst framkomliga vägen, när det gäller att komma till rätta med de grövsta vanhävdsfallen. Utredningen förordar förty antagandet av en permanent lag om tvångsinlösen av vanhävda jordbruksegendom att träda i kraft den 1 juli 1947 med samma innehåll som 1946 års provisoriska tvångsinlösenlag, dock med ett tillägg innebärande att, innan förordnande om tvångsinlösen av Kungl. Maj:t meddelas, riksdagens samtycke till åtgärden skall inhämtas.

Beträffande slutligen förslaget till lag om jordbrukskommissioner har utredningen i sin allmänna motivering yttrat.

Den av utredningen föreslagna lagen om jordbrukskommissioner är avsedd att ersätta de i 4 § av 1927 års uppsiktslag införda bestämmelserna om jordbrukskommissioner. Det bör anmärkas att lagförslaget uppgjorts med utgångspunkt från att jordbrukskommissionerna fortfarande skola ha sig anförtrodd den i vanhävdslagstiftningen föreskrivna uppsikten över jordbruk. Därest sagda uppgift skulle såsom jordbrukskommittén förordat överflyttas på andra organ, kan det sättas i fråga om de arbetsuppgifter i övrigt, som för närvarande enligt lag och författning åvila jordbrukskommissionerna, till omfattning och beskaffenhet äro sådana, att på grund därav jordbrukskommissioner fortfarande böra finnas till. Utredningen anser sig sakna anledning göra något bestämt uttalande i berörda fråga. Här må endast nämnas att, under den antagna förutsättningen att jordbrukskommissionernas befattning med vanhävdsärenden skall upphöra, skäl kan finnas att taga under övervägande, om ej i stället för jordbrukskommissioner särskilda nämnder motsvarande dem, som haft åt sig anförtrott att företaga jämkning av arrende i vissa fall enligt den därom under krigsåren gällande lagstiftningen, böra tillsättas för övertagande av de uppgifter, som enligt vad ovan nämnts på grund av arrendelagstiftningen åvila jordbrukskommissionerna.

Yttrandena.

Vad först angår utredningens förslag till ny uppsiktslag har detta i de avgivna yttrandena med allenast ett fåtal undantag i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I några yttranden har dock — under hänvisning till svårigheten att taga definitiv ställning till frågan om vanhävdslagstiftningens utformning, innan riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitikens över huvud blivit klarlagda — förordats ett uppskov med behandlingen av vanhävdslagstiftningen till dess 1942 års jordbrukskommittés förslag angående sagda riktlinjer behandlats. Även utformningen av de olika bestämmelserna i förslaget har i stort sett vunnit allmän anslutning i yttrandena. På några punkter ha dock rätt delade meningar. I en del yttranden har sålunda hävdats, att en uppsiktslag ej vore behövlig beträffande andra brukningsdelar än sådana, som avses med den sociala arrendelagstiftningen. Vidare har i ett förhållandevis stort antal yttranden anförts, att den nedre arealgränsen för lagens tillämplighetsområde borde höjas. I regel har därvid förordats en höjning från ett till två hektar. I några yttranden har uttalats tveksamhet rörande lämpligheten av de föreslagna uppmjukningarna av vanhävdsbegreppet. Slutligen har i några yttranden förordats, att föreläggande i vanhävdsärende skulle, liksom fallet varit före tillkomsten av 1942 års lag, meddelas av domstol och ej av länsstyrelse.

I de yttranden, där förslaget om en allmän uppsiktslagstiftning tillstyrkts, har i allmänhet någon särskild motivering härför icke lämnats. Ur de yttranden, där frågan särskilt berörts, kunna emellertid återgivas följande uttalanden av Sveriges lantbruksförbund, länsstyrelsen i Malmöhus län och Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Sveriges lantbruksförbund har inledningsvis anført, att vissa av de av utredningen åberopade skälen för en allmän uppsiktslag icke syntes bärande, därvid förbundet bland annat uttalat följande.

Förbundet vill framhålla, att en uppsiktslagstiftning åstadkommen som komplement till den sociala arrendelagstiftningen är nödvändig, om arrendelagstiftningen icke skall få den olyckliga verkan, att berörda arrendatorsgrupp förlorar möjligheterna att fortsätta sin näring. Ehuru förbundet även finner sig kunna tillstyrka utsträckandet av den permanenta uppsiktslagstiftningen till samtliga i enskild ägo befintliga jordbruk, synas dock ett par av de skäl utredningen anført härför icke böra lämnas oemotsagda.

Utredningen ser sålunda redan i det erhållna siffermaterialet en anledning till att icke begränsa den blivande vanhävdslagstiftningens uppgift till att utgöra ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Siffermaterialet utvisar nämligen, att vanhävd i nästan lika hög grad förekommer vid de fastigheter, som vid utarrendering icke falla under de sociala arrendebestämmelserna, som vid dem, vilka falla därunder. Härtill måste förbundet göra den anmärkningen, att om misskötsel av en tillhörighet i och för sig skall berättiga till ett samhälleligt ingripande, en lagstiftning härom bör vara av generell natur och icke enbart rikta sig mot en viss grupp av yrkesutövare. En dylik lagstiftning skulle för övrigt föra oerhört långt i fråga om samhälleliga åtgärder.

Ett ytterligare motiv för en allmän uppsiktslagstiftning har utredningen hämtat ur lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. Bland hindren för att lämna tillstånd till förvärv av jordbruksfastighet upptages även den omständigheten, att det föreligger anledning till antagande att fastigheten skulle bli vanskött i förvärvarens ägo. Utredningen anför med anledning härav, att möjligheten att vid prövning av vissa fastighetsförvärv förhindra befarad vanhävd med nödvändighet synes förutsätta en uppsiktslagstiftning av allmän räckvidd. Enligt förbundets mening behöver icke en viss kompetensprövning vid meddelande av tillstånd till jordförvärv förutsätta ständig omprövning och kontroll av dem som redan äro ägare till jordbruksfastigheter.

Förbundet har emellertid det oaktat tillstyrkt bibehållandet av en allmän uppsiktslag under följande motivering.

I den framtida jordbrukspolitiken måste beaktas landets intresse ur olika synpunkter, att en rationellt driven och tillräckligt omfattande jordbruksproduktion upprätthålles. Icke minst nödvändigheten av en tillräcklig beredskap å folkförsörjningens område talar härför. Upprätthållandet av jordbruksproduktionen kommer att erfordra ganska ingående regleringar av jordbruksnäringen och en sådan prispolitik från statsmakternas sida, att jordbruksdriften blir lönsam. Denna reglering, som innebär ett principiellt erkännande av jordbrukets speciella betydelse för landet, förutsätter ett relativt omfattande samhälleligt stöd till näringen. Med hänsyn härtill torde en uppsikt därå, att jordbruken icke vanhävdas, vara motiverad, och förbundet finner sig av denna anledning kunna tillstyrka en permanent allmän uppsiktslagstiftning.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har anført.

Länsstyrelsen delar helt utredningens uppfattning, att behov föreligger av en uppsiktslagstiftning på området även efter det giltighetstiden för 1942 års vanhävdslag utgått. Visserligen har antalet av jordbrukskommissionerna handlagda vanhävdsfall och speciellt de, som föranlett något beslut i ett eller annat avseende, enligt föreliggande statistiska uppgifter varit förhållandevis ringa, men anledningen härtill torde i icke obetydlig utsträckning ha varit den, att så få fall kommit till jordbrukskommissionernas kännedom. Den låga frekvensen handlagda vanhävdsärenden bör därför enligt länsstyrelsens mening icke förringa värdet av uppsiktslagstiftningen. Såsom utredningen själv framhållit, torde den preventiva verkan av lagstiftningen icke böra underskattas. Härtill kommer den ur psykologisk synpunkt icke oviktiga omständigheten, att möjlighet bör föreligga att verksamt ingripa mot uppenbara och allmänt uppmärksammade vanhävdsfall även då vanhävden icke är av så grov beskaffenhet, att t. ex. Bogesundslagen kan träda i tillämpning.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har rörande skälen för en allmän uppsiktslagstiftning anført följande.

Det kan icke bestridas att vanhävd av jordbruksfastigheter i åtskilliga fall förekommer. Anledningarna härtill kunna vara flera. Fall förekomma, då den enskilde jordbrukaren icke själv är tillräckligt intresserad av jordbrukets skötsel eller icke förstår att förhindra vanhävd. Andra fall finnas, då personer, som icke ha för avsikt att själva bruka och bebo fastigheterna, inköpa desamma i spekulationssyfte och vanvärda dem. Till förhinderande härav har visserligen tillkommit lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet men före den nämnda tiden hade ett stort antal jordbruksfastigheter övergått i den icke jordbrukande befolkningens ägo

och för övrigt torde blotta tillkomsten av sistnämnda lag förutsätta att kontinuerlig uppsikt över jordbrukens hävd i allmänhet förekommer. En vanhävdslag har givetvis liksom andra liknande lagar sin största betydelse däruti att den utgör en varning för sådana jordägare som, om lagen icke funnes, kanske skulle anse sig oförhindrade att eftersätta jordbrukets skötsel. Lagens betydelse sträcker sig sålunda långt utöver de kända eller beivrade vanhävdsfallen. Förvaltningsutskottet kan sålunda i huvudsak instämma i den motivering för fortsatt uppsiktslagstiftning som av utredningen framlägges. Det skäl som ävenledes förebringas, nämligen att försörjningsläget ännu skulle vara sådant att på grund därav en utvidgad uppsiktslagstiftning bör bibehållas, synes dock icke numera hållbart.

Länsstyrelsen i Hallands län har yttrat.

Med hänsyn till den för närvarande ringa förekomsten av vanhävdsfall kan behövligheten av en permanent vanhävdslag ifrågasättas. Det kan även ifrågasättas, huruvida en av försörjningssvårigheterna under kristid mer eller mindre påverkad uppsiktslagstiftning är lämpad för en måhända näraliggande period av överproduktion inom vårt lands jordbruk. I detta sammanhang vill länsstyrelsen ytterligare framhålla, att vanhävdsbegreppet kan komma att påverkas av de åtgärder, som kunna komma att beslutas i anledning av jordbrukskommitténs förslag angående rationalisering av jordbrukets brukningsdelar. Om nämligen med hänsyn till inriktningen av den bebådade nya allmänna jordbrukspolitiken rationaliseringsprogrammets genomförande skulle innebära, att det även ur det allmännas synpunkter framstår som önskvärt, att viss åkerjord liksom vissa slag av mindre lönsamma brukningsdelar icke brukas som åker utan utläggas till betes- eller skogsmark, framstår det för länsstyrelsen såsom antagligt, att en omvärdering av vanhävdsbegreppet måste komma till stånd från andra än nu invanda utgångspunkter. Man bör även ha klart för sig, att det kan inträda en period av försämrad lönsamhet för det svenska jordbruket liksom att andra förhållanden såsom den tilltagande bristen på arbetskraft kunna medföra en omfattande omläggning av jordbruksdriften. Under dylika förhållanden skulle en alltför strängt utformad vanhävdslagstiftning komma att framstå såsom verklighetsfrämmande. Då emellertid under nu rådande eller därmed i stort sett likvärdiga förhållanden förekomsten av en vanhävdslag i och för sig torde innebära att jordbruken i allmänhet icke utan tvingande skäl vanskötas, vill länsstyrelsen för sin del icke motsätta sig, att nu gällande uppsiktslagstiftning med vissa ändringar göres permanent. Länsstyrelsen utgår nämligen ifrån att så snart på jordbruksdriften inverkan omständigheter undergå några mera betydande förändringar uppsiktslagstiftningen blir föremål för en allmän översyn.

Riksförbundet landsbygdens folk har förklarat sig i princip icke ha något att erinra mot en lagstiftning, som syftade till att förhindra eller avhjälpa vanhävd av jordbruk.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län, vilken ansett att frågan om utformningen av en mera permanent vanhävdslagstiftning borde uppskjutas, har anfört bland annat följande.

Utredningen synes ej ha presterat tillräckliga skäl för en permanent vanhävdslag för all jordbruksjord. Det jämförelsevis ringa antal fall där 1942 års lag medfört ingripanden tyder icke på något större behov av en lagstiftning av denna räckvidd. Länsstyrelsen håller före att en återgång till förhållandena på området före tillkomsten av 1942 års vanhävdslag, sedan normala förhållanden inträtt i avseende på landets livsmedelsförsörjning, är

befogad och lämplig. I avvaktan härpå bör giltigheten av 1942 års lag provisoriskt utsträckas.

I alla händelser kan det icke vara ändamålsenligt att nu genomföra en definitiv lagstiftning av det slag som vanhävsutredningen föreslagit. Sambandet mellan en sådan lag och de av jordbrukskommittén framlagda förslagen angående jordbrukets rationalisering synes vara så intimt, att de båda frågorna böra skärskådas i ett sammanhang. Enligt jordbrukskommitténs förslag skall en sammanföring i förstärkningssyfte av små brukningsdelar på olika sätt främjas, varvid även förutsättes att för jordbruksdrift olämpliga ägor skola kunna nedläggas. I kommitténs betänkande ingår också förslag till en begränsning av jordbruksproduktionen till förebyggande av risken för en framtida överproduktion av livsmedel. De betraktelsesätt som jordbrukskommittén sålunda lagt till grund för sina förslag äro väsentligt avvikande från hittills gällande uppfattningar ävensom från de motiv, på vilka vanhävsutredningens lagförslag är byggt. Medan det karaktäristiska för vanhävsdragstiftningen är att hindra att brukningsdelar försvinna och odlad jord upphör att brukas för jordbruksändamål, förutsättes i rationaliseringsförslaget att sådana tendenser skola icke blott tillåtas utan i stor utsträckning också befrämjas genom särskilda åtgärder från statsmakternas sida.

Vanhävsutredningen synes ha observerat denna inkongruens och uttalar bland annat, att en blivande uppsiktslagstiftning ej får lägga hinder i vägen för rationaliseringssträvandena på jordbrukets område. Konsekvensen av denna erinran synes dock ha bort bliva, att frågan om en blivande vanhävsdragstiftning förklarats vilande i avvaktan på att jordbrukskommitténs förslag om rationaliseringsverksamheten behandlats av statsmakterna.

Liknande synpunkter ha anförts av bland andra *länsstyrelsen* och *jordbrukskommissionen i Jönköpings län*, *länsstyrelsen i Örebro län* samt *husållningssällskapetets förvaltningsutskott i Kopparbergs län*.

Jordbrukskommissionen i Jönköpings län har även bland annat vänt sig mot utredningens åsikt, att tillkomsten av lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet skulle utgöra ett skäl för bibehållande av en allmän uppsiktslag, och har härom anført.

Jordbrukskommissionen vill framhålla att den, tvärtemot vad utredningen velat göra troligt, finner lagen av den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet vara ägnad att minska behovet av en vanhävsdrag. De mest markanta fall av vanhävd, som förekommit i detta län, äro nämligen de, vilka kunnat härledas från sådana förvärfvare av jordbruksfastigheter, vilka velat komma åt skogen å fastigheten antingen för direkt avverkning av den grövre skogen eller också med tanke på den tillväxande skogens realvärde för framtiden. Dessa köpare ha i regel från början varit inställda på att så fort som möjligt göra sig kvitt den belastning, som hävdens av jord och byggnader åsamkat dem. Den förutvarande ägaren eller någon annan brukare har visserligen något år fått arrendera jorden, men efter sociala arrendelagens tillkomst 1944 blev det givetvis angeläget för dessa jordägare att få bort arrendatorerna och själva bruka jorden eller utarrendera den till grannar. Jordbrukskommissionen har haft nedslående erfarenheter av möjligheten att genom vanhävsdraglagen förhindra dem att ödelägga jordbruken. Genom 1945 års lag har man emellertid nu möjlighet att utestänga spekulanter av denna kategori, och därmed är ganska mycket vunnet även i fråga om förhindrande av nya vanhävsfall i framtiden.

Vad så beträffar de fall av vanhävd som slöa eller efterblivna jordbrukare låta komma sig till last, äro de dess bättre ganska fåtaliga och i varje fall vad detta län beträffar utan någon egentlig betydelse. Byggnadskostnadsfrågan är för övrigt sådan för närvarande, att inga lagar kunna förhindra att här och var en försämring av byggnadsbeståndet vid jordbruket kommer att fortgå där ägarna sakna ekonomiska förutsättningar för att hålla byggnaderna i hävd. I verkligt upprörande, sällsynta vanhävdssfall ger för övrigt lex Bogesund numera en möjlighet till ingripande.

Av vad kommissionen sålunda anfört torde framgå, att den icke finner motiverat att giva den nuvarande allmänna vanhävdslagen permanent karaktär.

Men däremot anser kommissionen att en uppsiktslag, inriktad på sådana jordbruk, på vilka den sociala arrendelagen äger tillämpning, alltjämt är behöflig.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har förklarat sig icke kunna förorda, att det nu föreliggande lagförslaget skulle antagas. Som skäl härför har förvaltningsutskottet bland annat åberopat dels att riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken ännu ej fastställts, dels att det ej föreläge behov av en uppsiktslag annat än beträffande sådana fastigheter, som omfattades av den sociala arrendelagstiftningen. Till utveckling av sin ståndpunkt rörande sistnämnda fråga har förvaltningsutskottet bland annat anfört följande.

Det avgörande skälet till att 1927 års uppsiktslag år 1942 utvidgades till en allmän vanhävdslag var, som utredningen själv framhållit, de då rådande exceptionella förhållandena inom vår folkförsörjning. Motiven lågo då emellertid mest på det psykologiska planet, och det stod redan under förarbetena till den nya lagen klart, att man genom utvidgning av den gamla uppsiktslagen ej kunde vänta sig några för folkförsörjningen betydelsefulla resultat. Erfarenheten har sedermera bestyrkt detta antagande. Något praktiskt behov av en vanhävdslag ur synpunkten för tryggheten av en tillräcklig inhemsk livsmedelsproduktion kan alltså knappast anses föreligga. Härvidlag torde den jordbrukspolitik, som kommer att föras, och därmed de allmänna ekonomiska förutsättningarna för jordbruket i vårt land bliva helt avgörande.

Om sålunda de speciella motiven till 1942 års allmänna vanhävdslag enligt det anförda ej längre kunna anses vara giltiga och i vart fall sakna praktisk betydelse, uppstår frågan vilka andra skäl, som kunna motivera en vanhävdslag. Ett sådant skäl är utan tvekan den av utredningen anförda allmänna synpunkten att »den svenska jordbruksjorden i och för sig är ett kapital, som ej får förvaltas efter ägarens eller brukarens gottfinnande». Härmed är man inne på ett av den gamla uppsiktslagens huvudmotiv. Ett annat sådant motiv är det sociala kravet att brukningsdelar, vilka kunna giva utkomst åt en familj, icke få utplånas. Till de nu nämnda motiven ansluta sig de av dåvarande chefen för jordbruksdepartementet i utredningsdirektiven anförda synpunkterna beträffande motverkande av vissa speciella ogynnsamma verkningar av 1944 års arrendelag. Förvaltningsutskottet anser att de nu berörda motiven alltjämt ha aktualitet.

Ännu ett speciellt skäl till en vanhävdslag har utredningen ansett vara, att en sådan lag skulle kunna få en viss reglerande eller mothållande verkan på den bortrationalisering av mindre jordbruk som väntas ske i en nära framtid. Förvaltningsutskottet vill ej helt avvisa denna tanke. Den

ger emellertid en antydning om det nära sambandet mellan den nu planerade, statligt ledda jordbruksrationaliseringen och vanhävdslagstiftningen.

Förvaltningsutskottet har vidare kritiserat de slutsatser utredningen dragit av den förut omfördälda undersökningen av antalet vanhävsfall å sådana fastigheter som avses med de sociala arrendebestämmelserna, å ena, samt övriga fastigheter, å andra sidan. Efter att ha erinrat om att enligt nämnda undersökning nära två femtedelar av de under tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1945 behandlade vanhävsfallen berört fastigheter av sistnämnda slag och att utredningen därav ansett framgå, att vanhävd av jordbruk vore en företeelse, som förekomme icke endast vid fastigheter, vilka berördes av den sociala arrendelagstiftningen, utan även och, såvitt siffermässigt kunde bedömas, i allenast obetydligt mindre grad vid fastigheter av annat slag, har förvaltningsutskottet anfört följande.

Utredningen har egendomligt nog vid de nämnda beräkningarna uraktlåtligt att jämföra antalet vanhävsfall i de båda fastighetskategorierna med totala antalet dylika fastigheter i hela landet. Uppenbart är att antalet fastigheter, å vilka de sociala arrendebestämmelserna äga tillämpning, är ofantligt mycket mindre än antalet övriga jordbruksfastigheter. Sannolikt förhåller sig antalet jordbruk i de nämnda kategorierna ungefär som 1 till 4 eller något liknande. Om hänsyn tages härtill, kommer man fram till, att frekvensen av vanhävsfall i den förstnämnda gruppen måste vara ofantligt mycket större än i den sistnämnda. I särskilt hög grad synes detta gälla om de fall, som fått hänskjutas till länsstyrelserna.

Enligt förvaltningsutskottets mening visar sålunda det förebragta siffermaterialet, tvärtemot vad utredningen ansett sig kunna utläsa därav, otvetydigt att det egentliga behovet av en vanhävdslag hänför sig till de jordbruk, å vilka de sociala arrendebestämmelserna äga tillämpning. Den praktiska erfarenheten bestyrker också detta. Ägarna till dylika jordbruk äro i regel icke beroende av jordbruket för sin utkomst och se ofta däri endast en betungande förpliktelse, som man helst önskar komma ifrån. Här föreligger med andra ord ofta en latent benägenhet till vanhävd, som logiskt motiverar en vanhävdslag. Hos jordbrukarna i egentlig mening torde däremot ett intressebetonat åsidosättande av jordbrukets hävd vara helt uteslutet. De sällsynta fall, då vanhävd förekommer, torde sammanhänga med alldeles speciella, onormala förhållanden, såsom sjukdom, bristande tillräknelighet o. d. I de flesta dylika fall hjälper ej heller enbart en vanhävdslag. Förvaltningsutskottet anser sålunda att en uppsiktslag är av behovet påkallad endast beträffande jordbruk, å vilka de sociala arrendebestämmelserna äga tillämpning. En fördel med en sådan begränsning är att uppsikten blir mindre omfattande. Den kan därigenom bli mera effektiv.

Även förvaltningsutskottet hos hushållningssällskapet i Kalmar läns norra område har uttalat, att enligt dess uppfattning 1927 års arrendelag, med de ändringar som den ändrade arrendelagstiftningen gäve anledning till, vore fullt tillräcklig för att komma till rätta med de fall av vanhävd, som överhuvud kunde ha någon betydelse för produktionen.

Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har sagt sig önska i första hand att den nu rådande lagstiftningen icke skulle skärpas eller göras definitiv och i andra hand att den lagstiftning, som i fortsättningen kunde bli gällande, måtte handhavas med största återhållsamhet och försiktighet.

het, så att ej därigenom jordbrukets naturliga utveckling hämmades eller snedvredes och jordbrukarna åsamkades ytterligare svårigheter. Till motivering av denna sin ståndpunkt har förvaltningsutskottet anfört bland annat följande.

Då utskottet tidigare varit i tillfälle avgiva yttrande i hithörande ärenden, har utskottet alltid avrått från skärpning av lagstiftningen mot vanhävd och framhållit, att vanhävd vore sällan förekommande och utan större allmän betydelse. Utskottet finner sig ej ha skäl nu frångå denna uppfattning. Den livsmedelsbrist, som rådde under kriget och ännu i viss mån fortsätter, kunde möjligen åberopas som skäl för hittillsvarande provisoriska lagstiftning, ehuru väl såsom påpekats den nedsättning i landets jordbruksproduktion, som kunde befaras såsom följd av vanhävd, helt säkert skulle blivit ringa. Då det gäller en permanent lagstiftning ställer sig emellertid saken annorlunda.

Såsom jordbrukskommittén påvisat, måste vi räkna med, att den inhemska jordbruksproduktionen stegras mera än som motsvarar ökningen av livsmedelskonsumtionen inom landet, vilket efterhand leder till överproduktion av livsmedel. I en sådan situation kommer vanhävd visserligen att bli privata ekonomiskt förlustbringande för den som låter komma sig dylik till last, men däremot icke i avsevärd mån fördärlig för folkhushållet i dess helhet.

Den stora brist på arbetskraft inom jordbruket, som nu råder och som, såvitt de befolkningsstatistiska siffrorna skola tillerkännas vitsord, icke torde utjämnas i brådrasket, tillsammans med omöjligheten att inom byggnadsbranschen skaffa erforderligt material och arbetskraft, synes hänvisa jordbruket till en arbetsexensiv drift samt till stor återhållsamhet med avseende å underhåll och reparationer av byggnader. Förhållandet mellan priserna på jordbruksprodukter å ena sidan samt arbetslöner och byggnadskostnader å andra sidan verka i samma riktning. Det synes utskottet ytterst betänkligt att i nu angivna situation införa en definitiv och allt jordbruk med därtill hörande byggnader omfattande vanhävdslagstiftning, som ej är motiverad av hänsyn till landets livsmedelsförsörjning, men som kan åsamka enskilda jordbrukare stora obehag och trakasserier.

I utredningen framhålls att den föreslagna lagstiftningen grundar sitt principiella berättigande framför allt på det förhållandet, att jordbruksjorden utgör en kapitaltillgång för landet, som icke får av den enskilde jordägaren genom vanskötsel tillspilloivas. Häremot kan framhållas, att mindre avkastningsduglig jord med nuvarande skötselkostnader i många fall lämpligen bör överföras till betes- eller skogsmark. Vad åter angår bördigare och mera lättbrukad jord, torde den mera sällan även vid långt gången vanhävd bli så fördärvad, att den icke med nutida jordbruksredskap på relativt kort tid kan åter bringas i avkastningsdugligt skick, om landets livsmedelsförsörjning skulle påkalla dylikt.

Beträffande vanhävd av byggnad föreskrives, att dylik ej skall anses föreliggande, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket, som är till varaktig fördel för detsamma eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, eller ock av annan giltig anledning. Dessa bestämmelser lämna till synes ganska stora möjligheter för rationalisering genom nedrivning av byggnader, dock att i sammanhang med sammanslagning hänsyn synes böra tagas mera till ändamålsenlig planläggning av det ifrågavarande jordbruket än till jordbruket i orten. Osäkerhetsmomentet ligger emellertid här i att myndigheterna kunna ha en annan uppfattning angående varaktig fördel och ändamålsenlig planering än ägaren. Risken härför måste verka hämmande på en för jordbrukets rationali-

sering önskvärd anpassning efter vid varje tid rådande produktionsbetingelser.

Att lagstiftningen bör avse alla kategorier av jordägare har å andra sidan understrukits i åtskilliga yttranden, bland annat i yttranden från *länsstyrelsen i Kronobergs län, jordbrukskommissionerna i Stockholms län och stad, Kalmar läns norra område och Jämtlands län, egnahemsnämnden i sistnämnda län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Kalmar läns södra område och i Västmanlands län*, ävensom från *Småbrukarnas riksförbund, Sveriges skogsägareförbund* och *Skogsindustriernas samarbetsutskott*. Småbrukarnas riksförbund har dock uttalat en viss tveksamhet i detta hänseende, därvid förbundet anfört.

Utredningen synes bekräfta den praktiska erfarenheten, att egentlig vanhävd av jord i vårt land förekommer i relativt ringa utsträckning samt att de missförhållanden som finnas i huvudsak äro att söka utanför den folkgrupp, som har sin huvudsakliga inkomst av jordbruk. I de enstaka fall, då vanhävd förekommer å brukningsdel tillhörande den egentliga jordbruksbefolkningen torde förklaringen som regel vara ålderdom, sjukdom eller ekonomisk misär. De olägenheter, som härav uppstå genom att enstaka brukningsdelar försämrats, torde icke vara av den storleksordning, att de motivera en vanhävdslagstiftning. Vad samhället behöver skydda sig emot är en sådan på ekonomisk vinning inriktad behandling av jordbruksegendomar, som medför varaktiga skadeverkningar. Denna företeelse återfinnes i huvudsak utanför de egentliga jordbrukarnas led.

Från saklig synpunkt vore det därför försvarligt att, när 1942 års tidsbegränsade vanhävdslag utgår, ställa den stora massan av jordbrukare utanför en fortsatt vanhävdslagstiftning. Vad som talar emot detta är svårigheten att definiera och på ett tillfredsställande sätt avgränsa de kategorier av jordägare, som i så fall skulle underkastas en vanhävdslagstiftning. Främst med hänsyn härtill torde man om också med viss tvekan kunna acceptera en generell vanhävdslagstiftning. Riksförbundet vill dock starkt understryka önskvärdheten av att man vid lagens tillämpning gör klar skillnad på de fall av vanhävd, som ha sin grund i ekonomisk spekulation och de som bero av olyckliga personliga omständigheter av ett eller annat slag.

Landstingets förvaltningsutskott i Uppsala län har ifrågasatt, om icke landstingen tillhöriga fastigheter borde kunna undantagas från lagstiftningens tillämplighetsområde, då behov av en uppsiktslagstiftning ej kunde anses föreligga beträffande dessa fastigheter.

Sveriges skogsägareförbund och *Skogsindustriernas samarbetsutskott* ha i ett gemensamt yttrande rörande lagens tillämpning å olika kategorier av jordägare samt rörande behovet överhuvud av en uppsiktslagstiftning anfört följande.

Den statistik över jordbrukskommissionernas verksamhet, som utredningen själv framlagt, visar, att frekvensen av vanhävd fall i förhållande till totala antalet brukningsdelar får anses vara utomordentligt liten. Redan med hittillsvarande lagtillämpning och de synpunkter, som då lagts på frågan om de svagare jordbrukens brukningsvärdighet och upprätthållande, torde man därför vara berättigad säga, att de missförhållanden, för vilka uppsiktslagen är avsedd att råda bot, ha varit av ringa betydelse. Härtill kommer, att ett icke ringa antal av de vanhävd fall, som påtalas och ingå i sta-

tistiken, utgöras av, helt eller till någon del, mycket svaga jordbruk, vilka med nuvarande arbetskostnader och rationaliseringskrav knappast äro brukningsvärdiga. Enligt det förslag om åtgärder för jordbrukets yttre rationalisering, som framlagts av jordbrukskommittén, skall ett avsevärt antal av dessa svagare jordbruk försvinna antingen genom att de, helt eller delade, sammanläggas med andra, närliggande jordbruk, eller ock genom att de helt nedläggas och planteras med skog. I den mån denna rationaliseringsprocess genomföres, kan man med all säkerhet emotse, att vanhävdsfallen komma att ytterligare minskas. Det är nämligen just beträffande de svagaste brukningsdelarna, där det visar sig möta svårigheter att överhuvud taget få någon brukare, som frestelsen för jordägaren är störst att helt nedlägga brukningsdelen.

Organisationerna anse därför, att de samhällliga intressen, som uppsiktslagstiftningen i fortsättningen har att trygga, bliva av mycket ringa praktisk räckvidd, varför behovet av hela denna lagstiftning kan sättas i fråga. Emellertid vilja organisationerna samtidigt icke förneka, att en vanhävdslagstiftning kan äga ett visst psykologiskt och propagandamässigt värde. Genom sin blotta förefintlighet kan den kanske i vissa fall tänkas verka tillbakahållande på försumliga jordägare. Organisationerna vilja av detta skäl icke avstyrka, att en permanent vanhävds- eller uppsiktslagstiftning antages.

När det härefter gäller att bestämma tillämpningsområdet för en sådan lagstiftning, kunna organisationerna biträda utredningens förslag, att detta bör omfatta alla skogsägarekategorier utom kronan. Skadorna på grund av vanhävvd av jordbruk äro ur samhällelig synpunkt lika stora, oavsett vem som är ägare av jorden. Det finnes därför icke någon bärande grund för att med hänsyn till vanhävdslagstiftningens räckvidd uppdelas jordägarna i skilda grupper.

I några yttranden, bland annat av *länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västmanlands län, förvaltningsutskottet vid hushållningssällskapet i Kalmar läns södra område och jordbrukskommissionen i Kalmar läns norra område*, har vidare uttalats, att uppsiktslagstiftningen principiellt borde vara tillämplig även å kronan tillhöriga fastigheter eller att i vart fall beträffande sistnämnda egendom borde uppställas samma krav med avseende å hävden, som det allmänna ansåge sig böra resa i fråga om övrig jordbruksegendom.

I de yttranden, där utredningens förslag i princip tillstyrkts, har frågan om den nedre arealgränsen i allmänhet ej särskilt berörts. Bland andra ha dock *jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län, jordbrukskommissionerna i Blekinge och Västmanlands län, egnahemsnämnden och landstingets förvaltningsutskott i Jämtlands län* ävensom *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län* direkt förordat en arealgräns av ett hektar. Egnahemsnämnden i Jämtlands län har som skäl här för anfört att, om gränsen sattes till 2 hektar, ett tämligen stort antal fastigheter med 1—2 hektar åker men med — förutom ängsmark och naturlig betesmark — skogsmark skulle komma att falla utanför uppsiktslagstiftningen. Å andra sidan har, såsom förut berörts, i ett förhållandevis stort antal yttranden förordats en höjning av arealgränsen, i allmänhet till två hektar. En dylik höjning har förordats av, bland andra, *länsstyrelserna i Malmöhus*,

Älvsborgs, Kopparbergs, Gävleborgs och Jämtlands län, jordbrukskommissionerna i Uppsala, Kronobergs, Skaraborgs och Västerbottens län samt i Kalmar läns södra område, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län samt i Kalmar läns södra och norra områden, ävensom i Älvsborgs läns södra och norra områden, egnahemsnämnderna i Kronobergs län och i Kalmar läns södra område ävensom Sveriges skogsägareförbund och Skogsindustriernas samarbetsutskott. I de yttranden, där en dylik höjning förordats, har genomgående såsom skäl för densamma åberopats, att något nämnvärt behov av en särskild uppsikt över ifrågavarande mindre brukningsdelar icke kunde anses föreligga ur de av utredningen anförda synpunkterna samt att höjningen skulle medföra en betydande lättnad för uppsiktsorganen. Jordbrukskommissionen i Skaraborgs län har till motive-ring av sin ståndpunkt i frågan anfört följande.

Kommissionen vill framhålla, att bolag och enskilda, som äga större skogs-komplex, i regel — åtminstone inom Skaraborgs län — visa sig så angelägna att säkerställa tillgången på arbetare och dragare för skogskörslor, att de ofta söka behålla arrendegårdar, även där det måste anses ekonomiskt ofördelaktigt att driva varaktigt jordbruk. Jordbrukskommissionen förmenar, att vad de sakkunniga anföra till stöd för sin uppfattning rörande ifrågavarande arealgräns icke kan tillmätas avgörande betydelse om man, vilket kommissionen finner riktigt, tillåter jordbruks nedläggande å brukningsdel, där det måste anses ekonomiskt ofördelaktigt att driva varaktigt jordbruk. Inom Skaraborgs län har vanhävd endast i mycket sällsynta fall förekommit på jordbruk med en åkerareal av endast några få hektar och jordbrukskommissionen skulle med stöd av erfarenheterna från detta län vilja förorda, att lagens tillämpningsområde icke sträcktes längre ned än till brukningsdelar med över 3 hektar odlad jord. Med hänsyn till de uttalanden från Jämtlands och Västerbottens län, vilka refereras i utredningen, finner sig dock kommissionen böra förorda, att den nedre arealgränsen för uppsiktslagens verk-ningssområde sättes vid 2 hektar.

Även utredningens förslag i fråga om utformningen av det all-männa vanhävdsbegreppet och undantagen därifrån ha i det övervägande antalet av yttranden, där dessa frågor särskilt berörts, hål-sats med tillfredsställelse såsom innebärande ett skäligt hänsynstagande till de förhållanden, under vilka jordbruket hade att arbeta, och möjliggörande en anpassning till den fortsatta rationaliseringsverksamheten inom jord-bruket. Sålunda har exempelvis *förvaltningsutskottet vid hushållningssäll-skapet i Västerbottens län* anfört följande.

Utredningen synes i det stora hela ha funnit goda uttryck för vad som härom behöver stadgas. Man synes också ha haft klart för sig att behovet av uppsikt över jordbruksjordens hävd icke får lägga hinder i vägen för nödvändig rationalisering på jordbrukets område. Det är nämligen också an-geläget att uppsiktslagen så avfattas och i framtiden så tillämpas, att det blir möjligt att åstadkomma rationalisering av jordbruket exempelvis genom att nedlägga jordbruksfastigheter eller delar av fastigheter med avlägset läge i förhållande till annan bebyggelse eller där åkerjorden är av dålig beskaffen-het. Vidare bör uppsiktslagen icke lägga hinder i vägen för en nödvändig sammanslagning av brukningsdelar. Vad nu anförts är visserligen i hög grad

en tillämpningsfråga, men det förtjänar redan i detta sammanhang framhållas att sammanslagning av jordbruksfastigheter kan vara lämplig och ändamålsenlig även om icke enbart s. k. ofullständiga jordbruk ingå däri utan densamma måhända berör i och för sig bärkraftiga jordbruk. Den mera allmänna avfattningen av ifrågavarande bestämmelser i förslaget till uppsiktslag är därför en avgjord förbättring jämfört med motsvarande bestämmelser i nu gällande lag efter ändring genom lagen den 8 mars 1946, varigenom i stort sett förhinderats sammanslagning av andra fastigheter än sådana som kunnat betecknas som ofullständiga.

Riksförbundet landsbygdens folk har framhållit, att det vore av vikt att uppsiktslagstiftningen icke gjordes mer omfattande än som vore oundgängligen nödvändigt och att den ej heller finge hindra rationaliseringsåtgärder genom förbud att slopa jordbruk, som icke vore eller kunde bliva lönsamma. Förbundet har emellertid sagt sig ur dessa synpunkter ej ha något att erinra mot det av utredningen föreslagna allmänna vanhävdsbegreppet.

Mot utredningens uppfattning, att uppsikten borde omfatta ej blott jorden utan även byggnaderna, har i allmänhet någon invändning ej framställts. *Förvaltningsutskottet hos hushållningssällskapet i Kalmar läns norra område* — vilket på sätt förut anförts ansett att uppsiktslagstiftningen borde omfatta endast de brukningsdelar, som berördes av den sociala arrendelagstiftningen — har dock uttalat att, därest en allmän uppsiktslagstiftning ändock ansåges böra bibehållas, denna lagstiftning i vart fall icke borde äga tillämpning å byggnader, då såväl byggnadskostnadernas höjd som den alltmer ökade bristen på arbetskraft utgjorde hinder därför. Även *Sveriges lantbruksförbund* har uttalat en viss tveksamhet i detta hänseende, i det förbundet anförde.

I sitt yttrande över förslaget till 1942 års uppsiktslag avstyrkte förbundet byggnadernas intagande under vanhävdslagstiftningen. Ehuru det nära sambandet mellan jorden och byggnaderna får ökad betydelse vid en permanent lagstiftning, utgöra dock de höga byggnadskostnaderna fortfarande ett allvarligt hinder för upprätthållandet och förbättrandet av jordbrukets byggnadsbestånd. Därtill kommer, att de vanhävdade jordbruken i flertalet fall torde vara de som av olika skäl, icke minst de som hänföra sig till innehavarens person, helst böra komma i fråga vid utökning av kringliggande brukningsdelars arealer i samband med rationaliseringsprocessen inom jordbruket. Ett kostsamt byggnadsbestånd torde vanligtvis komma att försvåra och fördyra rationaliseringsprocessen. Skulle emellertid byggnaderna hänföras under lagstiftningen, synes det förbundet önskvärt, att den allmänna vanhävdsbestämelsen formuleras så att uppsikt skall hållas däröver, att brukningsdelen ej vanhävdas så att dess vidmakthållande äventyras, vare sig därigenom att jordbruket vanskötes eller att oundgängligen nödvändiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll.

Mot utredningens förslag till en uppmjukning av det nuvarande vanhävdsbegreppet i fråga om själva jorden har *jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län* anförde.

Skillnaden mellan det av utredningen föreslagna vanhävdsbegreppet och det som för närvarande är i kraft torde ofta i praktiken bliva ganska obetydlig, och de båda stadierna kunna gå omärkligt över i varandra. Med tanke härpå och då ett rättelseförfarande visserligen bör avse att avhjälpa grov miss-

skötsel men å andra sidan helst bör inledas så tidigt, att de mest svårartade följderna av vanhävden kunna undvikas, förefaller det nuvarande vanhävdsbegreppet väl användbart även i en ny uppsiktslag. Enligt kommissionens åsikt talar vad nu anförts liksom erfarenheterna från tillämpningen av 1942 års lag för att gällande allmänna vanhävdsbegrepp beträffande jorden bibehållas.

Samma uppfattning har uttalats av *jordbrukskommissionerna i Malmöhus och Örebro län* samt av *landstingets och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län*. *Landstingets förvaltningsutskott i Norrbottens län* har emellertid samtidigt framhållit, att vid tillämpningen av uppsiktslagstiftningen hänsyn måste tagas till de för varje särskild brukare föreliggande förhållanden, därvid utskottet bland annat anfört.

Utom medellöshet kan sjukdom och brist på arbetskraft hindra även en driftigt jordbrukare att uppehålla en önskvärd jordbruksproduktion. Särskilt de stora svårigheter, som i allt mer ökad omfattning möta att anskaffa för jordbruket erforderlig arbetskraft, icke minst under arbetstopparna, mana enligt förvaltningsutskottet till en sådan försiktighet vid utformande av lagförslag mot vanhävd, som skett i de sakkunnigas betänkande.

Dessutom bör enligt förvaltningsutskottets mening beaktas, att en brukare kan föranledas att bedriva sitt jordbruk mera extensivt, därför att han ägnar sig åt fyllnadsarbeten utom jordbruket, varvid icke minst arbetsuppgifter inom skogsbruket äro och kunna komma att vara av synnerlig betydelse såväl för näringslivet i sin helhet som för brukarens försörjning.

Visserligen innebär vanhävd ett ineffektivt utnyttjande av brukningsdelens resurser, men om brukaren även önskar och kan utnyttja sin arbetstid utanför jordbruket, kan detta i många fall vara en ur samhällets och brukarens egen synpunkt önskvärd utveckling.

Enligt förvaltningsutskottets mening bör en jordbrukskommission kunna beakta svårigheter, som kunna uppstå vid lagens tillämpning i de olika fallen, även om lagen generellt utformas i syfte att motverka vanhävd.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har anfört sig vilja ifrågasätta, huruvida man ej beträffande Norrbotten och även andra norrlandslän borde bibehålla det i 1942 års lag intagna vanhävdsbegreppet, eftersom dessa län utgjorde underskottsområden i fråga om jordbruksproduktionen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har med hänsyn till försörjningsläget ansett det lämpligast, att vanhävdsbegreppet tills vidare skulle bibehållas sådant det utformats i 1942 års lag.

I åtskilliga yttranden, där någon erinran icke framställts mot att uppsikten principiellt skulle avse även byggnader, har berörts frågan om de anspråk, som borde ställas beträffande underhållet av byggnadsbeståndet. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har härom framhållit, att den förutsatte att, så länge frågan om jordbrukets byggnadskostnader befunne sig i sitt nuvarande ohållbara läge, skulle skälig hänsyn härtill tagas vid lagens praktiska tillämpning, och att med andra ord en viss försämring av byggnadsbeståndet mången gång måste tolereras. Liknande synpunkter ha framförts i andra yttranden. *Sälunda har länsstyrelsen i Jämtlands län* anfört följande.

Med hänsyn till rådande höga arbetskostnader inom byggnadsbranschen, varigenom även mindre byggnads- och underhållsarbeten ofta blivit oproportionerligt dyra, framstår det som angeläget, att jordbrukarna icke tvingas

att fullgöra byggnadsskyldighet i större omfattning än vad som är oundgängligen nödvändigt för jordens brukande och skördens tillvaratagande. Fordringarna å åbyggnadernas hävd böra sålunda begränsas till det oundgängligen nödvändiga. Länsstyrelsen vill på denna punkt föreslå en omredigering av lagtexten i 1 § på så sätt, att i stället för orden »eller därigenom att för jordbruket nödvändiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll» insätts orden »eller därigenom att för jordbruksdriften oundgängligen nödvändiga byggnader bortföras eller lämnas utan försvarligt underhåll». Genom denna formulering i stadgandet inskräpes, att de beslutande myndigheterna i förevarande fall hava att framgå med yttersta försiktighet, så att jordbrukarna icke påläggas vidlyftigare byggnads- eller reparationskyldighet än förhållandena oundgängligen påkalla. Det kan givetvis icke vara med statsnyttan förenat eller i överensstämmelse med ekonomisk hushållning, att en jordbrukare, som blir ålagd att ombygga sina gårdshus i alltför stor omfattning, härigenom utsättes för risken att få sin ekonomi förstörd.

I ett par yttranden ha erinringar framställts mot den ståndpunkt utredningen intagit i fråga om uppehållandet av byggnadsbeståndet å brukningsdelar, vilka drivas såsom kreaturslösa jordbruk. *Förvaltningsutskottet vid hushållningssällskapet i Hallands län* har härom yttrat.

Att vid övergång till kreaturslöst jordbruk tvingas att hålla en oanvänd ladugård i stånd eller vid annan omläggning av driften bibehålla obehövlige byggnader, synes icke böra ifrågakomma. Om byggnaderna förstörts genom eld torde det icke heller under alla förhållanden vara ekonomiskt riktigt att återuppföra samtliga byggnader, då i samband med en mera omfattande eldsvåda ofta en driftsomläggning tages under övervägande.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har rörande nu nämnda spörsmål framhål- lit, att endast framtiden kunde utvisa, huruvida det vore riktigt att, såsom utredningen antagit, rationaliseringen av det svenska jordbruket kunde väntas i sinom tid medföra en sådan förbättring i arbetsförhållandena i jordbruket att något hinder för den enskilde jordbrukaren icke skulle föreligga att uppehålla såväl vegetabilisk som animalisk produktion. Enligt länsstyrelsens uppfattning måste emellertid en sådan brist på arbetskraft inom jordbruket, som nu vore rådande i vissa landsändar och som faktiskt kunde innebära force majeure i fråga om fastighetens underhåll, medföra, att det i vissa fall måste anses tillåtligt att övergå till kreaturslösa jordbruk med ökad vegetabilisk produktion med ty åtföljande försummat underhåll av byggnader, som förut använts för kreatursbesättningar. Liknande synpunkter ha anförts av *Kronobergs läns landstings förvaltningsutskott*.

Egnahemsnämnden i Kronobergs län har beträffande vanhävd av byggnader yttrat följande.

Tillämpningen av lagens bestämmelser beräffande vanhävd av byggnader måste kännetecknas av största vidsynthet och förståelse för de nya vägar, som jordbruket framdeles kan nödgas beträda. Jordbrukets byggnadsbehov är för närvarande av så omfattande och kostbar natur, att till jordbrukets rationalisering i första hand måste föras frågan om hur behövlige byggnader skola kunna uppföras och disponeras på minst kostnadskrävande och dock mest effektiva sätt. Här kan möjligen bliva fråga om mycket betydande för- enklingar, som vid första påseendet skulle kunna föras under vanhävdsbe- greppet, om detta i fråga om byggnader tolkades traditionellt och rigoröst.

Riksantikvarieämbetet har förordat, att skyddet för byggnaderna ej skulle begränsas till enbart för jordbruket nödvändiga byggnader utan gälla även vissa andra byggnader av kulturhistoriskt värde.

Vad angår undantagen från det allmänna vanhävdsbegreppet ha *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västernorrlands län* ävensom *jordbrukskommissionen i samma län* förmått sig hysa farhågor för att det av kommittén beträffande sammanslagning av brukningsdelar föreslagna undantaget från vanhävdsbegreppet skulle möjliggöra icke önskvärda sammanslagningar av mindre jordbruk, i det att detsamma skulle underlätta för sågverksbolag eller enskild jord- och skogspekulant, som ägde flera fastigheter i ett byalag, att bortföra byggnaderna eller låta desamma förfalla å samtliga fastigheter utom å möjligen en, samt ha med hänsyn härtill ansett, att de enligt 1942 års lag gällande bestämmelserna i frågan åtminstone i huvudsak borde bibehållas. Även *Småbrukarnas riksförbund* har uttalat sig för ett bibehållande av nu gällande bestämmelser på denna punkt.

Sveriges lantbruksförbund har förklarat sig förutsätta, att de ekonomiska synpunkterna icke skulle bli enbart utslagsgivande vid tillämpningen av undantagen från den allmänna vanhävdsregeln. Det kunde ibland framstå som önskvärt, att ett nedläggande av jordbruk samt bortförande eller lämnande utan underhåll av byggnad icke skulle äga rum, där jordbruket vore av den beskaffenhet och omfattning att innehavaren därav kunde erhålla sin huvudsakliga bärning eller där det eljest av sociala skäl funnes påkallat, att jordbruket skulle vidmakthållas, även om rent ekonomiska överväganden skulle leda till att ett nedläggande borde få ske.

Jordbrukskommissionen i Västerbottens län har ansett, att utredningens förslag icke tillräckligt beaktat det samband, som i skogsbygderna måste föreligga mellan jordbruk och skogsbruk, och har härom anfört följande.

I Norrland liksom många andra delar av landet bedrivs jordbruk i kombination med skogsbruk. I vissa orter kan jordbruket vara kombinerat med andra naturtillgångar än skog, exempelvis fiske eller granitberg. Varken jordbruket eller skogsbruket får därvid ses såsom skilda företag vid sidan av varandra och det ena kan icke betecknas såsom en underordnad faktor vid sidan av det andra. Ortsförhållandena reglera de båda faktorernas betydelse men båda i intim växelverkan betinga fastighetens eller brukningsdelens bärkraft. Vad sålunda framhållits gäller så länge fastigheten är i sådan ägares hand, som bebor och själv brukar densamma, varvid anledning icke förefinnes till annan bedömning av det kombinerade jordbruket än som ett ekonomiskt företag. Så snart som fastigheten kommer i dens ägo, som förvärvat fastigheten i avsikt att huvudsakligen därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruk, brytes jordbrukets samhörighet med skogen. Man behandlar jordbruket som ett företag för sig och får helt visst mängen gång ej svårighet att visa att drivandet av jordbruket är ekonomiskt ofördelaktigt. Lagförslagets ordalydelse kommer enligt kommissionens uppfattning på den grund att öppna möjlighet att i icke lämplig omfattning lägga ned jordbruk som i kombination med skogsbruk haft och alltjämt skulle kunna ha betydelse för jordbruksnäringen i orten.

Liknande synpunkter ha anförts av *egnahemsnämnden i Älvsborgs läns södra område*.

Jordbrukskommissionen i Jönköpings län har uttalat, att den av utredningen föreslagna utformningen av bestämmelserna lämnade så fritt spelrum åt olika bedömningar och tolkningar, att den med lagen avsedda effekten att hindra en befarad allt för långt driven bortrationalisering av jordbruk syntes bliva helt illusorisk. Samma uppfattning har framförts av *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i sagda län*.

I fråga om de allmänna riktlinjerna beträffande förfarandet vid utövandet av uppsikten har i det övervägande antalet yttranden någon erinran ej framställts mot kommitténs förslag. Att syneförfarandet skulle inskränkas till de fall, där den för vanhävden ansvarige begärde syn, och att i stället besiktning regelmässigt skulle företagas av uppsiktsorganet har sålunda i de yttranden, där denna fråga berörts, i regel hälsats med tillfredsställelse såsom innebärande en önskvärd förenkling. *Jordbrukskommissionen i Skaraborgs län* har dock uttalat sig för ett bibehållande av syneförfarandet i nuvarande omfattning och har därvid till motivering av sin ståndpunkt anfört följande.

Jordbrukskommissionen vill icke bestrida, att den föreslagna ändringen av sättet för vanhävdsärendenas handläggning skulle medföra vissa fördelar såsom snabbare behandling och enhetligare samt även mera sakkunnig bedömning av bristerna, men finner sig likväl icke kunna biträda sakkunnigförslaget i denna del. Kommissionen anser sig ha funnit, att syn enligt 5 § nu gällande vanhävdslag utgör ett psykologiskt påtryckningsmedel på den för vanhävden ansvarige av betydande värde och finner det osannolikt, att en av kommissionen företagen besiktning någonsin kommer att i sådant hänseende få samma värde. Den omständigheten, att vederbörande länsstyrelse genom förordnande av synemän tager befattning med ärendet, ter sig utan tvivel för den ansvarige betydligt allvarligare än ett besök av en kommission, om vars tillvaro han i allmänhet tidigare varit okunnig. Det är förklarligt, om han ställer sig misstänksam mot denna kommission och i det längsta ifrågasätter dess kompetens och befogenhet. Däremot betraktas vanligen en syn av i orten betrodda män med respekt och förtroende. Därför är det också i allmänhet lättare för synemännen än för kommissionen själv att åstadkomma uppgörelse med vederbörande om åtgärder till vanhävdens avhjälpande och förmå honom att underskriva förbindelse om vidtagande av sådana åtgärder. Då icke heller det allmännas kostnader för åtgärder mot vanhävvd skulle minska genom den av de sakkunniga föreslagna förändringen, finner kommissionen övervägande skäl tala för bibehållande av syn genom av länsstyrelsen utsedda gode män.

Samma synpunkter ha anförts av *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Skaraborgs län*. Även *länsstyrelsen i Västernorrlands län* har ansett, att länsstyrelse borde ha rätt att förordna om syn utan yrkande av part.

Mot utredningens förslag, att möjlighet skulle beredas jordägare att hos uppsiktsorganet erhålla förhandsbesked rörande tillåtligheten av att i visst fall nedlägga jordbruket eller bortföra byggnader eller lämna dem utan underhåll, har någon erinran ej framställts.

Även utredningens ståndpunkt i fråga om organen för uppsikten har så gott som undantagslöst lämnats utan erinran. Med anledning

av vad utredningen anfört därom att — därest för genomförandet av den väntade rationaliseringen av jordbruket i enlighet med det förslag jordbrukskommittén framlagt särskilda lantbruksnämnder komme att tillsättas med uppdrag att handhava rationaliseringsåtgärderna och därmed sammanhängande arbetsuppgifter — det kunde böra övervägas, om ej den verksamhet med uppsikten över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen, som nu åvilade jordbrukskommissionerna, lämpligen borde överflyttas å lantbruksnämnderna, har i åtskilliga yttranden framhållits angelägenheten av att lantbruksnämnderna även skola handhava ifrågavarande verksamhet. Dylika uttalanden ha bland annat gjorts av *länsstyrelserna i Örebro och Kopparbergs län, jordbrukskommissionerna i Uppsala och Malmöhus län, egnahemsnämnden i Malmöhus län, hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Uppsala, Hallands och Kopparbergs län* ävensom *Älvsborgs läns södra område samt landstingets förvaltningsutskott i Kronobergs län.*

Jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län ävensom *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län* ha däremot ansett, att jordbrukskommissionerna borde handlägga vanhävdsärenden, även om särskilda lantbruksnämnder inrättades. Sagda jordbrukskommission har till motivering av sin ståndpunkt anfört följande.

Kommissionen inser väl att starka motiv finnas för att den verksamhet med uppsikten över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen, som nu åvilas jordbrukskommissionerna, lämpligen bör överflyttas på lantbruksnämnderna, då det torde vara nödvändigt att i viss utsträckning vid behandling av vanhävdsförsmål se dessa i intimt samband med rationaliseringsbehoven. Det bör emellertid icke förbises att rationaliseringsarbetet sannolikt måste komma att skrida framåt ganska långsamt ävensom att vanhävdsärendena i väsentlig mån äro av förhandlingsmässig eller fiskalisk natur. Lantbruksnämnderna torde få ett synnerligen omfattande och krävande arbetsprogram inom ramen för den egentliga rationaliseringsuppgiften. Allt detta synes tala för att uppsiktsverksamheten även framdeles med fördel bör kunna anförtros åt ett specialorgan, förutsatt att detta står i fortlöpande kontakt med lantbruksnämnden, exempelvis genom att en av nämndens tjänstemän i någon form deltar i sagda specialorgans arbete. Det kan här vara av intresse att nämna, att kommissionen för närvarande i åtskilliga angelägenheter har ett fruktbringande samarbete såväl med egnahemsnämnden som hushållningssällskapet i länet.

Utredningens uppfattning, att förelägganden rörande avhjälpan av vanhävd borde meddelas av länsstyrelse, har i allmänhet godtagits. *Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra område* och *Malmöhus län* ävensom *Riksförbundet landsbygdens folk* ha dock uttalat, att dylika förelägganden borde meddelas av domstol. Sistnämnda förbund har beträffande skälen för denna sin uppfattning anfört följande.

Med hänsyn till de särskilda förhållanden, som föranledde 1942 års lagstiftning, hade förbundet i sitt yttrande över förslag till nämnda lagstiftning intet att erinra mot att länsstyrelse erhöi den ifrågavarande befogenheten. Förevarande lagförslag är däremot avsett för normala förhållanden. Under sådana omständigheter kan förbundet icke finna det tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt att åtgärderna mot vanhävvd undandragas de allmänna domstolarnas kompetens och helt läggas i administrativa myndigheters

hand. Domstolen besitter som regel en helt annan lokalkännedom och sakkunskap i jordbruksfrågor än länsstyrelsen. Visserligen är det av största vikt att åtgärder mot vanhävd vidtagas så snart som möjligt, men snabbheten får icke vinnas på bekostnad av rättssäkerheten. Förbundet får därför föreslå att handläggningen av vanhävsärenden liksom enligt 1927 års lag måtte ankomma på domstol. Genom nya rättegångsbalkens ikraftträdande torde kunna påräknas ett snabbare handlägningsförfarande än som varit möjligt med nuvarande rättegångssystem.

Skogsstyrelsen, jordbrukskommissionerna i Stockholms stad och län och i Örebro län samt Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet ha hävdad, att jordbrukskommissionerna borde äga meddela dylika förelägganden.

Rörande de allmänna riktlinjerna för uppsiktslagstiftningen kan till slut nämnas, att i flera yttranden berörts frågan, huruvida särskilda åtgärder borde vidtagas för att skapa garantier för att uppsiktsorganen skulle få kännedom om förekommande vanhävsfall. I några yttranden, bland annat från *egnahemsnämnden och jordbrukskommissionen i Södermanlands län* samt *egnahemsnämnderna i Värmlands och Jämtlands län*, har härvid ifrågasatts, att de kommunala organen skulle åläggas skyldighet att göra anmälan om inträffad vanhävd eller att uppsiktsorganet skulle äga höra ortsmyndigheterna. I andra yttranden har däremot gjorts gällande, att det skulle vara olämpligt att ålägga de kommunala organen några skyldigheter i detta hänseende.

Vad härefter angår förslaget till lag om tvångsinlösen av jordbruksfastighet har även detta i flertalet yttranden tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I några av de yttranden, där så skett, har anförts, att de betänkligheter, som eljest kunde föreligga mot en dylik lag, bortföle eller i vart fall minskades avsevärt, därest i enlighet med utredningens förslag förordnande om tvångsinlösen finge meddelas av Kungl. Maj:t endast efter riksdagens samtycke.

I åtskilliga yttranden har förslaget däremot helt avstyrkts eller vid sidan av tvångsinlösen andra utvägar förordats för att komma till rätta med missförhållanden av den art, på vilken lagförslaget toge sikte.

Riksförbundet landsbygdens folk har anført, att förbundet i princip icke hade något att erinra mot den föreslagna lagen men ansåge det vara en brist att tvångsinlösen till kronan upptagits såsom enda medel mot de med lagen avsedda vanhävsfallen. Förbundet har framhållit, att fall kunde tänkas förekomma, där en nära anhörig till innehavaren av egendomen hade både vilja och möjligheter att avhjälpa vanhävden, om han finge taga egendomen i besittning. I ett dylikt fall syntes tvångsinlösen till kronan vara att tillgripa större våld än nöden krävde och borde möjlighet finnas att tvinga den nuvarande innehavaren att lämna egendomen till förmån för efterträdaren.

Sveriges lantbruksförbund har rörande ifrågavarande lagförslag anført följande.

Vad angår den föreslagna lagen om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruks-egendom kvarstå i stort sett de anmärkningar, som förbundet framförde i sitt yttrande över den provisoriska lagstiftningen om tvångsinlösen. Förbundet vill särskilt understryka, att under det en viss definition av vanhävd skett i uppsiktslagen någon anvisning om vad som menas med grov vanhävd icke lämnas i lagen om tvångsinlösen. Förbundet befarar, att någon reell skillnad mellan vanhävdens svårighetsgrad vid användandet av uppsiktslagen och tvångsinlösningslagen icke kommer att behöva påvisas. Därtill saknas fortfarande den naturliga förutsättningen för påkallande av tvångsinlösen, att förfarande enligt uppsiktslagen skall ha visat sig icke ha medfört resultat. Om gradskillnad förutsättes föreligga mellan vanhävd och grov vanhävd, måste väl så gott som undantagslöst en viss tid förflyta, under vilken vanhävden övergår i grov vanhävd. Under denna tid bör ett förfarande enligt uppsiktslagen försökas. Vid införandet av den provisoriska tvångsinlösningslagen syntes ett snabbt ingripande i det då aktuella fallet ha varit be-tingat icke enbart ur synpunkten att åstadkomma en bättre skötsel av egen- domen. Som lagstiftningens utformning nu är föreslagen, kan emellertid ett avyttrande av egendomen icke leda till att myndigheternas åtgärder för häv- dens förbättrande kunna kringgå. Möjligheten att åstadkomma ett snabbt beslut om tvångsinlösen är därför icke nödvändig ur hävdesynpunkt. I detta sammanhang bör även övervägas stadgandet i 8 § uppsiktslagen, som bestämmer, att den vanliga gången för ett vanhävdssärende enligt uppsikts- lagen icke skall tillgripas där den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak ur stånd att avhjälpa van- hävden. I dessa fall synes tvångsinlösen förr eller senare kunna företagas. Det måste antagas lämpligare, att just beträffande dessa ägare av jordbruks- fastigheter ett förfarande enligt uppsiktslagen föregår beslut om tvångsin- lösen, då härigenom eventuell hjälp till jordbrukets upprätthållande av när- boende eller på annat sätt närstående lättare skulle kunna utverkas.

Enligt förslaget skall tvångsinlösen kunna förekomma oavsett hur det för- håller sig med äganderättsförhållandena beträffande den vanhävdade fastig- heten. Det måste dock anses som skäligt att icke använda tvångsinlösenför- farandet i de fall, där ägaren har arvsberättigad släkting, som kan förväntas komma att tillträda fastigheten och avhjälpa vanhävden. Enligt förbundets mening bör i lagtexten ges uttryck för en dylik princip.

Utredningens åsikt synes vara, att beslutet om tvångsinlösen skall kunna omfatta icke endast jordbruksjorden jämte nödiga byggnader och skogsmark utan även vad som i övrigt kan hänföras till egendomen. I likhet med vad förbundet i sitt yttrande över den provisoriska tvångsinlösningslagen anfört, måste det anses oberättigat att i denna ordning öppna möjlighet för expro- priering av till jordbruksegendomen hörande fristående anläggningar, som icke ha samband med jordbruksegendom, även om de vanskötas.

Hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Blekinge län samt i Älvs- borgs läns södra och norra områden ha uttalat stor tveksamhet beträffande förslaget. De båda förstnämnda utskotten ha dock tillagt, att de ej ville mot- sätta sig ett genomförande av detta.

Lantbruksstyrelsen har anfört följande.

Styrelsen vill erinra om att styrelsen i sitt yttrande över förslaget till pro- visorisk lag i ämnet uttalade sina betänkligheter mot genomförande av en tvångslagstiftning av förevarande art. Med hänsyn till de speciella omstän- digheter, som hade föranlett förslaget, ville styrelsen emellertid icke mot- sätta sig ett genomförande av detsamma. Styrelsen sade sig dock förutsätta,

att lagen skulle komma till användning allenast i de fall, då det visat sig omöjligt att på annan väg åstadkomma vanhävdens avhjälpande. Denna sin principiella inställning till en lagstiftning av förevarande art vidhåller styrelsen alltjämt. Med sådan utgångspunkt hälsar styrelsen med tillfredsställelse den ytterligare garanti för en restriktiv tillämpning av lagen och för en mycket grundlig prövning i varje enskilt fall, som torde ligga i det i förevarande förslag införda förbehållet, att Kungl. Maj:t endast med riksdagens samtycke skall äga förordna om tvångsinlösen.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra område har — under hänvisning till att utskottet beträffande den allmänna uppsiktslagen uttalat att denna med hänsyn till byggnadskostnadernas höjd och bristen på arbetskraft ej borde omfatta byggnader — anfört att ej heller lagen om tvångsinlösen borde äga tillämpning vid vanhävd å byggnader samt att utskottet även med en dylik inskränkning endast med största tveksamhet kunde tillstyrka förslaget.

Synpunkten, att tvångsinlösen ej borde ske, med mindre det visat sig omöjligt att åstadkomma rättelse med hjälp av den allmänna uppsiktslagen, har även understrukits av bland andra *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Uppsala län* och *jordbrukskommissionen i samma län*.

Länsstyrelsen i Örebro län har åberopat ett av överlantmätaren i länet afgivet yttrande, vari uttalats, att tvångsinlösen borde kunna ifrågakomma även beträffande mindre jordbruksfastigheter än dem för vilka lagen enligt det föreliggande förslaget syntes vara avsedd. Vidare har i sagda yttrande från överlantmätaren anförts, att föreskriften om riksdagens hörande för tillgripande av tvångsinlösen torde innebära att förfarandet skulle bliva så omständligt, att det endast kunde ifrågakomma i yttersta undantagsfall och därtill i fall av mycket stor betydelse och omfattning, samt att en ur rätts säkerhetens synpunkt fullt tillfredsställande och betydligt smidigare anordning syntes vara att införa rätt till expropriation under vissa givna förutsättningar och lägga prövningen av frågan, huruvida dessa förutsättningar i varje särskilt fall vore för handen, hos ägodelningsrätten.

Även *länsstyrelsen* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Östergötlands län*, vilka ej framställt någon erinran mot förslaget om tvångsinlösen i och för sig, ha förklarat sig anse den mest tillfredsställande lösningen vara, att frågan om tvångsinlösen i varje särskilt fall finge bliva föremål för domstols prövning. Härjämte ha de anfört, att det av lagen borde klart framgå, att tvångsinlösen skulle kunna ifrågakomma endast då synnerligen grov vanhävd föreläge beträffande egendomen i dess helhet eller en mycket väsentlig del av denna.

Länsstyrelserna i Skaraborgs och Kopparbergs län samt *förvaltningsutskotten vid hushållningssällskapen i Kristianstads och Kopparbergs län* ha uttalat att förordnande om tvångsinlösen ej borde förekomma men att i stället i sådana fall, som förslaget avsåge, borde kunna meddelas förordnande om försäljning av fastigheten å offentlig eller exekutiv auktion. Länsstyrelsen i Kopparbergs län har härvid framhållit, att det vid tvångsinlösen torde komma att medföra stora kostnader för statsverket att islåndsätta övertagna

egendomar samt föreligga ringa utsikt att få kostnaderna täckta vid försäljning eller utarrendering och att vidare köpeskillingen i allmänhet torde bliva högre vid statsinlösen än vid försäljning å auktion till oförtjänt nytta för den ägare som förorsakat vanhävden. Vidare har länsstyrelsen i Skaraborgs län anmärkt att förvärv å sådan auktion, som här avsåges, borde vara underkastat tillståndstvång enligt lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Jordbrukskommissionen i Kalmar läns norra hushållningsällskaps område har ansett att det alternativt med förordnande om tvångsinlösen borde finnas möjlighet att förordna om tvångsförvaltning av fastigheten, därvid kommissionen anfört.

Kommissionen vill med hänsyn särskilt därtill, att lagen i motsats till motsvarande nu gällande lag avses skola bliva permanent, ifrågasätta, huruvida icke i lagen borde öppnas möjligheter att åstadkomma det önskade resultatet genom att endast sätta egendomen under tvångsförvaltning. Kommissionen har tänkt sig såsom ett exempel på fall, då sådana mjukare bestämmelser kunna bliva av värde, att en egendom av beskaffenhet, som avses i lagförslaget, äges av en person, som av envishet vägrar att hålla egendomen i stånd, men som har arvsberättigade anhöriga, vilka visserligen icke i ägarens livstid ha någon möjlighet att påverka förhållandena, men vilka, sedan de själva kommit i besittning av egendomen, kunna förväntas väl hävda densamma. Egendomen utgöres dessutom av en gammal släktgård, och arvingarna önska, att den får vara kvar i släktens ägo. Det synes kommissionen i hög grad önskvärt, att arvingarnas möjligheter att komma i besittning av egendomen icke avskäres genom att staten tvångsinlöser densamma, och kommissionen vill förordna, att i ett sådant eller liknande fall egendomen i stället sättes under tvångsförvaltning, tills ändrade förhållanden inträtt. Kommissionen anser det därför önskvärt, att utredning verkställes om, dels huruvida och i vad mån behov föreligger av komplettering av lagförslaget i nu nämnt avseende, dels ock, därest sådant behov kan anses föreligga, huru reglerna om tvångsförvaltning böra utformas.

Jordbrukskommissionen i Skaraborgs län har avstyrkt det föreliggande förslaget och i stället förordnat, att länsstyrelserna i den allmänna uppsiktslagen skulle givas befogenhet att såsom en yttersta åtgärd förordna om tvångsförvaltning av den vanhävde fastigheten under viss tid. Till motivering av sin ståndpunkt har kommissionen anfört följande.

Jordbrukskommissionen finner visserligen, att utredningen genom sitt förslag, att Konungen endast med riksdagens samtycke skall kunna förordna att egendomen eller del därav mot lösen avstås till kronan, visat sig vilja skapa en god garanti för att tvångsinlösen icke skall förekomma annat än i trängande fall, men hyser den övertygelsen, att de fall, då sådan tvångsinlösen är oundgängligen nödvändig, äro så få, att de icke motivera en särskild lag. Kommissionen är av den uppfattningen, att tvångsinlösen till det allmänna av enskild egendom bör ske allenast under förutsättning att egendomen oundgängligen behöves för en användning, som gagnar en allmänhet eller bidrager att fylla ett viktigt behov för en bygd eller ett samhälle. Särskilt allvarligt finner kommissionen det vara, att en för vanhävd ansvarig, vars egendom på grund av hans tredska tvångsinlöses till kronan, kan äga arvingar, vilka önska övertaga egendomen och äga både vilja och förmåga att

avhjälpa vanhävdén. Jordbrukskommissionen vill sålunda uttala, att den för sin del vill helt avstyrka det föreliggande förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom och föreslå, att i stället i uppsiktslagen införés stadganden innebärande rätt för länsstyrelsen att då så oundgängligen erfordras för viss tid övertaga förvaltningen av vanhävdad egendom. Kommissionen vill dock ha uttalat, att om ny lag om tvångsinlösen likväl skulle anses nödvändig, denna lag enligt kommissionens mening borde innehålla det av utredningen föreslagna stadgandet att förordnande om tvångsinlösen må meddelas först sedan riksdagen samtyckt därtill.

Ett i sak helt likartat yttrande har avgivits av *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Skaraborgs län*.

Länsstyrelsen i Gotlands län, vilken också ansett tvångsförvaltning vara att föredraga, har hemställt om ny utredning av den förevarande frågan.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott har avstyrkt förslaget under framhållande av att det aktuella fall, som föranlett nuvarande provisoriska lag, vore avvecklat och att all sannolikhet talade för att denna, som i sig själv innebure ett hot mot den enskilda äganderätten, ej längre skulle behöva tillgripas. Även *förvaltningsutskotten hos hushållningssällskapen i Kalmar läns södra område och i Gotlands län* ha avstyrkt förslaget.

Vad slutligen angår förslaget till lag om jordbrukskommissioner har detta i flertalet yttranden lämnats utan någon erinran. I några fall ha dock framställts önskemål om ändringar i bestämmelserna om jordbrukskommissionernas sammansättning. Sålunda har bland annat i yttranden från *länsstyrelsen, jordbrukskommissionen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Skaraborgs län* samt från *egnahemsnämnden i Västmanlands län* anförts, att även av de ledamöter, som skulle utses av landstinget, den ene borde vara ägare och den andre arrendator av jordbruksfastighet. *Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Östergötlands län* ävensom *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län* ha ifrågasatt, om det ej vore tillräckligt, att jordbrukskommission bestode av ordförande och två ledamöter. *Jordbrukskommissionen i Hallands län* har anfört att det — därest handläggningen av vanhävdärenden överfördes till de av jordbrukskommittén föreslagna lantbruksnämnderna men jordbrukskommissionerna alltjämt skulle bestå för omhänderhavande av vissa arrendeärenden — i fråga om kommissionernas sammansättning borde stadgas, att ledamöter i jordbrukskommission skulle utses till lika antal av lantbruksnämnden och hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Slutligen kan nämnas, att *Sveriges skogsägareförbund* och *Skogsindustriernas samarbetsutskott* ansett att i lagen borde stadgas, att den ene av de av landstinget utsedda ledamöterna skulle äga högre jordbruksteknisk utbildning.

Departementschefen.

En viss uppsikt från det allmännas sida över det sätt, på vilket jordbruksjorden brukas och för jordbruket avsedda byggnader underhållas, har alltsedan början av detta sekel ansetts erforderlig. Under tiden före det senaste världskriget var uppsikten begränsad till sådana brukningsdelar, som berördes av den sociala arrendelagstiftningen, och hade karaktären av ett komplement till denna. Syftet med lagstiftningen var då icke främst att förebygga vanhävd i och för sig utan att förhindra att ägare av sådana jordbruk, som voro underkastade sagda lagstiftning, skulle undandraga sig bestämmelserna i denna genom nedläggande av jordbruk, varigenom en av det allmänna då såsom skadlig ansedd minskning av antalet dylika brukningsdelar ägde rum. Under avspärrningstiden i samband med det senaste kriget kommo däremot helt naturligt försörjningssynpunkterna att träda i förgrunden och dessa ansågos motivera en utvidgning av uppsiktslagstiftningen till praktiskt taget all odlad jord. Under denna tid har sålunda lagstiftningen främst syftat till att skapa garantier för att jordbrukets produktionsresurser skulle utnyttjas i största möjliga utsträckning.

Att en uppsiktslag måste finnas även efter det giltighetstiden för 1942 års provisoriska vanhävdslag utgått, synes mig uppenbart. De omständigheter, som föranlett att en uppsikt från det allmännas sida tidigare ansetts såsom ett nödvändigt komplement till den sociala arrendelagstiftningen, föreligga alltså alltjämt, och det torde vara befogat att påstå, att behovet därav ur dessa synpunkter nu är minst lika stort som tidigare. De år 1943 vidtagna ändringarna i sistnämnda lagstiftning ha nämligen, såsom jag framhöll i propositionen nr 7 till 1946 års riksdag med förslag till ändring i 1942 års lag, visat sig framkalla en tendens till sammanslagning av utarrenderade brukningsdelar, vilken gått betydligt över vad som kan anses ha varit påkallat av rationaliseringsskäl och medfört risk för bland annat ur sociala synpunkter och rationaliseringssynpunkter olämpliga sammanslagningar av dylika brukningsdelar.

Även beträffande andra jordbruk än dem som beröras av den sociala arrendelagstiftningen torde en uppsiktslag vara behövlig. Utredningen synes giva vid handen att även i fråga om större jordbruk fall av vanhävd förekomma av den art att de icke kunna anses böra tolereras av det allmänna. Det är vidare att märka, att blotta förefintligheten av en vanhävdslagstiftning i många fall torde ha den verkan, att vanhävd icke uppkommer. Under vissa förhållanden torde även en lagstiftning av ifrågavarande slag leda till att jordbruk, som äro i olämpliga händer, överföras till bättre skickade ägare.

Jag ansluter mig till utredningens uppfattning att i fråga om lagens tillämplighetsområde någon skillnad ej bör göras mellan olika kategorier av jordägare. Undantag torde dock, i likhet med vad som för närvarande gäller, böra göras för kronan tillhöriga fastigheter. Att vid eventuell vanhävd å dylika fastigheter tillämpa ett förfarande av den art, som bör föreskrivas i

en uppsiktslag — bland annat med särskilda förelägganden — synes icke lämpligt eller erforderligt. Därmed avser jag självfallet ej, att i fråga om jordbrukets vidmakthållande lägre anspråk böra ställas på kronan än på andra jordägare. Jag har för avsikt att i annat sammanhang underställa Kungl. Maj:t frågan om vilka åtgärder som böra vidtagas för att få till stånd en fullt effektiv uppsikt över skötseln av kronans jordbruksfastigheter.

Vid utformningen av en vanhävdslagstiftning, vilken är avsedd att tillämpas under mera normala förhållanden, bör man självfallet ej giva försörjningssynpunkten den betydelse, som densamma hade vid gestaltningen av den under krigsåren tillkomna provisoriska vanhävdslagstiftningen. Medan det under avspärningen framstått som ett samhällsintresse, att jordens produktionsförmåga skulle tillvaratagas i största möjliga utsträckning, måste detta intresse i viss mån träda i bakgrunden i samma mån som dels möjligheter till import åter öppnas, dels produktionen i dess helhet stiger så att en tillfredsställande behovstäckning kan uppnås även utan ett totalt utnyttjande av produktionsförmågan.

Vid utformningen av den blivande uppsiktslagstiftningen måste vidare hänsyn tagas till en faktor, vilken hittills spelat en relativt underordnad roll men som i fortsättningen torde böra tillmätas väsentligt större vikt, nämligen den betydelse uppsiktslagstiftningen har för den planerade rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område. På sätt jag närmare utvecklat i det förslag till riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, vilket Kungl. Maj:t tidigare denna dag beslutat remittera till lagrådet för yttrande rörande vissa däri ingående lagstiftningsförslag, bör det allmänna söka främja en rationalisering av det svenska jordbruket, vilken bland annat bör gå ut på att genom sammanläggnings- och arronderingsåtgärder avhjälpa de brister i brukningsdelarnas bärkraft, som nu ofta föreligga. Denna rationaliseringsverksamhet bör bland annat syfta till att genom olika åtgärder för ökning av jordbrukets produktionsförmåga och nedbringande av dess driftskostnader möjliggöra en förbättring av inkomstnivån för jordbrukets befolkning ävensom minska jordbrukets behov av stöd från det allmännas sida. Ett led i en dylik rationaliseringsverksamhet måste bliva en anpassning av produktionen till de rådande ekonomiska betingelserna för jordbruket. Härvid kan man ej utgå från att åkerjorden under alla förhållanden bör bevaras i hela sin nuvarande omfattning. Bland den mark, som uppodlats under gångna tider och som alltså hålles i hävd, finns det otvivelaktigt ägor där det under de ekonomiska betingelser, som jordbruket i fortsättningen kan räkna med, ej torde gå att uppehålla en lönande jordbruksdrift utan vilka böra användas för annat ändamål, i regel då för skogsbruk. Hänsyn måste ock tagas till att man beträffande avsides liggande brukningsdelar ej alltid torde kunna räkna med att det, även om ur jordbruksekonomisk synpunkt förutsättningar finnas för uppehållande av jordbruksdriften, skall bliva möjligt att finna brukare, vilka vilja bosätta sig å dylika isolerade ställen. Även där det ej är fråga om nedläggande av jordbruk måste vidare beaktas, att den nuvarande fastighets-

indelningen i samband med rationaliseringsarbetet bör undergå åtskilliga förändringar. På sätt närmare utvecklats i nyssnämnda lagrådsremiss böra statsmakterna bland annat aktivt verka för att sådana brukningsdelar, som ej erbjuda tillfredsställande försörjningsmöjligheter, genom förstärkningsåtgärder av olika slag skola erhålla full bärkraft eller ock uppgå i andra brukningsdelar.

De i lagrådsremissen behandlade riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten innebära emellertid självfallet ej ett eftersträvande av att jordbruksproduktionen i dess helhet skall koncentreras till de trakter, som ha de bästa naturliga produktionsförutsättningarna. Enligt det system för avvägningen av det allmänna jordbruksstödet, som där föreslagits, skola de skiftande förhållandena i olika delar av landet beaktas och stödet avvägas så, att även jordbruksbefolkningen i de ur jordbruksekonomisk synpunkt mindre gynnsamt lottade delarna av landet kan uppnå en skälig inkomstnivå. Vad särskilt angår skogsbygderna har det framhållits, att man i dessa i allmänhet icke torde kunna räkna med att jordbruket ensamt skall kunna beredas full lönsamhet, men att hänsyn även bör tagas till de inkomstmöjligheter som skogen erbjuder och att det, för att jordbruket i dessa delar skall kunna uppehållas i önskvärd utsträckning, bör eftersträvas att brukningsdelarna skola bliva sådana, att genom kombination av jordbruk och skog bildas bärkraftiga enheter, vilkas brukare ha möjlighet att uppnå en tillfredsställande inkomstnivå.

Liksom den av statsmakterna stödda rationaliseringsverksamheten ej syftar till en ensidig förläggning av jordbruksproduktionen till vissa delar av landet böra statsmakterna enligt de i lagrådsremissen angivna riktlinjerna ej heller verka för en sammanslagning av brukningsdelar, som går till det yttersta av vad som ur rent jordbruksekonomisk synpunkt kan anses förmanligt. Enligt dessa riktlinjer bör det allmänna nämligen i främsta rummet endast medverka till en förstärkning av sådana brukningsdelar, där brukarna eljest ej kunna beräknas ha möjlighet att uppnå en skälig inkomstnivå, och denna medverkan bör i regel ej gå utöver vad som kan anses erforderligt för detta ändamål. Härjämte bör dock det allmänna enligt sagda riktlinjer stödja en yttre rationalisering även av andra ofullständiga brukningsdelar än nyss berörts, då deras ägare framställa begäran därom, ävensom en yttre rationalisering av fullständiga brukningsdelar i sådana fall, där detta skulle underlätta genomförandet av förstärkningsåtgärder beträffande sådana brukningsdelar som nyss nämnts.

Uppsiktslagstiftningen får naturligen ej givas en sådan utformning, att densamma reser hinder för de allmänna rationaliseringssträvandena, exempelvis genom att försvåra en ur rationaliseringssynpunkt önskvärd sammanslagning av två brukningsdelar. Sambandet mellan sagda lagstiftning och rationaliseringsarbetet är emellertid ej endast av denna negativa art. En uppsiktslagstiftning har, såsom utredningen framhållit, även en positiv funktion i sistnämnda arbete, i det att den bör syfta till att hindra, att genom enskilda jordägares åtgöranden sådana förändringar vidtagas i jordbrukets

struktur och brukningsförhållanden, som försvåra en ändamålsenlig lösning av rationaliseringsproblemen.

Såsom av det nu anförda torde framgå delar jag helt den i åtskilliga yttranden framförda uppfattningen, att uppsiktslagstiftningen bör utformas i direkt anknytning till de allmänna riktlinjer, som statsmakterna uppdraga för den framtida jordbrukspolitiken. Då sistnämnda fråga nu upptagits till övervägande, finns tydligen ej något skäl att uppskjuta ställningstagandet till spörsmålet om utformningen av uppsiktslagstiftningen, utan detta torde nu böra upptagas i hela sin vidd.

Att uppsiktslagen, såsom jag förut angivit, i princip bör vara generell nödvändiggör givetvis ej, att under densamma skola inbegripas även sådana mindre brukningsdelar, där de tidigare anförda skälen för en uppsiktslag ej alls eller endast i ringa mån göra sig gällande. Utredningen har även ansett, att dylika brukningsdelar böra undantagas genom uppställande av en arealgräns och har, efter att ha diskuterat huruvida denna gräns borde sättas vid ett eller två hektar, stannat för att föreslå den förra siffran. Utredningen har dock funnit flera skäl tala för en högre arealgräns. För min del anser jag, i överensstämmelse med den uppfattning som kommit till uttryck i ett flertal yttranden, en höjning av arealgränsen till två hektar vara att föredraga. Det skäl, som främst föranledde att arealgränsen i 1942 års lag sattes så lågt som till ett hektar, nämligen det ansträngda försörjningsläget, kan vid utformningen av en för mera normala förhållanden avsedd lag ej tillmätas så stor betydelse. Av det stora antalet fastigheter med mellan ett och två hektar åkerjord är det vidare uppenbarligen endast ett ytterst litet antal, för vilka en uppsikt kan anses påkallad ur förut angivna synpunkter. De olägenheter, som eventuellt kunna uppstå genom att fastigheter i denna storleksgrupp falla utanför uppsiktslagen, torde därför bliva ringa och torde mer än väl uppvägas av den fördel det innebär, att uppsiktsorganens arbete begränsas.

Vad utredningen föreslagit angående utformningen av det allmänna vanhävdsbegreppet och undantagen från detta finner jag i stort sett väl avvägt. Den ledande synpunkten härvidlag bör vara, att de anspråk, som uppställas från det allmännas sida, skola ha det innehåll, att de bliva förenliga med ett förnuftigt handlande från de enskilda jordägarnas sida samt med önskemålet att uppsikten i sin mån skall bidra till att underlätta en fortsatt rationalisering inom jordbruket. Denna synpunkt synes bliva tillgodosedd genom de av utredningen framlagda förslagen.

Vad det allmänna vanhävdsbegreppet angår anser jag sålunda i fråga om anspråken på jordbruksjordens hävd en återgång till det i 1927 års lag angivna vanhävdsbegreppet lämplig. De strängare krav i detta hänseende, som uppställts under krigsåren, torde utan olägenhet kunna eftergivnas då normala förhållanden åter inträtt. Det förhållandet, att en brukare ej sköter sin jord så, att en objektivt sett fullt tillfredsställande avkastning erhålles

från densamma, kan nämligen ur det allmännas synpunkt knappast anses utgöra tillräcklig anledning till ingripande, blott ett återställande av jorden i full produktionsförmåga kan genomföras på kort tid och utan större kostnader. Skulle förhållandena däremot utveckla sig så att risk uppstår för verklig förstöring av det värde den odlade jorden representerar, synes ett ingripande från det allmännas sida befogat. Det allmänna bör dock ej fordra att jordbruk uppehålls å ägor, där de ekonomiska förutsättningarna härför saknas eller där förhållandena eljest äro sådana, att det visar sig omöjligt att finna brukare. Jag vill i detta hänseende särskilt peka på att det ej bör komma i fråga att medelst uppsiktslagstiftningen söka att oberoende av de ekonomiska konsekvenserna framtvinga ett uppehållande av jordbruket å brukningsdelar, till vilka på grund av deras läge eller andra av ägaren oberoende faktorer brukare ej kunna erhållas på rimliga villkor eller vilkas nedläggande skulle sakna betydelse för näringslivet i orten. Samtidigt vill jag emellertid understryka det i några yttranden gjorda påpekandet, att man i skogsbygderna vid bedömningen av jordbrukets lönsamhet ej får enbart fästa sig vid rent jordbruksekonomiska synpunkter utan även måste taga hänsyn till det stöd skogen utgör.

I fråga om byggnadsbeståndet torde uppsikten, med hänsyn till den stora belastning byggnadskostnaderna utgöra för jordbruket, icke böra gå utöver vad som kan anses nödvändigt för att bevara det för driften erforderliga byggnadsbeståndet i användbart skick. Jag kan därför ansluta mig till utredningens uppfattning, att vanhävdsbegreppet i fråga om byggnader, sådant det bestämts i 1942 års lag, sakligt sett bör bibehållas i den nya lagen. Att, såsom riksantikvarieämbetet föreslagit, utvidga det här avsedda skyddet för byggnader till att omfatta även sådana byggnader å jordbruksfastigheter, vilka visserligen ej äro nödvändiga för jordbruket men äro av intresse ur kulturhistorisk synpunkt, finner jag med hänsyn till syftet med ifrågavarande lagstiftning ej kunna komma i fråga.

Vilka byggnader som böra anses erforderliga för jordbruket är tydligen beroende av den inriktning driften har, och behovet kan sålunda förändras genom en omläggning av driften. Det kan emellertid ej gärna ifrågasättas, att en jordbrukare alltid som skäl för befrielse från underhållsskyldighet beträffande viss byggnad skulle äga åberopa, att byggnaden blivit obehövlig genom förändring i driften av jordbruket. En prövning från uppsiktsorganens sida av omläggningens lämplighet synes ofrånkomlig. Det avgörande bör vara, huruvida omläggningen objektivt sett framstår såsom välmotiverad eller, såsom utredningen uttryckt saken, är till varaktig fördel för jordbruket. I detta krav behöver ej ligga, att omläggningen skall leda till en högre bruttoavkastning av jordbruket. Förändringen i driften kan även vara till fördel för jordbruket, om den möjliggör ett nedbringande av arbetsåtgången eller produktionskostnaderna i övrigt och därigenom skapar ökade förutsättningar för uppehållande av jordbruket. Vid en dylik bedömning bör man ej enbart fästa sig vid vad som på grund av speciella omständigheter kan vara förmånligt för den ifrågavarande brukaren utan bör även beakta de

förhållanden, under vilka jordbrukarna i orten genomsnittligt arbeta. Självfallet är vidare, att bedömningen ej enbart får taga sikte på de för dagen föreliggande förhållandena utan även och i främsta rummet måste ske med hänsyn till hur förhållandena kunna väntas utveckla sig på längre sikt.

Speciellt får, såsom utredningen framhållit, den nu berörda frågan betydelse vid övergång till s. k. kreaturslös jordbruksdrift. Det torde icke vara möjligt att lämna något allmängiltigt svar på frågan, huruvida den jordbrukare, som övergår till dylik drift, därmed bör befrias från skyldighet att å brukningsdelen hålla ekonomibyggnader för animalieproduktion i sedvanlig omfattning. Visserligen måste man räkna med att uppehållandet av en viss mjölkproduktion i regel och särskilt å de till familj jordbruk hänförliga brukningsdelarna, där arbetet helt eller huvudsakligen utföres av de egna familjemedlemmarna, kommer att utgöra en förutsättning för att brukaren och hans familj skola erhålla full sysselsättning och en tillräcklig inkomst från brukningsdelen. Man torde med hänsyn härtill även kunna utgå från, att problemet med övergång till kreaturslös drift ej skall uppkomma så ofta. Skulle emellertid svårigheterna att anskaffa arbetskraft för animalieproduktionen befinnas så stora, att en övergång till ett helt eller i det närmaste kreaturslöst jordbruk framstår som den enda rimliga lösningen av brukningsdelens problem, kan det ej gärna komma i fråga, att det allmänna med uppsiktslagens hjälp skulle tvinga brukaren att underhålla ekonomibyggnader, vilka icke kunna beräknas komma till användning för sitt ändamål. Beaktas bör i detta sammanhang jämväl den lösning av problemet, som en övergång till andelsladugård kan innebära. Skulle en dylik komma till stånd, bör det ej åligga de enskilda delägarna i denna att jämväl hålla ladugårdarna å sina brukningsdelar i stånd.

Omfattningen av skyldigheten att vidmakthålla byggnader blir härjämte av betydelse, då fråga uppkommer om sammanslagning av brukningsdelar. Rörande det sätt, på vilket uppsiktslagen bör tillämpas i dylika fall, vill jag framhålla, att även här böra följas de allmänna riktlinjer, som kunna ha uppdragits vid planläggningen av den yttre rationaliseringen. Man bör sålunda ej genom uppsiktslagstiftningen söka motverka sammanslagningar, vilka enligt nyssnämnda planer äro erforderliga för att brukarna skola kunna uppnå en skälig inkomstnivå. Även frågan i vad mån sammanslagning av var för sig bärkraftiga brukningsdelar bör motverkas medelst uppsiktslagstiftningen torde böra bedömas från fall till fall med utgångspunkt från den uppfattning som erhållits vid den allmänna planläggningen av rationaliseringen av jordbruket i området.

Med hänsyn till det intima samband vilket, enligt vad som framgår av det förut anförda, kommer att föreligga mellan uppsiktsverksamheten å ena, samt den statliga verksamheten för främjande av jordbrukets yttre och inre rationalisering, å andra sidan, finner jag det nödvändigt, att de organ som i den förut omförmälda lagrådsremissen föreslagits skola utöva sistnämnda verksamhet — lantbruksnämnderna — även skola omhändervä tillsynen över efterlevnaden av uppsiktslagstiftningen.

Vad utredningen föreslagit angående förfarandet vid utövandet av denna tillsyn förefaller i stort sett väl avvägt. Det synes sålunda bland annat innebära en önskvärd förenkling, att särskild syn i vanhävdsfrågor avses skola förekomma i mindre utsträckning än tidigare. Då det av psykologiska skäl icke torde böra ifrågasättas att helt slopa syneförfarandet, torde det dock vara lämpligt att, såsom utredningen föreslagit, syn skall kunna förekomma då fråga är om att meddela föreläggande om avhjälpan av vanhävd och den för vanhävdens ansvarige så begär. Vad angår frågan, vilket organ som bör meddela dylikt föreläggande, delar jag utredningens uppfattning, att en återgång till den före 1942 års lag gällande ordningen, enligt vilken denna uppgift ankom på domstol, icke bör ske. Att låta lantbruksnämnden själv meddela föreläggande skulle knappast medföra någon tidsvinst och lämpligheten därav synes även ur andra synpunkter kunna ifrågasättas. Denna befogenhet torde därför, i enlighet med vad utredningen närmast förordat, liksom för närvarande böra anförtros länsstyrelserna.

På sätt jag angivit i den förut omförmälda lagrådsremissen avses lantbruksnämnderna skola börja sin verksamhet först den 1 juli 1948. Eftersom utformningen av den nya uppsiktslagen på väsentliga punkter anknyter till den planerade rationaliseringen av jordbruket, möter det uppenbarligen betänkligheter att låta denna lag gälla, innan sagda rationaliseringsarbete påbörjats och de för detsamma tillskapade organen trätt i funktion. Även den nya uppsiktslagen bör därför träda i kraft först sistnämnda dag. 1942 års provisoriska vanhävdslag torde i så fall lämpligen böra givas förlängd giltighet för tiden till och med den 30 juni 1948. För ett dylikt uppskov med ikraftträdandet av den permanenta uppsiktslagen och en förlängning av 1942 års lag talar för övrigt även den omständigheten, att försörjningsläget ännu ej förbättrats i sådan grad att de skäl, som föranledde utfärdandet av sistnämnda lag, kunna sägas ha helt förlorat sin giltighet.

Erfarenheten har visat, att de möjligheter till ingripanden, som en allmänt utformad uppsiktslag erbjuder, ej alltid äro tillräckliga för att få till stånd rättelse i grova vanhävdsfall. I likhet med utredningen anser jag därför, att det bör finnas möjlighet att i undantagsfall vidtaga längre gående åtgärder. Med hänsyn till dylika fall har utredningen förordat, att även nu gällande provisoriska lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom skall göras permanent, dock med den ändringen, att Kungl. Maj:t ej skulle äga förordna om avstående till kronan av sådan egendom annat än med riksdagens samtycke.

I de yttranden, där invändningar gjorts mot en dylik lag, har i allmänhet föreslagits, att man i här avsedda grova vanhävdsfall skulle söka få till stånd rättelse genom andra åtgärder än tvångsinlösen av fastigheten, därvid särskilt nämnts antingen tvångsförvaltning eller försäljning av fastigheten å offentlig eller exekutiv auktion. En tvångsförvaltning är emellertid uppenbarligen ett mycket osmidigt sätt för ernående av rättelse. Bland annat får det allmänna då vidkännas stora kostnader för vanhävdens avhjälpan, vilka

ej kunna beräknas bliva täckta genom egendomens avkastning förrän efter lång tid, och vidare löper man, då tvångsförvaltningen upphör, risken att ägaren ånyo skall försumma underhållet av brukningsdelen. En försäljning å auktion skulle åter snarast vara ett hårdare ingrepp mot ägaren än ett förordnande om avstående av egendomen till kronan. I det senare fallet har ägaren, eftersom ersättningsbeloppet bestämmes i den i expropriationslagen stadgade ordningen, säkerhet för att han skall få full gottgörelse för fastighetens värde, medan det, om fastigheten säljes å auktion, alltid föreligger risk för att den skall säljas under verkliga värdet. Denna risk blir givetvis särskilt stor eftersom det förhållandet, att det här är fråga om en vanhävdad egendom, vars iståndsättande kan draga betydande kostnader, måste väntas minska kretsen av spekulanter. Vidare ter sig en försäljning å auktion som ett mindre effektivt medel för ernående av den önskade förbättringen, med hänsyn till att det ej är säkert att köparen blir en person, som äger möjlighet att sätta egendomen i stånd.

Med hänsyn till det nu anförda och till de omständigheter som i övrigt — på sätt jag anført i propositionen nr 111 till 1946 års riksdag med förslag till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, m. m. — tala mot att lösningen av förevarande problem sökes i tvångsförvaltning eller försäljning genom överexekutors försorg, anser jag alltjämt tvångsinlösen till staten vara den ur praktiska synpunkter bäst framkomliga vägen, då det gäller att komma till rätta med fall av synnerligen grov vanhävd.

I nyssnämnda proposition framhöll jag, att den där föreslagna lösningen, att Kungl. Maj:t skulle äga meddela förordnande om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, ur principiella synpunkter ingåve vissa betänkligheter men att jag, med hänsyn till att lagstiftningen endast avsåges såsom ett provisorium, tillkommet för att råda bot på uppenbara missförhållanden, och då man kunde utgå från att densamma komme att användas med den största försiktighet och endast i fall av nyss angiven beskaffenhet, funne mig kunna bortse från dessa betänkligheter.

De sålunda anförda principiella betänkligheterna synas bortfalla, därest lagstiftningen i överensstämmelse med utredningens förslag utformas så, att förordnande om tvångsinlösen skall få meddelas av Kungl. Maj:t endast om riksdagen samtyckt därtill. Med hänsyn härtill och till vad jag förut anført om behovet av att i undantagsfall kunna vidtaga längre gående åtgärder än som avses i den allmänna uppsiktslagen, anser jag att vid sidan av sagda lag bör ställas en lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom av det innehåll, som utredningen föreslagit.

Vad angår förutsättningarna för att ingripande enligt sistnämnda lag skall ske vill jag understryka, att lagen endast bör taga sikte på sådana vanhävd-fall, som ur det allmännas synpunkt te sig särskilt allvarliga. Att, såsom ifrågasatts i ett yttrande, utforma lagen så, att den skulle giva möjlighet att tvångsinlösa även mindre brukningsdelar, där vanhävden visserligen kan sägas vara grov men där dess omfattning absolut sett likväl är förhållandevis ringa, synes ej böra ske. Tvångsinlösen torde vidare böra ifrågakom-

ma endast om det visat sig icke vara möjligt att med mindre långt gående åtgärder komma till rätta med missförhållandena. Bland annat böra sålunda möjligheterna att med förelägganden enligt den allmänna uppsiktslagen få till stånd rättelse först ha prövats. Vidare bör ägaren ha lämnats tillfälle att överlåta fastigheten till lämplig person. I det i några yttranden berörda fallet, att ägaren av en grovt vanhävdad fastighet, vilken personligen saknar vilja eller förmåga att avhjälpa fastighetens brister, har någon anförvant, som har större förutsättningar i dessa hänseenden och är villig övertaga fastigheten, bör alltså hinder ej resas mot en överlåtelse av fastigheten till en dylik släkting, om detta kan förväntas leda till ett avhjälpande av vanhävdnen. Uppenbarligen bör förefintligheten av en lag om tvångsinlösen vara ägnad att öka möjligheterna att på dylikt sätt få till stånd en överföring av en grovt vanhävdad brukningsdel till en lämpligare ägare.

I fråga om den nya lagen om tvångsinlösen föreligger ej det motiv för uppskjutande av ikraftträdandet, som förut anförts beträffande den allmänna uppsiktslagen. Densamma torde därför böra träda i kraft, då giltighetstiden för nuvarande provisoriska lag utgår, d. v. s. den 1 juli 1947.

Därest, på sätt jag förordat, tillsynen över uppsiktslagstiftningens efterlevnad överföres på lantbruksnämnderna, uppstår frågan, huruvida jordbrukskommissionerna böra bibehållas för handhavandet av övriga på dem nu ankommande arbetsuppgifter, eller om jämväl dessa uppgifter böra överföras på andra organ. Vad angår jordbrukskommissionernas åligganden enligt lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom, lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet samt lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet synes det mig med hänsyn till beskaffenheten av de ärenden det här är fråga om lämpligast, att även dessa åligganden överflyttas på lantbruksnämnderna. Beträffande ärenden angående sammanläggning av fastigheter å landet torde för övrigt vid den omarbetning av lagen den 18 juni 1926, som nu pågår inom justitiedepartementet, komma att övervägas, i vad mån det kan anses erforderligt att i fortsättningen i denna lag ha någon motsvarighet till nu gällande stadganden om jordbrukskommissionernas befattning med sammanläggningsärenden. Även i övrigt synes det lämpligt att jordbrukskommissionernas uppgifter skola överföras på lantbruksnämnderna. Ett viktigt undantag torde dock böra göras, nämligen i fråga om ärenden som ha samband med den sociala arrendelagstiftningen. Att överföra dessa ärenden till lantbruksnämnderna synes nämligen icke böra ske med hänsyn till att det här huvudsakligen är fråga om skiljemannaverksamhet, för vilken lantbruksnämnderna med hänsyn till den sammansättning desamma böra erhålla uppenbarligen icke bliva skickade. Å andra sidan förefaller det icke heller lämpligt att för dessa uppgifter bibehålla jordbrukskommissionerna i deras nuvarande gestaltning, vilken ju i hög grad bestämts av deras hittillsvarande åligganden i fråga om uppsiktslagstiftningen. I samband med den förändring av kommissionernas arbetsfält, som nu föreslås, böra därför enligt

min uppfattning även vidtagas sådana organisatoriska förändringar av jordbrukskommissionerna, att dessa helt få karaktären av särskilda arrendenämnder. Beträffande sammansättningen av dessa nämnder torde böra beaktas den tanke, som låg bakom de år 1945 vidtagna ändringarna i bestämmelserna om jordbrukskommissionernas sammansättning, nämligen att i det organ, som skall handlägga ifrågavarande ärenden angående den sociala arrendelagstiftningen, böra ingå en jordägare och en arrendator. Nämnden synes under sådana förhållanden lämpligen böra bestå av tre personer, av vilka en bör vara utsedd av Kungl. Maj:t och tjänstgöra såsom nämndens ordförande samt de båda andra böra vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet.

Möjligen skulle man kunna tänka sig, att dessa ledamöter liksom för närvarande är fallet skola utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Då jordbrukskommissionerna nu skola få karaktären av skiljenämnder i arrendefrågor, synes det dock lämpligare att sagda ledamöter utses av fristående organ. Jag förordar därför, att dessa båda ledamöter i nämnden skola utses av länsstyrelsen. En särskild nämnd torde böra tillsättas för varje hushållningssällskaps område. Bland annat på grund av önskemålet att främja enhetlighet i de olika nämndernas avgöranden synes det böra förutsättas, att samme person skall kunna utses till ordförande i flera nämnder.

Erinras må, att den konstruktion av arrendenämnderna, som jag nu förordat, överensstämmer med sammansättningen av de nämnder, varom stadgades i lagen den 5 mars 1943 (nr 78) om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.

Bestämmelserna rörande de nu föreslagna arrendenämnderna torde lämpligen böra inarbetas i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

I detta sammanhang må slutligen erinras om att, på sätt närmare angivits i förut omförmälda lagrådsremiss angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, egnahemsnämnderna förutsättas uppgå i de nya lantbruksnämnderna. Med anledning härav torde i samband med att flertalet av jordbrukskommissionernas uppgifter överflyttas på lantbruksnämnderna även böra bestämmas att vad i lag finnes stadgat om egnahemsnämnd skall, där ej annat särskilt föreskrives, gälla med avseende å lantbruksnämnd.

I anslutning till nu anförda principiella synpunkter ha inom jordbruksdepartementet utarbetats förslag till

- 1) lag om uppsikt å jordbruk,
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk,
- 3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom,
- 4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,
- 5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,

6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord,

7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom; samt

8) lag om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

Jag torde härefter få närmare ingå på vissa bestämmelser i förslagen.

Specialmotivering.

A. Lag om uppsikt å jordbruk.

1 §.

I första stycket av denna paragraf angivas den föreslagna lagens omfattning och innebörden av det allmänna vanhävdsbegreppet. Andra stycket innehåller uppgift om vilka organ, som skola utöva den föreskrivna uppsikten.

Beträffande utredningens förslag hänvisas till den tidigare lämnade redogörelsen ävensom till betänkandet (s. 90—92).

Rörande yttrandena över ifrågavarande paragraf i utredningens förslag kan, utöver vad förut anförts, nämnas, att *jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län* — under framhållande av att uppsikten enligt utredningen skulle avse icke blott åker och sådan till betesvall utlagd jord som förut varit åker, utan även mark, vilken ej direkt kunde hänföras till odlad jord i strängare bemärkelse men dock blivit föremål för kulturåtgärder för åstadkommande av bete — ifrågasatt om ej de olika slag av marker, vilka vore föremål för uppsikten, kunde på något sätt angivas i själva lagtexten.

*Departements-
chefen.*

På sätt redan tidigare angivits kan jag i princip biträda utredningens förslag rörande uppsiktslagens omfattning och innebörden av det allmänna vanhävdsbegreppet, i förstnämnda avseende dock med den ändringen att arealgränsen bör höjas från ett till två hektar. I enlighet med det anförda har paragrafens första stycke avfattats i anslutning till utredningens förslag med nyss nämnda avvikelser. I fråga om innebörden av vanhävdsbegreppet, såvitt angår byggnader, har vidare en omformulering vidtagits i syfte att understryka, att vanhävd ej bör anses föreligga redan om underhållet av byggnaderna blivit i någon mån eftersatt utan först om underlåtenheten att underhålla byggnaderna gått så långt, att byggnadernas användbarhet för jordbruket äventyras. Att i lagtexten införa någon närmare beskrivning å de slag av mark uppsikten skall gälla synes icke erforderligt.

2 §.

I paragrafens första och andra stycken angivas de förutsättningar, under vilka jordbruk må nedläggas eller byggnad å brukningsdel bortföras eller lämnas utan underhåll, utan att detta skall anses som vanhävd. I tredje

stycket behandlas möjligheten för ägare av jordbruksfastighet att erhålla förhandsbesked av uppsiktsorganet rörande tillåtligheten av sådan åtgärd, som nyss nämnts.

Rörande utredningens förslag hänvisas till den förut lämnade redogörelsen för utredningens allmänna motivering ävensom till betänkandet (s. 92—94).

Utöver vad tidigare återgivits av yttrandena över utredningens förslag i denna del kan nämnas, att *jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län* ifrågasatt, om ej uppsiktsorganen borde erhålla befogenhet att uppställa villkorsbestämmelser vid nedläggande av jordbruk eller vid sammanslagning av brukningsdelar. Härom har kommissionen anfört.

Det måste betecknas som ett ur allmän synpunkt angeläget önskemål att all jord utnyttjas rationellt. Kommissionen vill av denna anledning väcka frågan, huruvida icke nedläggande av jordbruk bör förenas med det villkor att jorden, i händelse den ej är avsedd att tagas i anspråk på annat godtagbart sätt, skall omföras till skogsmark och åtgärder av jordägaren vidtagas för erhållande av skogsbörd. Då särskilda skäl föreligga bör emellertid jordägaren kunna befrias från kostnaden för dessa åtgärder. Vidare synes för tjäna framhållas att då sammanslagning av fastigheter för brukande såsom en brukningsenhet medför rätt att bortföra eller lämna utan underhåll byggnad, som på grund av sammanslagningen blivit obehövligen, åtgärden bör fullföljas med en sammanläggning i juridiskt hänseende av fastigheterna.

Liknande synpunkter beträffande önskvärdheten av att det vid nedläggande av jordbruk tillses, att åtgärder vidtagas för att trygga en ändamålsenlig användning av marken, ha anförts av, bland andra, *skogsstyrelsen, egnahemsnämnden och jordbrukskommissionen i Södermanlands län* samt *egnahemsnämnden i Blekinge län*.

Att vid en faktisk sammanslagning av jordbruk krav bör kunna uppställas på sammanläggning i rättsligt hänseende har framhållits jämväl av *länsstyrelsen i Västernorrlands län*.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har anfört.

Enligt 2 § andra stycket i förslaget till uppsiktslag skall den omständigheten, att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll icke anses som vanhävd, om byggnaden blivit obehövligen till följd av omläggning av driften eller sammanslagning av brukningsdelar. Enligt länsstyrelsens förmenande bör efter ordet »blivit», vilket närmast avser ett redan inträtt skede, inskjutas orden »eller kan förutsättas bliva», då härigenom mera framhäves, att rationaliseringssträvanden, som under den närmaste framtiden kunna bli aktuella eller som äro beroende på först framdeles inträdande förhållanden, icke böra föranleda till att ett eftersatt underhåll omedelbart betraktas som vanhävd med påföljd, att jordägaren belastas med onödiga byggnadskostnader. Genom det föreslagna tillägget bringas också andra stycket mera i samklang med tredje stycket av samma lagrum, enligt vilket jordägaren kan påkalla förhandsbesked av jordbrukskommissionen i hithörande frågor.

Jordbrukskommissionen i Västerbottens län har uttalat betänkligheter mot den av utredningen föreslagna bestämmelsen, att även »annan giltig anledning» än de i 2 § andra stycket i utredningens lagförslag särskilt angivna skulle godtagas såsom skäl för att bortföra byggnad eller lämna byggnad utan underhåll, och har därvid anfört följande.

Av motiven framgår icke med önskvärd tydlighet vad som skall räknas till giltig anledning då det gäller byggnad som må bortföras eller lämnas utan underhåll utan att detta skall hänföras till vanhävd. Kommissionen ifrågasätter lämpligheten av att i lagtexten införa en sådan allmän och svagt motiverad anledning och får därför föreslå att antingen sista meningen i paragrafens andra stycke: »eller ock av annan giltig anledning» helt tages bort eller uttrycket giltig anledning bytes ut mot dylik anledning i överensstämmelse med nu gällande lag.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gotlands län har med anledning av att det enligt utredningens förslag i vissa fall skulle kunna tillåtas, att byggnad såsom obehörlig lämnades utan underhåll, sagt sig vilja påpeka det olämpliga i att dylika övergivna byggnader lämnades kvar att vanpryda landskapet ävensom förorda, att uppsiktsorganet såsom villkor för eftergivande av underhållsskyldighet beträffande byggnad skulle äga uppställa, att byggnaden helt bortreves och platsen avröjdes. *Länsstyrelsen i Gotlands län* har framfört liknande synpunkter och därvid uttalat, att ifrågavarande spörsmål borde göras till föremål för särskild utredning, därest detsamma icke ansåges höra hemma i en vanhävdslagstiftning.

Utredningens förslag om införande av möjlighet för jordägare att erhålla förhandsbesked rörande tillåtligheten av vissa åtgärder har i de yttranden, där denna fråga berörts, genomgående hälsats med tillfredsställelse.

Jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län har emellertid ifrågasatt, om man ej borde gå längre och stadga anmälningsskyldighet för den jordägare, som hade för avsikt att nedlägga jordbruk å viss äga eller att genom bortförande eller annat förfaringssätt göra byggnader otjänliga för sitt ursprungliga ändamål. Till motivering härav har kommissionen anfört.

Det ligger i sakens natur, att jordbrukskommissionerna enligt nuvarande och av utredningen föreslagen ordning icke alltid kunna tillräckligt tidigt erhålla kännedom om alla de fall av begynnande vanhävd, som uppkomma inom de vidsträckta verksamhetsområdena. Därför borde en bättre garanti skapas för att kommissionerna ej härutinnan ställas i ett tvångsläge utan i tid komma i kontakt med dessa mera vittgående ärenden, framförallt då vad angår byggnadsbeståndets vidmakthållande.

På anförda grunder kan ifrågasättas, om det ej bör stadgas skyldighet för markägaren att till jordbrukskommissionen anmäla, när ett bortförande av jordbruksbyggnader planeras eller när han har för avsikt att genom ombyggnad eller dylikt göra sådana byggnader helt otjänliga för sitt ursprungliga ändamål. En bestämmelse av detta slag bör av naturliga orsaker inriktas på förhållanden av större betydelse för jordbruket. Förfarandet skall innebära att jordbrukskommissionen efter anmälan på gängse sätt undersöker den planerade åtgärden. För att emellertid sätta tillsynsmyndigheten i stånd att effektivt förhindra uppenbart olämplig spoliering av byggnadsbeståndet omedelbart efter en anmälan eller senare, bör myndigheten äga rätt att vid behov meddela förbud, förenat med ansvarspåföljd, mot varje åtgärd i nämnda syfte. Möjlighet att hos länsstyrelsen överklaga av jordbrukskommissionen utfärdat förbud torde böra förefinnas. Med hänsyn till de allvarliga konsekvenser, som kunna uppstå när ett jordbruk berövas sina byggnader, synes ett tillvägagångssätt av här skisserat slag knappast kunna i princip med fog anses onödigt ingripande eller betungande. Visserligen skulle jordbruks-

kommissionernas arbetsuppgifter i någon mån utvidgas, men samtidigt torde antalet undersökningar på grund av vanhävdsanmälningar komma att minskas. Vinsten ligger i direkt förebyggande och förhindrande av att jordbrukets byggnader bliva utsatta för vanhävd i sådan utsträckning, att det kan vara praktiskt omöjligt att råda bot på densamma.

I förevarande sammanhang bör ej heller bortses från den form av vanhävd av jordbruk, som består i försäljning och bortforsling av matjord. Med hänsyn till de praktiskt taget obotliga skador, vilka genom en sådan åtgärd kunna tillfogas ett jordbruk, synes det förtjäna övervägas om icke ovanberörda anmälnings- och förbuds-förfarande lämpligen bör tillämpas beträffande densamma.

I huvudsak samma synpunkter ha anförts av *skogsstyrelsen*.

Jag har redan förut angivit, att jag i stort sett ansluter mig till utredning-*Departements-*ens ståndpunkt rörande de undantag, som böra medgivas från det allmänna *chefen*. vanhävdsbegreppet. Vad särskilt angår förutsättningarna för att jordbruk skall få nedläggas, har jag emellertid framhållit, att man i skogsbygderna vid bedömningen av lämpligheten av att uppehålla jordbruk å en brukningsdel eller å viss äga bör beakta ej blott de rent ekonomiska förutsättningarna för själva jordbruksdriften utan även sambandet med skogsbruket och det stöd, som den egna skogen kan utgöra. Den av utredningen föreslagna avfattningen av ifrågavarande undantagsbestämmelse synes emellertid kunna giva anledning till den tolkningen, att det alltid skulle anses vara olämpligt att driva jordbruk å en viss brukningsdel, om själva jordbruksdriften å denna ej kunde beräknas uppnå full lönsamhet, och följaktligen även alltid vara tillåtet att nedlägga jordbruket å en dylik brukningsdel. Med hänsyn härtill har en viss omarbetning av utredningens förslag på denna punkt synt mig erforderlig. Understrykas må att det förhållandet, att i den av mig föreslagna avfattningen ej direkt pekas på de ekonomiska faktorerna ej är avsett att utgöra något förringande av dessa faktorerens betydelse i förhållande till vad som angivits i utredningens förslag.

Med anledning av vad länsstyrelsen i Älvsborgs län anført rörande det fall, att byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll redan innan en planerad sammanslagning, vilken skulle göra byggnaderna obehövlige, blivit genomförd, må framhållas, att det icke torde vara möjligt att godtaga varje planerad driftsömläggning eller sammanslagning, även om denna bedömes vara av sådan beskaffenhet, som i 2 § andra stycket i utredningens förslag sägs, såsom skäl för att bortföra byggnader, vilka till dess driftsömläggningen eller sammanslagningen skett måste anses behövlige för jordbruket, eller att lämna dylika byggnader helt utan underhåll. Ett dylikt betraktelsesätt skulle tydligen kunna allvarligt försvaga värdet av hela uppsiktslagstiftningen såvitt byggnaderna angår. Å andra sidan är det självfallet angeläget att kapital ej onödigtvis investeras i förbättringsåtgärder å sådana byggnader, vilka kunna väntas bliva obehövlige, sedan en planerad driftsömläggning eller sammanslagning kommit till stånd. Det synes ligga i sakens natur att man vid prövningen av, huruvida i visst fall underlåtenhet att underhålla byggnader bör anses ha gått så långt, att åtgärder från uppsiktsorganets

sida äro påkallade, och, därest så finnes vara fallet, vid beslut om arten av dessa åtgärder bör taga hänsyn till hur förhållandena komma att ställa sig efter en sådan driftsomläggning eller sammanslagning, som med relativt stor säkerhet kan beräknas komma till stånd inom en ganska nära framtid. Jag finner därför någon ändring i avfattningen av ifrågasvarande stadgande i den av länsstyrelsen angivna riktningen icke böra ske. Ej heller finner jag det lämpligt att, på sätt ifrågasatts i ett yttrande, begränsa rätten att bortföra byggnad eller lämna densamma utan underhåll till sådana fall, som särskilt beskrivits i 2 § andra stycket i utredningens förslag. Eftersom det icke är möjligt att i förväg överblicka eller angiva alla de situationer, där ett dylikt förfarande kan anses motiverat av omständigheterna, synes det önskvärt, att uppsiktslagen ej utformas så, att uppsiktsorganens prövningsrätt inskränkes i alltför hög grad. Någon anledning att befara menliga inverkningsar av att sagda organ få möjlighet att beakta även andra omständigheter än de nyss nämnda torde icke finnas. En dylik befogenhet synes nödvändig även med hänsyn till att, i enlighet med vad utredningen föreslagit och jämväl jag anser lämpligt, den nya lagen ej bör innehålla någon motsvarighet till den i 13 § andra stycket i 1942 års lag lämnade befogenheten för länsstyrelse att i vissa undantagsfall medgiva att byggnad, som blir obehövlig genom sammanslagning av brukningsdelar, må bortföras eller lämnas utan underhåll, även om sådana omständigheter ej föreligga, som avses i 2 § andra stycket sagda lag.

Att jordägare skall kunna erhålla förhandsbesked rörande uppsiktsorganets uppfattning om tillåtligheten av att i visst fall nedlägga jordbruk eller slopa byggnader synes ändamålsenligt och ägnat att för jordbrukarna underlätta planeringen av rationaliseringsverksamheten. Vad angår den verkan, som bör tillerkännas dylikt förhandsbesked, har utredningen uttalat, att beskedet bör bliva avgörande för den fråga, som beskedet avser. Att ett nedläggande av jordbruket å viss äga eller ett bortförande eller lämnande utan underhåll av byggnaderna å en brukningsdel ej bör anses som vanhävd, därest uppsiktsorganet förklarar hinder ej möta mot åtgärden, torde även vara klart. Däremot synes det mera tveksamt, om beskedet bör vara bindande jämväl i den meningen att en jordägare — bortsett från besvärsmöjligheten — skulle vara skyldig att rätta sig efter detsamma, om det gått i motsatt riktning. Detta skulle innebära att det, om en jordägare i strid mot ett erhållet besked nedlade jordbruk eller bortförde byggnad eller lämnade densamma utan underhåll, därmed även skulle anses definitivt avgjort, att förfarandet vore att betrakta såsom vanhävd och jordägaren följaktligen vara skyldig att vidtaga åtgärder för avhjälpan av vanhävden. Det är emellertid uppenbart, att det även här måste finnas möjlighet att taga hänsyn till de förändringar i förutsättningarna för jordbruksdriften, som kunna inträffa successivt, och att sålunda exempelvis den omständigheten, att vid en viss tidpunkt nedläggande av jordbruket å en brukningsdel eller en sammanslagning av två brukningsdelar ansetts ej böra ske, ej bör utgöra hinder för att en dylik åtgärd vidtages längre fram, om förhållan-

dena ändrats. Därest en jordägare i strid mot sådant besked, som nu nämnts, någon tid efter beskedet nedlägger jordbruket å en brukningsdel eller bortför byggnaderna å den ena av två sammanslagna brukningsdelar, kan man därför svårligen undgå att, därest tillämpning av uppsiktslagen påkallas, pröva huruvida det enligt då föreliggande förhållanden finnes anledning att ålägga jordägaren att vidtaga rättelse. Om beskedet skulle anses bindande, borde denna dess verkan därför under alla förhållanden bliva begränsad till en relativt kort tidrymd och även om åtgärder för vanhävdens avhjälpande påkallades inom denna tidrymd borde det finnas möjlighet att beakta, huruvida några nya omständigheter tillkommit, som kunde föranleda, att saken borde bedömas annorlunda än tidigare. Det är vidare att märka att, om dylikt besked skulle anses bindande för jordägaren, uppsiktsorganet skulle erhålla en ställning, som i viss mån skulle avvika från vad som tidigare förordats för detsamma. Jag har förut anfört, att det av olika skäl icke synes lämpligt, att lantbruksnämnden skall meddela föreläggande om avhjälpande av vanhävd, utan att detta bör ankomma på länsstyrelsen. Därest beskedet skulle anses bindande, skulle detta emellertid betyda, att lantbruksnämnden i realiteten komme att i viss utsträckning intaga ställningen som första beslutande instans i vanhävdsärenden.

Enligt min mening är det ej heller vare sig erforderligt eller önskvärt, att beskedet skall ha någon bindande verkan gentemot jordägaren. Även om beskedet ej formellt gives sådan betydelse, är det uppenbart, att jordägaren i realiteten kommer att fästa stort avseende vid den av uppsiktsorganet uttalade åsikten. Vidare synes det föreligga en viss risk för att möjligheten att erhålla förhandsbesked, därest beskedet skulle ha dylik verkan, ej skulle komma att begagnas i den utsträckning som i och för sig är önskvärd.

Sådant besked som här avses torde alltså böra vara bindande endast såtillvida, att den, som efter medgivande från lantbruksnämnden nedlägger jordbruk å en äga eller bortför en byggnad eller lämnar densamma utan underhåll, ej skall riskera att därmed anses hava gjort sig skyldig till vanhävd av jordbruket.

I anslutning till vad nu anförts torde jag få upptaga frågan om möjligheten att överklaga ett sådant besked av lantbruksnämnden, som nu nämnts. Enligt utredningens förslag skulle uppsiktsorganets beslut kunna överklagas hos länsstyrelsen, över vars beslut talan skulle kunna föras hos Kungl. Maj:t. Om beslutet, i motsats till vad utredningen synes ha avsett, ej tillerkännes bindande verkan gentemot jordägaren, är det klart, att behovet av besvärsmätt blir mindre än vad som eljest skulle ha varit förhållandet. Även i dylikt fall torde det emellertid vara av värde för jordägaren, att möjlighet finnes för honom att få riktigheten av uppsiktsorganets uppfattning prövad av överordnat organ. Om lantbruksnämnderna göras till uppsiktsorgan, synes det naturligt att denna prövning skall ankomma på vederbörande centralorgan för rationaliseringsverksamheten, d. v. s., i enlighet med vad jag anfört i förut omförmälda lagrådsremiss, på lantbruksstyrel-

sen. Någon anledning att för den förhandsbedömning, varom här är fråga, medgiva rätt att anföra besvär över lantbruksstyrelsens beslut hos Kungl. Maj:t synes icke föreligga. Däremot kommer ju jordägaren, därest han i strid mot lantbruksnämndens eller lantbruksstyrelsens uttalade uppfattning förfar på ett sätt, som enligt nämnden eller styrelsen utgör vanhävd, och han av länsstyrelsen förelägges att vidtaga åtgärder för avhjälpan av vanhävden, att kunna överklaga ett dylikt beslut hos Kungl. Maj:t.

Inhämtande av sådant förhandsbesked, som nu nämnts, skulle enligt utredningens förslag vara frivilligt. I några yttranden har ifrågasatts, att jordägare skulle vara skyldig att söka tillstånd hos uppsiktsorganet, innan jordbruk nedlägges eller byggnader bortföras eller förändras så att de bliva oanvändbara för sitt ursprungliga ändamål. En dylik skyldighet skulle otvivelaktigt i åtskilliga fall vara av värde. Man torde emellertid ej kunna bortse från att den jämväl skulle medföra stora olägenheter. I det avgjort övervägande antalet av de fall, där dylika åtgärder ifrågasättas, torde dessa vara fullt motiverade. En generell skyldighet att söka tillstånd till sådana åtgärder skulle därför innebära en begränsning av jordbrukarnas handlingsfrihet, som i och för sig ej synes påkallad och dessutom skulle medföra en högst betydande ökning av lantbruksnämndernas arbetsbörd. Dessa olägenheter måste anses överväga de fördelar det i en del fall skulle innebära, att man skulle få ökade garantier för att lantbruksnämnderna i de tveksamma fallen skulle bliva i tillfälle att i förväg pröva åtgärdernas tillåtlighet. Det skulle dessutom tydligen erbjuda stora svårigheter att avgränsa de fall, där skyldighet att söka tillstånd skulle föreligga. Någon dylik skyldighet torde därför ej böra föreskrivas. Av delvis liknande skäl finner jag det ej heller böra ifrågasättas att, på sätt förordats i vissa yttranden, uppsiktsorganen skulle äga befogenhet att såsom villkor för att jordbruk skall få nedläggas eller för att byggnad skall få bortföras eller lämnas utan underhåll föreskriva, att åtgärder skulle vidtagas för främjande av skogsproduktion å marken eller för att få tillstånd rättslig sammanläggning av brukningsdelarna.

Den av länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gotlands län berörda frågan om skyldighet att bortföra överflödiga byggnader synes ej lämpligen böra upptagas till prövning i förevarande sammanhang.

I anslutning till det anförda har första stycket av nu ifrågavarande paragraf i utredningens förslag underkastats viss omarbetning, varjämte smärre justeringar vidtagits i andra och tredje styckena.

3 §.

I denna paragraf anges, vem som i regel bär ansvaret för avhjälpan av vanhävd.

Paragrafen överensstämmer med utredningens förslag.

4—5 §§.

I dessa paragrafer av utredningens förslag lämnas regler för förfarandet hos uppsiktsorganen samt angående besiktning, om vilken dessa organ ha att föranstalta.

Rörande motiveringen till stadgandena hänvisas till den tidigare lämnade redogörelsen för utredningens förslag och till betänkandet (s. 95—97).

På sätt framgår av den tidigare lämnade redogörelsen för yttrandena har förslaget om att syn i regel skulle ersättas av en av uppsiktsorganet företagen besiktning så gott som undantagslöst hälsats med tillfredsställelse.

Jordbrukskommissionerna i Uppsala och Västerbottens län ha föreslagit införande av ett stadgande om rätt för uppsiktsorganet att verkställa besiktning genom ordföranden i detta organ och en eller flera av denne tillkallade ledamöter, och *jordbrukskommissionen i Norrbottens län* har — under framhållande av att det av utredningens motivering syntes framgå att besiktning skulle kunna ske i enklare form än den, som angivits i 4 § av utredningens förslag — hemställt att stadganden om detta enklare förfarande måtte intagas i lagtexten.

Vad i 5 § av utredningens förslag anförts rörande förfarandet vid ingående av överenskommelser har i allmänhet ej föranlett några särskilda yttranden. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* har dock anført, att den här avsedda uppställningen med den för vanhävdens ansvarige ej borde få formen av en överenskommelse med denne utan utgöra ett åläggande från uppsiktsorganets sida. Vidare har frågan om den tid, inom vilken åtgärder för avhjälpande av vanhävd skola vara vidtagna, berörts i några yttranden. *Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län* ha ansett en maximitid av 4 år vara för kort och i stället förordad en maximitid av 6 år. *Landstingets förvaltningsutskott i Norrbottens län* har däremot gjort gällande, att maximitiden ej borde överstiga 2 år. *Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra område* har uttalat, att några bestämmelser om de tidrymder, inom vilka åtgärderna skulle vara vidtagna, ej borde utsättas i lagen.

Även frågan om vitesbeloppen har berörts i en del yttranden. Slopandet av den hittillsvarande begränsningen till 500 kronor har därvid tillstyrkts. I några av dessa yttranden, bland annat i yttrandena från *länsstyrelsen i Älvsborgs län*, *jordbrukskommissionen i Malmöhus län*, *egnahemsnämnden i Uppsala län* och *landstingets förvaltningsutskott i Norrbottens län* ävensom *Sveriges lantbruksförbund*, har emellertid anförts, att vitesbeloppen borde maximeras på annat sätt, exempelvis till viss procent av kostnaden för åtgärderna eller till viss procent av brukningsdelens värde.

Såsom jag redan förut nämnt ansluter jag mig till utredningens tanke, att *Departements-*
en av uppsiktsorganet företagen besiktning i regel bör utgöra underlaget för *chefen.*
en bedömning av, huruvida vanhävd föreligger eller ej, samt av omfattning-

en av de åtgärder, som böra vidtagas för att avhjälpa eventuell vanhävd. Givetvis bör ej varje inkommen anmälan omedelbart föranleda dylik besiktning, utan uppsiktsorganet torde i regel först böra verkställa en förberedande utredning för utrönande av, huruvida något underlag finnes för anmälningen. Därest, i enlighet med vad jag tidigare förordat, uppsikten kommer att handhavas av lantbruksnämnderna, kommer det tydligen ej att erbjuda några svårigheter att verkställa en sådan förberedande undersökning. Lantbruksnämnden kan då exempelvis inhämta upplysningar från ortsombudet eller låta någon av sina tjänstemän personligen iakttaga förhållandena på fastigheten, eventuellt tillsammans med någon av nämndens ledamöter. Stundom torde redan en dylik förberedande undersökning leda till att rättelse vidtages. Med hänsyn till vad som föreslagits angående antalet ledamöter i lantbruksnämnderna och till den arbetsbörda, som kan väntas komma att åvila nämnderna, torde det ej böra förutsättas, att samtliga ledamöter i nämnden alltid skola deltaga i besiktning, utan denna bör åtminstone i regel å nämndens vägnar kunna företagas av en särskild delegation inom nämnden. Föreskrifter härom torde få meddelas i den instruktion för nämnderna, som bör utfärdas av Kungl. Maj:t.

I fråga om den tidsfrist, som i överenskommelse må medgivas för åtgärder för avhjälpan av vanhävd, finner jag ej skäl att frångå utredningens förslag, vilket överensstämmer med nu gällande lag. Vad utredningen föreslagit om borttagande av nu gällande maximum beträffande storleken av det vite, som må fastställas i överenskommelse, synes lämpligt och ägnat att underlätta uppsiktsorganens arbete. Jag finner det ej heller påkallat att, såsom förordats i några yttranden, införa andra bestämmelser om maximering av vitesbeloppen. Självfallet bör vite ej fastställas till högre belopp än som kan anses erforderligt för att trygga ett fullgörande av överenskommelsen. Vitet bör uppenbarligen även stå i rimligt förhållande till de värden, varom det är fråga.

I enlighet med det anförda ha förevarande paragrafer utarbetats i överensstämmelse med utredningens förslag, med vissa justeringar av formell natur.

6 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen.

7 §.

Denna paragraf avhandlar länsstyrelsernas befattning med ärenden angående vanhävd.

Beträffande utredningens förslag hänvisas till den förut lämnade redogörelsen för betänkandet samt till s. 97 i detta.

På sätt förut anmärkts har i åtskilliga yttranden behandlats frågan, vilket organ som bör äga meddela föreläggande om avhjälpan av vanhävd.

I flera yttranden har vidare berörts spörsmålet, vilka personer som böra kunna utses till synemän. Utredningens förslag, att en av synemännen alltid

skulle vara lantbruksingenjör eller tjänsteman hos hushållningssällskap eller egnehemsnämnd, har avstyrkts endast av *länsstyrelsen i Hallands län*, som förordat ett bibehållande av nu gällande bestämmelser på denna punkt. *Jordbrukskommissionen* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Värmlands län* samt *Jämtlands läns landstings förvaltningsutskott* ha understrukit, att endast sådana tjänstemän hos hushållningssällskap eller egnehemsnämnd, som vore sakkunniga i jordbruksfrågor, borde få utses till synemän. *Lantbruksstyrelsen* har framhållit, att lantbruksingenjörernas arbetsbörda vore synnerligen stor och att det syntes angeläget att förhindra, att dessa befattningshavare till förfång för deras egentliga arbetsuppgifter alltför ofta skulle utses till synemän. Med hänsyn härtill har lantbruksstyrelsen föreslagit, att lantbruksingenjör skulle få utses till syneman endast i sådana fall, då särskild sakkunskap i torrlägningsfrågor erfordrades.

Jordbrukskommissionen i Värmlands län har vidare ifrågasatt om ej i den redogörelse, som synemännen hade att avgiva, borde angivas, i vilka avseenden synemännen ansåge tillägg eller ändringar böra göras i fråga om de åtgärder, som uppsiktsorganet i sin anmälan till länsstyrelsen angivit såsom nödiga för vanhävdens avhjälpande.

Beträffande påföljden vid underlåtenhet att ställa sig av länsstyrelsen meddelat föreläggande till efterrättelse har *Norrbottnens läns landstings förvaltningsutskott* anfört, att dylik underlåtenhet i fråga om skogsfastigheter borde ha till följd avverkningsförbud å fastigheten ända till dess vanhävden avhjälpes. Vidare ha *skogsstyrelsen* samt *jordbrukskommissionen i Stockholms stad och län* ifrågasatt om man ej, i stället för att tillämpa ett system med vitesförelägganden, kunde medgiva uppsiktsorganet rätt att, då föreskriven åtgärd ej utförts inom stadgad tid, låta avhjälpa bristerna på den försumliges bekostnad.

Riksförbundet landsbygdens folk — vilket tillstyrkt utredningens förslag om avskaffande av hittillsvarande maximering av de vitesbelopp, som skulle få fastställas i överenskommelse — har framhållit, att fall kunde förekomma, då vitet fastställts till allt för högt belopp, och att det med hänsyn härtill vore av betydelse, att länsstyrelsen ägde rätt att utdöma endast en del av det fastställda vitet.

I ett flertal yttranden har slutligen framhållits, att den av utredningen föreslagna tid, inom vilken det skulle åligga synemännen att till länsstyrelsen inkomma med redogörelse för vad vid synen förekommit, vore alltför kort.

Beträffande den omfattning, i vilken syn bör ske, har jag redan på tal om de allmänna riktlinjerna för uppsiktslagstiftningen angivit min anslutning till utredningens ståndpunkt. Vad angår valet av synemän torde den organisation av den statliga rationaliseringsverksamheten, som föreslagits i den tidigare omförmälda lagrådsremissen angående riktlinjerna för jordbrukspolitik, ävensom den lösning av frågan om uppsiktsorganen, som jag här förordat, nödvändiggöra vissa avvikelser från utredningens för-

*Departements-
chefen.*

slag. Enligt det i nämnda lagrådsremiss framlagda organisationsförslaget skola egnahemsnämnderna uppgå i lantbruksnämnderna och jämväl lantbruksingenjörorganisationen skall knytas till lantbruksnämnderna. Det bör uppenbarligen ej ifrågasättas, att befattningshavare hos lantbruksnämnden skulle tjänstgöra som syneman i vanhävsärende, vilket efter anmälan av nämnden bragts under länsstyrelsens prövning. Däremot torde det ofta vara lämpligt, att en av synemännen tages bland hushållningssällskapets tjänstemän. Härvid böra givetvis endast sådana personer komma i fråga, som ha insikter i jordbruksekonomiska spörsmål. Huruvida det bör föreskrivas, att en av synemännen alltid skall vara dylik tjänsteman, eller avgörandet härav som hittills bör överlätas åt länsstyrelsen, synes tveksamt. Jag har emellertid stannat för att förorda den senare ordningen.

Att synemännen, därest de hysa en från lantbruksnämnden avvikande uppfattning rörande omfattningen eller beskaffenheten av de åtgärder, som böra vidtagas för vanhävdens avhjälpande, böra anmärka detta i sin redogörelse, torde även utan särskilt stadgande därom vara klart. Den av utredningen föreslagna tidsfrist, inom vilken redogörelsen skall avgivnas till länsstyrelsen, torde, såsom framhållits i flera yttranden, under vissa omständigheter kunna bliva alltför kort. Bestämmelsen synes utan olägenhet kunna utgå.

Vad angår frågan om de medel, som böra användas för att få till stånd åtgärder för avhjälpande av vanhävd, delar jag utredningens uppfattning att man, i överensstämmelse med vad som gäller enligt 1942 års lag, härvid bör använda sig av vitesföreläggande. Jag anser det sålunda ej påkallat att, på sätt från ett håll föreslagits, avverkningsförbud skall användas såsom påtryckningsmedel gentemot den, som underlåter att vidtaga föreskrivna åtgärder för avhjälpande av vanhävd. Ett framtvingande av dylika åtgärder medelst vitesföreläggande synes även vara att föredraga framför att åtgärderna skulle utföras av uppsiktsorganet och detta sedan skulle söka ersättning för kostnaderna av den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd. Med anledning av vad Riksförbundet landsbygdens folk anfört om möjligheten att nedsätta i överenskommelse fastställt vite vill jag framhålla att det av allmänna regler torde följa, att länsstyrelsen vid sin skälighetsprövning av frågan om utdömande av dylikt vite även kan nedsätta vite, vilket finnes vara oskäligt högt.

8 §.

I denna paragraf behandlas de fall, då undantag göres från bestämmelserna om skyldighet att avhjälpa vanhävd, samt de fall då ägaren, oaktat han icke är brukare, skall avhjälpa vanhävd å jorden.

Beträffande utredningens förslag hänvisas till betänkandet (s. 98).

Landstingets förvaltningsutskott i Norrbottens län har rörande betydelsen av medellöshet anfört.

Förvaltningsutskottet ifrågasätter lämpligheten av att under alla förhållanden låta medellöshet hos den för vanhävdens ansvarige medföra att åt-

gärder mot vanhävd ej vidtagas. Uppenbart är, att vanhävd i de fall, då brukaren saknar mera betydande tillgång till fyllnadsarbeten, måste medföra en försämring av brukarens existensmöjligheter på längre sikt, och att ett avhjälpande av vanhävden är ägnat att på lång sikt förbättra brukarens levnadsstandard. Om medellöshet i sistnämnda fall föreligger, bör den för vanhävden ansvarige om möjligt beviljas verksamma bidrag till vanhävdens hävande. Sedan sådan brukare sålunda erhållit ekonomiska möjligheter att avhjälpa vanhävden, böra samma ingripanden mot honom kunna företagas som enligt lagen vidtagas i de fall, då medellöshet ej föreligger.

Liknande synpunkter ha anförts av *skogsstyrelsen*.

Paragrafen har avfattats i anslutning till utredningens förslag, vilket över- *Departements-*
 ensstämmer med motsvarande stadgande i 1942 års lag. Vad landstingets *chefen.*
 förvaltningsutskott i Norrbottens län och skogsstyrelsen anført har icke
 synts mig böra föranleda någon ändring i förslaget. Jag vill emellertid
 framhålla, att man vid bedömningen av, huruvida ekonomiska hinder föreligga
 för avhjälpande av vanhävden, bör taga hänsyn till de möjligheter
 att erhålla lån och bidrag från det allmänna, som kunna föreligga för bru-
 karen. De förslag i detta hänseende, som framläggas i den tidigare omför-
 mällda lagrådsremissen, komma, om de genomföras, att giva brukarna vä-
 sentligt större möjligheter än tidigare att erhålla stöd av det allmänna till
 finansieringen av rationaliseringsåtgärder. Där dylika möjligheter finnas bör
 den för vanhävden ansvarige uppenbarligen ej kunna undandraga sig att
 vidtaga erforderliga åtgärder under förebärande av att han personligen sak-
 nar erforderliga medel.

9—14 §§.

Dessa paragrafer äro avfattade i anslutning till motsvarande paragrafer i
 utredningens förslag, dock att, av skäl som förut anförts, i fråga om möj-
 ligheten att anföra besvär över lantbruksnämnds beslut i ärende som omför-
 mäles i 2 § tredje stycket, gjorts den ändringen i 13 §, att besvär skola an-
 föras hos lantbruksstyrelsen och att klagan över dennas beslut i dylikt ärende
 ej må föras.

Övergångsbestämmelser.

Beträffande innehållet i dessa bestämmelser i utredningens förslag hänvi-
 sas till betänkanDET (s. 100—101).

Frågan om övergångsbestämmelserna har ej berörts i yttrandena.

Bestämmelserna ha i huvudsak avfattats i anslutning till utredningens *Departements-*
 förslag med de ändringar, som föranledas att den nya lagen avses skola träda *chefen.*
 i kraft först den 1 juli 1948 samt att uppsikten från och med sagda dag
 föreslås skola utövas av lantbruksnämnderna och ej av jordbrukskommis-
 sionerna. De förra böra från och med nämnda dag övertaga handläggningen
 av de ärenden, som då äro under behandling hos jordbrukskommissionerna.

I övergångsbestämmelserna till 1942 års lag har stadgats att, om under lagens giltighetstid, d. v. s. före den 1 juli 1947, överenskommelse om vanhävds avhjälpande träffats eller föreläggande meddelats, lagen även efter den 30 juni 1947 skulle gälla i fråga om den brukningsdel, som överenskommelsen eller föreläggandet avsåge, intill dess i överenskommelsen eller föreläggandet angivna åtgärder vidtagits. Därest giltighetstiden för 1942 års lag utsträcker till och med utgången av juni 1948, torde motsvarande bestämmelse böra gälla i de fall, då överenskommelse ingås eller föreläggande meddelas under sagda tid. Efter den 30 juni 1948 böra dock självfallet de uppgifter, som enligt 1942 års lag skulle fullgöras av jordbrukskommissionerna, i stället ankomma på lantbruksnämnderna.

Har i ett ärende, i vilket överenskommelse ej kunnat träffas, jordbrukskommissionen gjort anmälan till länsstyrelsen men har denna anmälan ej före den 1 juli 1948 lett till att föreläggande meddelats, blir ej 1942 års lag utan den nya lagen att tillämpa. I nu berörda fall bör så anses, som om anmälan enligt nya lagen gjorts av lantbruksnämnd. Föreskrift härom har intagits i övergångsbestämmelserna. Skulle i dylikt ärende syn ha hållits jämlikt äldre lag, torde denna syn, på sätt utredningen framhållit, böra jämnställas med sådan besiktning, varom förmäles i den nya lagen. Av skäl som utredningen anfört bör vidare i dylikt ärende länsstyrelsen, om den finner syn erforderlig och syn icke tidigare hållits, kunna förordna om syn, även om begäran därom ej framställs av den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden. Har länsstyrelsen sålunda på eget initiativ förordnat om syn och leder utredningen till att föreläggande meddelas enligt 7 § andra stycket av den nya lagen, synes det, såsom utredningen framhållit, rimligt, att den, som är skyldig att avhjälpa vanhävden, i regel skall åläggas att gälda kostnaden för synen. Ett motsvarande problem i fråga om bestridande av kostnaden för syn uppkommer emellertid även i de fall, då syn jämlikt äldre lag hållits på myndighets föranstaltande men den nya lagen i fortsättningen blir tillämplig. Någon anledning att behandla dessa fall annorlunda än det nyss nämnda synes icke föreligga. Även i dessa fall torde därför böra gälla att, om föreläggande meddelas, den som enligt föreläggandet har att avhjälpa vanhävden skall åläggas att gälda kostnaden för synen, där ej särskilda skäl till annat föranleda.

I övrigt bör den nya lagen helt tillämpas i sådana ärenden, där överenskommelse ej träffats eller föreläggande ej meddelats före den 1 juli 1948. Skulle efter framställning av jordbrukskommissionen synemän ha utsetts men syn ej ha hållits före nämnda dag, bör alltså förordnandet för synemännen anses förfallet och den nya lagens bestämmelser i fråga om beskaffenheten av den utredning, som bör förebringas hos uppsiktsorganet, vinna tillämpning.

B. Lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Beträffande ifrågavarande lagförslag kan i huvudsak hänvisas till den allmänna motiveringen ävensom till vad nyss anförts angående övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen om uppsikt å jordbruk.

På sätt i sistberörda avsnitt nämnts bör 1942 års lag även efter den 30 juni 1948 gälla i fråga om brukningsdelar, beträffande vilka med tillämpning av 1942 års lag överenskommelse om åtgärder för vanhävds avhjälpande träffats eller föreläggande om dylika åtgärder meddelats före den 1 juli 1948, intill dess i överenskommelsen eller föreläggandet angivna åtgärder vidtagits. Till följd härav kan det även efter sagda tidpunkt bliva fråga om att syn skall hållas enligt bestämmelserna i 1942 års lag. Vad däri stadgas om att till syneman må utses jantbruksingenjör eller tjänsteman hos egnahemsnämnd synes emellertid, av skäl som tidigare angivits, ej böra bibehållas efter det lantbruksnämnderna trätt i funktion såsom uppsiktsorgan. Med hänsyn härtill har i förevarande lagförslag intagits en föreskrift om att, då syn enligt 1942 års lag skall hållas efter den 30 juni 1948, i fråga om synemännen skola tillämpas bestämmelserna i 7 § i den föreslagna nya uppsiktslagen.

1942 års lag är, såsom tidigare framhållits, i fråga om utformningen av det allmänna vanhävdsbegreppet och undantagen från detta i vissa avseenden strängare än den föreslagna nya uppsiktslagen. Den största praktiska betydelsen torde avvikelserna äga i de fall där byggnader, som blivit obehövlige efter sammanslagning av brukningsdelar, bortförts eller lämnats utan underhåll. Med hänsyn särskilt till den dispensrätt, som enligt 13 § andra stycket i 1942 års lag tillkommer länsstyrelsen, torde det emellertid ej finnas anledning befara, att dessa skiljaktigheter skola leda till att på grund av stadgandena i 1942 års lag åtgärder måste vidtagas, vilka vid en bedömning enligt de principer, som ligga till grund för den nya uppsiktslagen, framstå såsom omotiverade.

C. Övriga lagförslag.

Beträffande dessa hänvisas till den allmänna motiveringen.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande inom jordbruksdepartementet upprättade lagför-

slag, av den lydelse *bilaga*¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Malte Olsson.

¹ Bilagan, som — bortsett dels från vissa smärre jämkningar av redaktionell innebörd i förslaget till lag om uppsikt å jordbruk, dels från den i följande utdrag av statsrådsprotokollet för den 28 februari 1947 angivna ändringen av beteckningen å en paragraf i förslaget till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen — har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 25 februari 1947.

Närvarande:

justitieråden LAWSKI,
 GYLLENSWÄRD,
 NISSEN,
regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 17 februari 1947 tillhandakommet utdrag av protokoll över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 17 januari 1947, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om uppsikt å jordbruk,
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk,
- 3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom,
- 4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,
- 5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,
- 6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord,
- 7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, samt
- 8) lag om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av chefen för jordbruksdepartementets rättsavdelning hovrättsassessorn C. H. Nordlander.

Lagrådet yttrade:

Om den nya paragraf, som enligt vad i remissen föreslagits skulle såsom 54 a § fogas till 2 kap. lagen om nyttjanderätt till fast egendom, erhåller detta nummer och den placering i kapitlet som därav följer, skulle den kom-

ma att omfattas av åtskilliga i lag gjorda hänvisningar till vissa grupper av paragrafer i nyttjanderättslagen, vilket ej torde varit avsett. Lagrådet förordar, att paragrafen i stället införes såsom 49 a §, varigenom nämnda verkan skulle undvikas.

I övrigt lämnas förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Åke Mossler.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 februari 1947.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, MOSSBERG, WEIJNE.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 25 februari 1947 avgivna utlåtande över de den 17 januari 1947 till lagrådet remitterade förslagen till

- 1) lag om uppsikt å jordbruk;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk;
- 3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom;
- 4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord;
- 7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom; samt
- 8) lag om överflyttande på landbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

Lagrådet har lämnat de föreliggande lagförslagen utan annan erinran än att lagrådet beträffande förslaget till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom förordat, att en däri såsom 54 a § upptagen paragraf i stället måtte införas såsom 49 a §. Detta önskemål har beaktats. Vidare ha i förslaget till lag om uppsikt å jordbruk vidtagits vissa smärre jämkningar av redaktionell innebörd.

Föredraganden hemställer här efter, att ifrågavarande åtta lagförslag måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Benno Gårdsten.
